

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Кириченко Віктор
Кириченко Юрій
Соколенко Юлія

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
ПІДРУЧНИК

Запоріжжя – 2024

УДК 347.77 (075)

К43

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Національний університет «Запорізька політехніка»
(протокол №9 від 23 квітня 2024)*

Рецензенти:

Скрябін Олексій – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри «Цивільне та господарське право» Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ.

Лебеза Євген – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного та приватного права Університету митної справи та фінансів.

Алфьорова Тетяна – кандидат юридичних наук, доцент, перший проректор вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет».

К43 Кириченко Віктор

Право інтелектуальної власності / Кириченко Віктор,
Кириченко Юрій, Соколенко Юлія : підручник. – Запоріжжя :
НУ «Запорізька політехніка», 2024. – 161с.

ISBN 978-617-529-443-7

У підручнику, з урахуванням сучасних методологічних підходів, новітніх досягнень юридичної науки та норм чинного вітчизняного законодавства, чітко і послідовно висвітлено теоретичні положення про поняття, структуру і зміст права інтелектуальної власності, охарактеризовано його основні інститути – авторське право і суміжні права, право промислової власності. Значну увагу приділено надання правової охорони об'єктам правових засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг та нетрадиційним об'єктам права інтелектуальної власності, а також правовим способам захисту права інтелектуальної власності.

Для організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти розміщено додаткові матеріали та методичні рекомендації, які полегшують сприйняття змісту підручника «Право інтелектуальної власності» та формуванню практичних прийомів і навичок логічного мислення.

Підручник підготовлений відповідно до вимог державного освітнього стандарту та розрахований на здобувачів вищої освіти неюридичних спеціальностей, а також на тих, кого цікавить проблематика інтелектуальної власності.

УДК 347.77 (075)

ISBN 978-617-529-443-7

© Національний університет
«Запорізька політехніка», 2024

© Кириченко Віктор, 2024

© Кириченко Юрій, 2024

© Соколенко Юлія, 2024

ЗМІСТ

Передмова	5
Розділ 1. Загальна характеристика права інтелектуальної власності.....	8
§ 1. Історія виникнення та сучасне розуміння понять «право власності», «інтелектуальна власність», «право інтелектуальної власності».....	8
§ 2. Структура та зміст права інтелектуальної власності	15
Питання для самоперевірки знань	27
Розділ 2. Авторське право.....	29
§ 1. Поняття та джерела авторського права	29
§ 2. Об'єкти авторського права	34
§ 3. Суб'єкти авторського права	37
§ 4. Особисті немайнові і майнові права автора.....	41
Питання для самоперевірки знань	46
Розділ 3. Суміжні права	47
§ 1. Поняття та джерела суміжних прав	47
§ 2. Об'єкти суміжних прав	49
§ 3. Суб'єкти суміжних прав	52
§ 4. Особисті немайнові і майнові права виконавця, виробника фонограми, виробника відеограми та організації мовлення	54
Питання для самоперевірки знань	58
Розділ 4. Право промислової власності.....	59
§ 1. Поняття та джерела права промислової власності	59
§ 2. Об'єкти права промислової власності	63
§ 3. Суб'єкти права промислової власності	69
§ 4. Особисті немайнові і майнові права винахідників та авторів промислового зразка	72
Питання для самоперевірки знань	75
Розділ 5. Правові засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг	77
§ 1. Загальна характеристика інституту правових засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг	77
§ 2. Право інтелектуальної власності на комерційне найменування.....	79
§ 3. Право інтелектуальної власності на торговельну марку	82
§ 4. Право інтелектуальної власності на географічне зазначення.....	87

Питання для самоперевірки знань	93
Розділ 6. Нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності	94
§ 1. Право інтелектуальної власності на наукове відкриття.....	94
§ 2. Право інтелектуальної власності на компонування напівпровідникових виробів.....	97
§ 3. Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію.....	101
§ 4. Право інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин	105
§ 5. Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю	110
Питання для самоперевірки знань	114
Розділ 7. Захист права інтелектуальної власності	116
§ 1. Загальна характеристика захисту права інтелектуальної власності.....	116
§ 2. Цивільно-правовий спосіб захисту права інтелектуальної власності.....	119
§ 3. Кримінально-правовий спосіб захисту права інтелектуальної власності.....	125
§ 4. Адміністративно-правовий спосіб захисту права інтелектуальної власності.....	128
Питання для самоперевірки знань	130
Список використаної та рекомендованої літератури	131
ДОДАТКИ.....	136

Передмова

Розвиток науково-технічної та творчої діяльності неможливий без розгалуженої системи законодавчого регулювання у сфері права інтелектуальної власності. Зростання ролі й значення інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності зумовлює необхідність посилення ефективності їх правової охорони і захисту. Відомо, що найголовнішим показником рівня будь-якого суспільства – це увага, яку приділяють у ньому розвитку культури, науки, техніки і технологій. Від інтелектуального рівня суспільства і рівня його культурного розвитку в кінцевому підсумку залежить і успіх вирішення проблем, що стоять перед ним. У свою чергу, і культура, і наука, і техніка, і технології можуть ефективно розвиватися тільки за наявності відповідних умов, включаючи і правові передумови.

Зараз уже ніхто не заперечуватиме, що інтелектуальна діяльність та її результати все більше набувають пріоритетного значення в усьому світі. Досвід промислово розвинутих країн свідчить, що інтелектуальна, творча діяльність стає визначальною і найважливішою рушійною силою соціально-економічного розвитку будь-якої держави, в тому числі й України.

У частині 1 статті 41 Конституції України закріплена важлива норма, в якій зазначено, що «кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності». І тому з метою реалізації цього конституційного права та підготовки майбутніх фахівців з високим рівнем професійних компетенцій, здатних успішно працювати в умовах конкурентної ринкової економіки, вимагає від здобувачів вищої освіти опанування теоретичних знань та практичних навичок з навчального курсу «Право інтелектуальної власності», зміст якого знайшло своє відображення в запропонованому підручнику.

У підручнику, який структурно побудовано відповідно до положень норм чинної Конституції та законів України, інших підзаконних нормативно-правових актів у сфері права

інтелектуальної власності, а також на підставі аналізу понад 50 наукових праць, підручників і навчальних посібників багатьох вітчизняних учених-цивілістів зокрема (П. Т. Бабенко, В. Д. Базилевич, Ю. П. Бошицький, В. В. Величко, І. І. Верба, С. М. Глухарєв, С. Г. Гордієнко, І. І. Дахно, О. В. Дзери, В. С. Дмитришин, В. А. Іващенко, В. О. Коваль, В. М. Коссак, П. П. Крайнева, І. А. Кубах, Ю. М. Кузнецов, В. С. Лазебний, В. П. Мартинюк, І. О. Мікульонок, О. В. Нестерцова-Собакарь, О. П. Орлюк, М. І. Панченко, О. А. Підпригора, О. П. Світличний, О. Д. Святоцький, О. В. Семків, І. В. Спасибо-Фатєєва, Р. О. Стефанчук, Є. О. Харитонов, П. М. Цибульов, І. Є. Якубівський та інші) висвітлюються питання, які становлять інтерес для сучасного фахівця з високим рівнем професійної компетенції. Так, у розділі 1 підручника надана не лише інформація про історію виникнення та сучасне розуміння понять «право власності», «інтелектуальна власність», «право інтелектуальної власності», а й розкрито теоретичні положення про поняття, структуру і зміст права інтелектуальної власності. При цьому звернуто увагу на наявність в юридичній літературі значних термінологічних розбіжностей під час визначення основних понять і категорій права інтелектуальної власності; відсутність єдиних та однозначних підходів до виявлення основних характеристик об'єктів права інтелектуальної власності тощо.

Розділи 2, 3 і 4 присвячені вивченню певного об'єкта інтелектуальної власності, а саме: авторське право, суміжні права, право промислової власності.

У розділах 5, 6 і 7 значну увагу приділено питанням надання правової охорони об'єктам правових засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг; нетрадиційним об'єктам права інтелектуальної власності та правовим засобам захисту права інтелектуальної власності. Їх аналіз ведеться як з позицій вимог прийнятого у світі розуміння основних проблем права інтелектуальної власності та положень міжнародних договорів і угод, так і з позицій чинного національного законодавства України і його відповідності міжнародним стандартам.

Крім того, в кожному розділі пропонуються питання для самостійної перевірки знань. Водночас, для організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти та формуванню практичних прийомів і навичок логічного мислення в підручнику вміщено додатковий матеріал (зміст навчальної програми дисципліни; структура навчальної програми дисципліни; перелік питань, що виносяться на перший та другий рубіжний (модульний) контроль; теми практичних занять і самостійної роботи; методичні рекомендації щодо підготовки здобувачів вищої освіти до практичних занять і написання рефератів з навчальної дисципліни «Право інтелектуальної власності»; методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти та підготовки до підсумкового модульного контролю (заліку) з навчальної дисципліни «Право інтелектуальної власності»; список використаної та рекомендованої літератури).

Підручник розрахований на здобувачів вищої освіти неюридичних спеціальностей, а також може бути корисним і для тих, хто бажає отримати систематизовані знання з питань охорони права інтелектуальної власності.

Розділ 1. Загальна характеристика права інтелектуальної власності

§ 1. Історія виникнення та сучасне розуміння понять «право власності», «інтелектуальна власність», «право інтелектуальної власності».

§ 2. Структура та зміст права інтелектуальної власності.

§ 3. Законодавство України у сфері права інтелектуальної власності.

§ 1. Історія виникнення та сучасне розуміння понять «право власності», «інтелектуальна власність», «право інтелектуальної власності»

Перш ніж розглядати це питання, не зайве нагадати, що власність відіграє ключову роль у будь-якому суспільстві та посідає особливе місце в правовій свідомості людини. При цьому слово «власність» нерідко вживається для позначення належності комусь речей (майна).

Багатогранність категорії власності знайшло своє відображення у працях багатьох мислителів різних епох. Наприклад, відомий давньогрецький філософ Аристотель (384-322 до н. е.) відносив власність до категорії влади. У своїй праці «Політика» вчений розрізняв політичну владу і владу від природи, яку трактував як панівне становище осіб, які «за своєю природою стоять вище тих людей, які є нижчими». Водночас мислитель стверджував, що матеріальні блага і раби «за природою можуть належати іншим людям» і виступати предметом володіння, а також він був переконаний, що «одним за природою належить панувати, іншим – коритися». Тобто власність за Аристотелем – це влада власника над об'єктом власності, здобута ним на основі природних переваг.

Незважаючи на те, що в ті далекі часи власність визнавалася священною і недоторканою, ні в кого не було сумніву щодо приналежності створеного людиною – воно визнавалося власністю його творця. Відомо, що у Стародавньому Римі і в Стародавній Греції плагіат і літературна крадіжка досить

суворо каралися, а про застосування і охорону товарних знаків було відомо ще раніше, хоча сам термін «товарні знаки» (торговельні марки) почали вживати у сучасному значенні лише в XIX столітті. Так, перші закони, що встановлювали цивільно-правову охорону товарних знаків були прийняті в Росії в 1830 р., у Франції – в 1857 р., у США – в 1881 р., у Великобританії – в 1883 р., у Німеччині – в 1884 р.

Приблизно в XII-XVIII століттях на зміну уявленням про власність як про владу приходить усвідомлення власності як важливого механізму узгодження інтересів окремих індивідів та суспільства в цілому щодо задоволення існуючих потреб. Наприкінці XV століття в Європі (у першу чергу в Англії) вже склалися історичні передумови формування інституту монопольних прав на розповсюдження творчих результатів насамперед через систему надання певним особам, які створювали нові виробництва, так званих «привілеїв», що надавало їм перевагу в конкурентній боротьбі. Привілеї полягали у самих різноманітних перевагах, зокрема у полегшенні чи звільненні від зборів і податків монополій. При цьому підставою для надання привілею могли бути будь-які технічні нововведення, що приносили певну вигоду та прибуток можновладцям. Тобто дана система передбачала право монарха (короля, імператора тощо) видавати окремим особам привілеї, якими закріплювалось монопольне право на використання певної технічної розробки. Саме королівські привілеї вважаються попередниками сучасного авторського права, оскільки вони опосередковано захищали самого автора, бо для отримання монопольного права на друк слід було документально підтвердити наявність згоди автора на це. Таким чином, автор мав можливість продати книговидавцеві свою згоду разом із твором. Першим нормативним актом, який проголошував твір власністю його автора, був Статут Королеви Анни «Про стимулювання ученості шляхом надання права авторам та покупцям права на копіювання книг», прийнятий Парламентом Великої Британії в 1710 р. Основним положенням цього акту було визнання за автором твору виключного права на друкування й опублікування його протягом 14 років після її першої публікації

та можливість продовження цього терміну за життя автора ще на наступні 14 років.

Система привілеїв існувала також і в інших європейських країнах, де вона розвивалася по-різному залежно від їх економічного розвитку. Так, у Російській імперії перший нормативний акт про привілеї був прийнятий у 1723 р. під назвою «Правила видавання привілеїв на заведення фабрик», а в 1812 р. – прийнято Закон Росії «Про привілеї на різні винаходи та відкриття в мистецьких творах і ремеслах», яким встановлено загальні правила видання привілеїв на власні винаходи і ті, що ввезені із-за кордону, строком не більш як на 10 років.

У XVIII столітті розвиток виробництва і торгівлі формують становлення підприємницьких відносин, які базуються на вільній конкуренції, що зумовило відхід від системи надання привілеїв. Наприклад, Велика французька революція скасувала всі привілеї, у тому числі і привілеї книговидавців. Водночас Конституційна асамблея Франції декретом 1791 р. надала автору право на публічне виконання твору протягом усього його життя і 5 років після його смерті спадкоємцям та іншим правонаступникам, а декретом 1793 р. автору було надано виключне право на відтворення його творів протягом усього його життя і 10 років після його смерті спадкоємцям та іншим правонаступникам. Тим самим ці декрети заклали фундамент французької системи авторського права.

Таким чином, в умовах буржуазних революцій та під впливом ідей природних прав у багатьох країн Західної Європи (Франції, Іспанії, Італії, Саксонії, Пруссії, Данії, Норвегії та ін.) поширюються поняття літературної та промислової власності, яка подібно праву власності на матеріальні цінності розуміється як природне право людини на продукт своєї праці і можливість вільно розпоряджатися результатами творчої діяльності на свій розсуд, а також знаходить своє закріплення в національних законодавствах.

Отже, право власності належить до природних прав людини, є абсолютним правом і ніхто не може його порушувати. Характерною ознакою права власності є те, що воно юридично закріплює сформовані в суспільстві економічні відносини між

людьми з приводу речі (майна), але незважаючи на це воно існує само по собі незалежно від відносин між особами.

Право власності – це приватне право, але воно має забезпечувати і публічний інтерес, і тому має свої межі. Так, відповідно до вимог ч. 7 ст. 41 Конституції України та ч. 5 ст. 319 Цивільного Кодексу України (далі – ЦК України) «власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі» [1; 2].

Зміст права власності згідно ч. 1 ст. 317 ЦК України складається з трьох правомочностей власника:

1) **право володіння** – це юридично забезпечена і гарантована законом можливість фактичного панування власника над річчю (майном), а також можливість впливати на неї в будь-який момент. Володіння може бути законним і незаконним, але «право володіння» завжди є тільки законним;

2) **право користування** – це юридично забезпечена і гарантована законом можливість вилучення з речі (майна) корисних (споживчих) властивостей шляхом її використання. Користування може здійснюватися шляхом вчинення фактичних дій, а також шляхом вчинення юридичних дій;

3) **право розпорядження** – це юридично забезпечена і гарантована законом можливість визначати фактичну і юридичну долю речі (майна). Визначення фактичної долі речі полягає в зміні її фізичної сутності, аж до повного знищення. Юридична доля речі може бути визначена шляхом передачі права власності іншій особі або шляхом відмови від права на річ (майно).

Усі зазначені повноваження в своїй сукупності становлять так звану «тріаду» повноважень власника. При цьому, законом гарантується непорушність та неможливість безпідставного позбавлення чи обмеження права власності.

В Україні залежно від суб'єктів, які здійснюють повноваження власника, існують такі **види права власності: право власності Українського народу, право приватної власності, право державної власності та право комунальної власності**. Згідно ч. ч. 2-3 ст. 324 ЦК України, «від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах,

встановлених Конституцією України; кожен громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності Українського народу відповідно до закону. Ч. 1 ст. 325 – суб'єктами права приватної власності є фізичні та юридичні особи. Ч. 2 ст. 326 – від імені та в інтересах держави Україна право власності здійснюють відповідні органи державної влади. Ч. 2 ст. 327 – управління майном, що є у комунальній власності, здійснюють безпосередньо територіальна громада та утворені нею органи місцевого самоврядування» [2].

Але на сьогодні такий поділ не має істотного значення тому, що в Українській державі проголошено принцип юридичної рівності всіх видів права власності.

Право приватної власності є новацією в Конституції України, її закріплення важливе не тільки для утвердження нової концепції прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, але й як правова база для переходу до ринкової економіки та вільного громадянського суспільства. До речі, право приватної власності в тому чи іншому обсязі закріплено у всіх конституціях держав континентальної Європи. Наприклад, у конституціях Данії, Нідерландів, Португалії, Франції власності присвячено по одній статті, а в Конституції Словенії – п'ять статей.

Таким чином, право приватної власності, по-перше, дає індивідуальну свободу людині; по-друге, забезпечує їй владу над навколишнім середовищем і, по-третє, пов'язує людину з суспільством, робить її повноцінним суб'єктом цього суспільства.

У зв'язку з цим, вітчизняний законодавець у ч. 1 ст. 316 ЦК України зазначив, що **«правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб»** [2].

При цьому слід зазначити, що право власності насамперед це категорія юридична, і тому її не можна підмінити філософськими, психологічними та економічними поняттями.

Інтелектуальна власність як результат творчої, розумової діяльності людини є багатоаспектною та складною категорією. Походження терміна і поняття «інтелектуальна власність» пов'язано з французьким законодавством кінця XVIII століття, але першим міжнародним документом, положеннями якого було

окреслено поняття «інтелектуальна власність», стала підписана одинадцятьма державами світу 20 березня 1883 р. Паризька конвенція про охорону промислової власності.

Варто нагадати, що термін «інтелектуальна власність» описує ідеї, винаходи, технології, твори мистецтва й музики, які є нематеріальними при їхньому створенні, але потім стають цінностями в матеріальній формі як і кожний інший продукт. Важливо також відзначити, що інтелектуальна власність є результатом інноваційної діяльності, заснованої на існуючих знаннях, результатом творчих удосконалень того, що успішно використовувалося в минулому, або результатом застосування нових творчих форм вираження для колишніх ідей і концепцій.

Крім того, цей термін склався історично, є умовним і має термінологічну схожість із правом власності у його традиційному сенсі, а саме: як сукупність виключних прав особистого і майнового характеру на результати інтелектуальної діяльності. Також термін «інтелектуальна власність» є широко уживаним у законодавстві багатьох країн світу та у міжнародно-правових угодах і тому його найчастіше розуміють як збірне поняття, яке закріплено законом права на результати інтелектуальної діяльності людини у виробничій, науковій, літературній, художній та інших сферах. Ці права відносяться не до матеріальних об'єктів, а до відображеної у них інформації. Матеріальний об'єкт можна продати одній особі або обмеженій групі осіб, а нематеріальний об'єкт (ідею) може використати необмежене коло осіб. На відміну від матеріальної речі, повернути ідею її власнику неможливо, навіть шляхом примусового вилучення.

Водночас слід зазначити, що в юридичній науці немає єдиного розуміння змісту поняття «інтелектуальна власність». Окремі науковці розглядають це поняття як тотожне з поняттям «право інтелектуальної власності», інші – як більш широке за змістом поняття. У зв'язку з цим, пропонуємо наступну дефініцію цього поняття.

Інтелектуальна власність – це результат творчої, розумової діяльності людини в науковій, літературній, художній, виробничій та інших сферах, об'єктами якої є нематеріальні носії, а ті ідеї, думки, міркування, образи,

символи тощо, які реалізуються або втілюються в певних матеріальних носіях.

Виходячи із зазначеного, логічно випливає висновок: якщо є інтелектуальна власність, то очевидно, що є і право інтелектуальної власності. При цьому необхідно наголосити, що право інтелектуальної власності становлять не тільки майнові права, а також особисті немайнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається законодавством, що є відмінною рисою права інтелектуальної власності від права власності.

Поняття «право інтелектуальної власності» прийнято розглядати в об'єктивному і суб'єктивному значенні.

В об'єктивному значенні, право інтелектуальної власності – це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері створення, оформлення, використання і охорони результатів інтелектуальної діяльності людей, а **в суб'єктивному значенні**, право інтелектуальної власності – це право суб'єкта (власника) можливості володіти, користуватися та розпоряджатися належним йому відповідно до закону результатом інтелектуальної, творчої діяльності. Тобто право на результат інтелектуальної, творчої діяльності забезпечує його власнику виняткову можливість розпоряджатися цим результатом на свій розсуд і дає змогу передавати іншим особам або надавати дозвіл на його використання.

Право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом.

У той же час необхідно чітко розмежовувати поняття «інтелектуальна власність» і «право інтелектуальної власності», тому що інтелектуальна власність – це термін не юридичного спрямування. У зв'язку з цим, зазначені поняття постійно уточнюються з урахуванням науково-технічних, соціально-економічних і політико-правових змін, що відбувається у світі.

Таким чином, згідно ч. 1 ст. 418 ЦК України: **«право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом»** [2].

§ 2. Структура та зміст права інтелектуальної власності

Відомо, що чинне цивільне законодавство України не регулює безпосередньо творчу науково-технічну, літературну та іншу діяльність. Тобто цей процес залишається поза межами дії його норм. Традиційно норми цивільного законодавства виконують функції визнання авторства на вже створені творчі результати, встановлюють їх правовий режим, матеріальне і моральне стимулювання та захист їх авторів. Також вони регулюють відносини з організації (на підставі договорів) створення, передачі та використання нових досягнень у галузі науково-технічної, художньої та іншої інтелектуальної, творчої діяльності. У свою чергу, право інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок, селекційні досягнення, товарний знак тощо забезпечує прискорення науково-технічного прогресу, підвищення ефективності виробництва, якості та конкурентоспроможності продукції.

У книзі четвертій, яка має назву «Право інтелектуальної власності» ЦК України та яка складається з 12 глав (ст.ст. 418-508), закріплені **норми, які регулюють:**

– право інтелектуальної власності на літературний, художній та інший твір (авторське право) (ст.ст. 433-448);

– право інтелектуальної власності на виконання, фонограму, відеограму та програму (передачу) організації мовлення (суміжні права) (ст.ст. 449-456);

– право інтелектуальної власності на наукове відкриття (ст.ст. 457-458);

– право інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок (ст.ст. 459-470);

– право інтелектуальної власності на компонування напівпровідникового виробу (ст.ст. 471-480);

– право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію (ст.ст. 481-484);

– право інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин (ст.ст. 485-488);

– право інтелектуальної власності на комерційне найменування (ст.ст. 489-491);

- право інтелектуальної власності на торговельну марку (ст.ст. 492-500);
- право інтелектуальної власності на географічне зазначення (ст.ст. 501-504);
- право інтелектуальної власності на комерційну таємницю (ст.ст. 505-508).

У цивільному праві України існують різні класифікації щодо виділення інститутів права інтелектуальної власності. Традиційно право інтелектуальної власності поділяють на **дві групи прав**: 1) авторське право і суміжні права; 2) право промислової власності, які є складовою права інтелектуальної власності, котре, своєю чергою, є значною складовою частиною цивільного права. Однак усе різноманіття результатів творчої діяльності не вичерпується творами науки, літератури, мистецтва, а також винаходами, корисними моделями і промисловими зразками. Крім зазначених об'єктів, які створюються завдяки інтелектуальній, творчій діяльності людей і є цінністю для суспільства, існують і інші об'єкти, які також потребують суспільного визнання і правової охорони. На сучасному етапі інновацій їх існування і необхідність правового регулювання пов'язаних з ними суспільних відносин визнається більшістю розвинених країн. Україна, як держава, що рухається шляхом інноваційного розвитку не є винятком у цьому аспекті. Крім таких об'єктів, які охороняються авторським правом і суміжними правами, правами промислової власності, останнім часом учені-цивілісти виокремлюють ще дві групи прав, а саме: право на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг та право на нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності.

Таким чином, право інтелектуальної власності умовно можна поділити на **чотири групи**:

1) авторське право і суміжні права.

Згідно вимог положень норм ЦК України, **до авторських прав відносяться літературні та художні твори**, зокрема:

- романи, поеми, статті та інші письмові твори;
- лекції, промови, проповіді та інші усні твори;
- драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні, інші сценічні твори;
- музичні твори (з текстом або без тексту);

- аудіовізуальні твори;
- твори живопису, архітектури, скульптури та графіки;
- фотографічні твори;
- твори ужиткового мистецтва;
- ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки;
- переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних або художніх творів;
- збірники творів, якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності.

До суміжних прав відносяться:

- комп'ютерні програми;
- компіляції даних (бази даних), якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;
- виконання;
- фонограми;
- відеограми;
- програми організацій мовлення.

Водночас слід зазначити, що авторське право не поширюється на ідеї, процеси, методи діяльності або математичні концепції як такі, а також не є об'єктами авторського права:

- акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування (закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, рішення органів місцевого самоврядування тощо), а також їх офіційні переклади;
- державні символи України (Державний Прапор України, Державний Герб України, Державний Гімн України), грошові знаки, емблеми тощо, затверджені органами державної влади;
- повідомлення про новини дня або інші факти, що мають характер звичайної прес-інформації;
- інші твори, встановлені законом.

2) право промислової власності.

До права промислової власності відносяться:

- винахід;
- корисна модель;
- промисловий зразок.

3) право на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.

До права на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг відносяться:

- комерційне найменування;
- торговельна марка;
- географічне зазначення.

4) право на нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності.

До права на нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності відносяться:

- наукове відкриття;
- компонування напівпровідникових виробів;
- раціоналізаторська пропозиція;
- сорт рослин, порода тварин;
- комерційна таємниця.

Зміст права інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, які визначені у ст.ст. 418, 423, 424, 425 ЦК України.

Згідно ч. 1 ст. 423 ЦК України особистими немайними правами інтелектуальної власності є:

«1) право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності».

Тобто це право, яке ще називають правом авторства, вважають основою всіх інших прав, оскільки воно визначає їх належного носія і є засобом захисту особистості в її творчих проявах. Крім того, це право означає визнання авторства за однією особою – творцем інтелектуального продукту. Його реалізація забезпечує захист від плагіату та дає можливість вимагати визнання авторства у разі його оспорювання чи заперечення іншою особою. Оскільки авторство є об'єктивним фактом, його не можна змінити ні за згодою осіб, ні одностороннім волевиявленням;

«2) право перешкоджати будь-якому посяганням на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності».

Тобто це право дозволяє зберегти репутацію творця та його продукту. Так, не можна без згоди творця скоротити для видання літературний твір або доповнити коментарями наукову статтю, зробити переробку музичного твору, внести конструктивні зміни до пристрою тощо. А також це право надає можливість вимагати припинення порушуючих дій, усунення всіх змін і спотворень, заборонити обнародування чи введення в обіг зміненого об'єкта;

«3) інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом».

Тобто законодавство України передбачає існування і інших видів особистих немайнових прав інтелектуальної власності, що обумовлено особливостями різних об'єктів права інтелектуальної власності.

Особливістю зазначених особистих немайнових прав інтелектуальної власності є те, що вони належать і можуть бути здійснені тільки особою, яка створила інтелектуальний продукт. Ці права не можуть відчужуватися (передаватися), за винятками, встановленими законом, а також не допускається відмова від них та їх примусове припинення. Крім того, особисті немайнові права інтелектуальної власності є чинними безстроково (ч. 1 ст. 425 ЦК України).

Згідно ч. 1 ст. 424 ЦК України **майновими правами інтелектуальної власності є:**

«1) право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;

2) виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;

3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання;

4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом» [2].

Тобто майнові права інтелектуальної власності передбачають належність у володільця таких правових можливостей: самостійно, власними діями використовувати інтелектуальний продукт; дозволяти його використання іншим особам згідно договору про розпорядження майновими правами

інтелектуальної власності; перешкоджати неправомірному використанню об'єкта або шляхом прямої заборони з метою усунення загрози неправомірного використання, або шляхом застосування способів судового захисту, спрямованих на припинення порушуючих дій.

На відміну від особистих немайнових прав інтелектуальної власності, існування майнових прав у правовідносинах інтелектуальної власності обмежене строком чинності (є відчужуваними). При цьому, ч. 2 ст. 425 ЦК України, де закріплено це правило, не встановлює конкретних термінів. Тобто ця норма має відсильний характер. Але прикладом спеціальної норми, що встановлює конкретний строк у цій галузі, є ст. 446 ЦК України, яка передбачає, що «строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір спливає через сімдесят років, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком смерті автора чи останнього із співавторів, який пережив інших співавторів, крім випадків, передбачених законом» [2].

§ 3. Законодавство України у сфері права інтелектуальної власності

Слід наголосити, що законодавство України про інтелектуальну власність надзвичайно молоде і його становлення продовжується одночасно зі становленням державності та формуванням правової держави. Але незважаючи на це, на території теперішньої України можна відслідкувати історію складання правових відносин у сфері інтелектуальної власності, хоча у різні часи на її території діяло законодавство тих держав, до складу яких входила Україна – це Велике князівство Литовське, Речь Посполита, Російська та Австро-Угорська імперії.

До 1991 року в Україні, як і у всьому колишньому Радянському Союзі, практично не існувало спеціального законодавства про інтелектуальну власність, оскільки радянська доктрина цивільного права ґрунтувалася на визнанні та регулюванні авторських прав авторів творів літератури і мистецтва, відкриттів, винаходів і раціоналізаторських пропозицій як таких, що мають зобов'язально-правовий, а не

абсолютний характер. Також не вживався в радянському законодавстві і термін «інтелектуальна власність». Уперше цей термін було закріплено в Законі «Про власність в СРСР» від 6 березня 1990 року.

Як правило, правове регулювання суспільних відносин у сфері права інтелектуальної власності забезпечувалося підзаконними нормативно-правовими актами. Винятками були розділ IV «Авторське право» і розділ VI «Винахідницьке право» Цивільного кодексу УРСР. Тобто у ті часи існувало безперечне юридичне закріплення можливості широкого використання результатів творчої праці громадян в інтересах держави і суспільства. Наприклад, основною формою охорони винаходів був не патент, а авторське свідоцтво, що давало виключне право на використання об'єкта інтелектуальної власності не їхнім творцям, а державі. Авторське законодавство містило істотне вилучення зі сфери виняткових авторських прав. Воно дозволяло вільно використовувати випущені у світ твори на телебаченні, радіо, у кіно і газетах. Водночас, авторське право і патентне право допускали примусовий викуп суб'єктивних прав на творчі досягнення у власників таких прав і можливість видачі примусових дозволів на їхнє використання.

16 липня 1990 р. Верховна Рада прийняла Декларацію про державний суверенітет України, в якій було проголошено, що Україна самостійно визначає свій економічний статус і закріплює його в законах, а також відзначено, що весь економічний та науково-технічний потенціал, створений на території України, проголошується власністю народу, матеріальною основою суверенітету України і використовується з метою забезпечення матеріальних і духовних потреб громадян України. 24 серпня 1991 р. Верховна Рада проголосила Акт проголошення незалежності України та створення самостійної держави – України. Завдяки цьому в Україні були закладені підвалини створення своєї національної правової системи, в тому числі законодавства про інтелектуальну власність.

Безпосередньо початком становлення українського законодавства у сфері інтелектуальної власності вважається прийняття Закону України «Про власність» від 7 лютого 1991 р. (втратив чинність на підставі Закону №997-V від 27 квітня 2007

р.), в якому в розділі «Право інтелектуальної власності» результати інтелектуальної діяльності вперше були визнані реальними об'єктами права власності.

Для розвитку цивільного законодавства в Україні починаючи з 1991 року було прийнято низку спеціальних законів, до яких у подальшому були внесені відповідні зміни та доповнення, а саме:

- «Про основи державної політики в сфері науки і науково-технічної діяльності» від 13 грудня 1991 р.;
- «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р.;
- «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 р.;
- «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 р.;
- «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р.;
- «Про карантин рослин» від 30 червня 1993 р.;
- «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р.;
- «Про племінну справу у тваринництві» від 15 грудня 1993 р.;
- «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р.;
- «Про охорону прав на торговельні марки» від 15 грудня 1994 р. у редакції від 22 травня 2003 р.;
- «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р.;
- «Про державну таємницю» від 21 січня 1997 р.;
- «Про захист інформації в автоматизованих системах» від 5 липня 1994 р.;
- «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 р.;
- «Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 р.;
- «Про лікарські засоби» від 4 квітня 1996 р.;
- «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р.;
- «Про рекламу» від 3 липня 1996 р.;
- «Про видавничу справу» від 5 червня 1997 р.;
- «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» від 7 жовтня 1997 р.;
- «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» у редакції від 19 серпня 2019 р.;

- «Про кінематографію» від 13 січня 1998 р.;
- «Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність» від 23 грудня 1998 р.;
- «Про архітектурну діяльність» від 20 травня 1999 р.;
- «Про правову охорону географічних зазначень» від 16 червня 1999 р. у редакції від 20 серпня 2019 р.;
- «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 23 березня 2000 р.;
- «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 1 червня 2000 р.;
- «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 р.;
- «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» від 27 квітня 2001 р.;
- «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 р.;
- «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» від 17 січня 2002 р.;
- «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р.;
- «Про насіння та садівний матеріал» від 26 грудня 2002 р.;
- «Про затвердження розміру винагороди (роялті) за використання опублікованих з комерційною метою фонограм і відеограм та порядку їх виплати» від 18 січня 2003 р.;
- «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15 травня 2018 р.;
- «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р.

Таким чином, створення належної вітчизняної нормативно-правової бази, яка складається з сукупності законів і підзаконних нормативно-правових актів (Постанови Верховної Ради України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, накази міністерств і відомств України, рішення органів місцевого самоврядування тощо), стало істотним кроком на шляху формування та розвитку права інтелектуальної власності як важливого інституту держави.

Важливою віхою в історії нормотворення є закріплення в 1996 році в ст. ст. 41 та 54 Конституції України основних засад інтелектуальної, творчої діяльності. Так, у ч. 1 ст. 41 Конституції України зазначено, що «кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності» [1], а в ч.ч. 1-2 ст. 54 закріплено, що «громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом» [1].

Наступним важливим кроком у сфері законодавчого вдосконалення механізму правового регулювання інтелектуальної власності в Україні стало прийняття 16 січня 2003 р. Верховною Радою України Цивільного кодексу України, який набрав чинності 1 січня 2004 р. ЦК України є однією з форм кодифікації цивільного законодавства і являє собою єдиний законодавчий акт, в якому систематизовано цивільно-правові норми. Він складається з шести книг, що охоплюють десять розділів, п'ять підрозділів, 90 глав і 1308 статей.

Цей Кодекс посідає центральне місце серед джерел права інтелектуальної власності, в якому книга четверта «Право інтелектуальної власності» регулює відносини у сфері створення та використання інтелектуального продукту.

У ЦК України системно викладено загальні та спеціальні положення. Виділення загальних положень обумовлено тим, що всі об'єкти інтелектуальної власності мають спільні риси: вони є результатом інтелектуальної, розумової діяльності людини, а тому належать до нематеріальних благ; режим охорони яких забезпечується через надання автору виключних прав; чинність майнових прав обмежена певним строком. Тому до глави 35 «Загальні положення про право інтелектуальної власності» увійшли норми щодо кола об'єктів і суб'єктів інтелектуальної діяльності, основні принципи охорони інтелектуальних прав, строк їх чинності, зміст особистих немайнових і майнових прав

інтелектуальної власності, загальні правила використання інтелектуального продукту та передачі майнових прав іншим особам, засади захисту порушених прав.

З урахуванням того, що всі об'єкти інтелектуальної власності досить специфічні за процесом створення, призначенням і способами використання, вони потребують спеціального врегулювання, яке закріплено в нормах глав 36-46 книги четвертої ЦК України, а також у нормах глав 75-76 книги п'ятої ЦК України.

Слід зауважити, що з прийняттям зазначених і інших нормативно-правових актів процес формування законодавства України у сфері інтелектуальної власності не зупинився. За останні роки були внесені не лише зміни до раніше прийнятих законів України, а й прийняті нові. Так, 15 травня 2018 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав», в якому визначила правові та організаційні засади колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав; 14 жовтня 2020 р. – Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності», який забезпечив правову базу інституційної реформи державної системи охорони інтелектуальної власності; 21 липня 2020 р. – Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» та 21 липня 2020 р. – Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства», які модернізували правову охорону об'єктів інтелектуальної власності, а 1 грудня 2022 р. був прийнятий Закон України «Про авторське право і суміжні права». Також норми права інтелектуальної власності містяться і в Господарському, Кримінальному, Митному кодексах України та в Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Таким чином, прийняття законів України у сфері інтелектуальної діяльності – це громадсько-політична подія в житті Української держави, що свідчить: по-перше, Україна

спроможна розробити і прийняти власне сучасне законодавство про інтелектуальну власність, якого вона до цього часу не мала; по-друге, вітчизняне законодавство про інтелектуальну власність було значною мірою наближене до вимог ринкової економіки, а також визнало результати інтелектуальної діяльності товаром та оголосило свободу в розпорядженні цими результатами на свій розсуд тощо; по-третє, створення національного законодавства про інтелектуальну власність дає змогу інтегруватися в європейську правову систему, а також сприяти її зближенню з Європейським Союзом; по-четверте, визначальною рисою створеного законодавства є те, що воно проголосило результати інтелектуальної діяльності об'єктами права інтелектуальної власності.

Частиною національного законодавства України також є і численні міжнародні конвенції та багатосторонні і двосторонні міжнародні угоди, до яких приєдналася Українська держава. Серед них: Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 р.; Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів 1886 р.; Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків 1891 р.; Всесвітня конвенція про авторське право 1952 р.; Ніщцька угода про міжнародну класифікацію товарів і послуг з метою реєстрації знаків 1957 р.; Римська конвенція про охорону прав виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення 1961 р.; Стокгольмська конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності 1967 р.; Локарнська угода про заснування міжнародної класифікації промислових зразків 1968 р.; Женевська конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм 1971 р.; Страсбурзька угода про міжнародну патентну класифікацію 1971 р.; Віденська угода про введення міжнародної класифікації образотворчих елементів знаків для товарів 1973 р. та інші.

Також права інтелектуальної власності захищені ст. 27 Загальної декларації прав людини, згідно з якою «кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, втішатися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі й користуватися його благами; кожна людина має право на захист її

моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є» [3].

Також варто зазначити, що приєднання України до міжнародних конвенцій і угод обумовлено тим, що національне законодавство не застосовується у випадках, коли правовласник реалізовує свої інтелектуальні права або захищає їх від порушень на території іншої країни. За наявності таких обставин ця особа може розраховувати на застосування положень норм міжнародної конвенції або положень чинного законодавства держави, де потрібно такий захист. Головною умовою для цього є участь держави використання об'єкта та держави громадянства особи у міжнародному договорі з питань охорони даних об'єктів інтелектуальної власності.

Отже, в Україні вже створена національна законодавча база, яка регулює правові відносини у сфері інтелектуальної власності. Ці відносини існують між суб'єктами, які незалежні один від одного і не підпорядкований один одному. Об'єктом цих відносин є результати інтелектуальної, творчої діяльності, що мають вартісно-матеріальний характер. Зміст правовідносин у сфері інтелектуальної власності становлять права та обов'язки їхніх учасників, пов'язані з переданням та охороною прав інтелектуальної власності. Разом з тим слід звернути увагу на те, що чинна структура спеціальних законів вирізняється складністю, дублюванням норм та юридико-технічними вадами і тому потребує подальшого комплексного системного вдосконалення, уніфікації та врахування розвитку правозастосування європейського законодавства у цій сфері.

Питання для самоперевірки знань

1. Розкрити зміст поняття «право власності».
2. Назвіть форми власності.
3. Розкрити зміст поняття «інтелектуальна власність».
4. Розкрити зміст поняття «право інтелектуальної власності».
5. Охарактеризуйте структуру права інтелектуальної власності.
6. Назвіть класифікацію інститутів права інтелектуальної власності.

7. Назвіть особисті немайнові права інтелектуальної власності.

8. Назвіть майнові права інтелектуальної власності.

9. Назвіть норми Конституції України, в яких закріплені основні засади інтелектуальної, творчої діяльності.

10. Назвіть основні джерела цивільного законодавства України про інтелектуальну власність.

11. Охарактеризуйте главу 35 «Загальні положення про право інтелектуальної власності» Цивільного кодексу України.

Розділ 2. Авторське право

- § 1. Поняття та джерела авторського права
- § 2. Об'єкти авторського права
- § 3. Суб'єкти авторського права
- § 4. Особисті немайнові і майнові права автора

§ 1. Поняття та джерела авторського права

Одним із видів інтелектуальної діяльності є створення об'єктів духовної творчості, які є предметом правової охорони. Значення духовної творчості неперервно зростає. Саме наука, література і мистецтво як результат духовної творчості людини формують світогляд народу, збагачують його культуру та визначають моральні засади громадянського суспільства. Форми, прийоми, методи наукової і художньої творчості можуть бути різноманітними, але вони завжди є результатом творчого процесу, об'єктивним виявом пошуку, винахідливості тощо.

У зв'язку зі створенням творів у галузі науки, літератури і мистецтва та на основі норм права і настанні юридичних фактів виникають суспільні відносини, що пов'язані з їх використанням. Ці відносини потребують правового регулювання, які і бере на себе авторське право. При цьому, авторське право встановлює сприятливі правові умови для творчої діяльності, забезпечує доступність результатів цієї діяльності кожній людині, а також поєднує інтереси автора та інтереси держави. Крім того, авторське право проголошує і забезпечує широкий захист особистих немайнових і майнових прав авторів.

Отже, в об'єктивному розумінні **авторське право – це інститут цивільного права, сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають внаслідок створення і використання творів у галузі науки, літератури і мистецтва.**

У суб'єктивному розумінні **авторське право – це сукупність прав, які належать автору або його спадкоємцям у зв'язку зі створенням і використанням творів у галузі науки, літератури і мистецтва.**

Слід зазначити, що **законодавча база, що стосується авторського права**, в Україні практично сформована і складає цілісну систему, до якої належать:

- Конституція України;
- міжнародні конвенції та договори;
- Цивільний кодекс України;
- закони України;
- підзаконні нормативно-правові акти.

Основний Закон України є найважливішим джерелом українського авторського права та має найвищу юридичну силу. Всі закони України та підзаконні нормативно-правові акти базуються на його положеннях і повинні відповідати йому. Конституція України є не тільки базою для авторського права, але й чинним законом. У абз. 1 ч. 3 ст. 8 Конституції України зазначено, що **«норми Конституції України є нормами прямої дії»** [1] і тому ними потрібно керуватися безпосередньо в тих випадках, коли норми галузевого законодавства суперечать положенням його норм.

Особливу групу джерел сучасного авторського права становлять **міжнародні конвенції та договори.** У ч. 1 ст. 9 Конституції України встановлено, що **«чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України»** [1]. Водночас слід пам'ятати, якщо чинною міжнародною конвенцією (договором) встановлено інші правила, ніж ті, що містяться в законодавстві України про авторське право, то застосовуються вимоги положень міжнародної конвенції (договору).

Українська держава як правонаступник колишнього Радянського Союзу не лише приєдналась до багатьох міжнародних конвенцій, а й підтвердила свою участь у тих конвенціях, до яких приєднався ще СРСР. Наприклад, у грудні 1993 р. Україна стала учасницею Всесвітньої конвенції про авторське право, прийнятої в 1952 р., тим самим взявши на себе зобов'язання охороняти в Україні твори зарубіжних авторів, починаючи з травня 1973 р., тобто від часу приєднання СРСР до цієї Конвенції.

При цьому слід звернути увагу на те, що Всесвітній конвенції про авторське право так і не вдалося досягти рівня популярності Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів 1886 р. Її положення мають більш загальний характер та відрізняються від положень Бернської конвенції підходами щодо вирішення принципових питань. Так, характерною відмінністю Всесвітньої конвенції є умова надання охорони твору, що передбачає виконання обов'язкових формальностей, зокрема наявність на творі знака охорони авторського права. До речі, чинне законодавство України, як і Бернська конвенція, не вимагає дотримання таких вимог. Також по-різному вирішують Бернська та Всесвітня конвенції питання охорони творів. Бернська конвенція застосовується лише до творів, які на момент приєднання країни до конвенції охоронялись у ній авторським правом. У той же час захист Всесвітньої конвенції поширюється на твори, що були опубліковані після набуття Конвенцією законної сили для певної держави. Якщо твір був виданий вперше до вступу Конвенції в законну силу, а друге видання здійснюється після цього моменту, то на цей твір охорона не поширюється.

Важливим чинником у формуванні скоординованої системи охорони авторських прав є двосторонні угоди України з іншими державами в цій сфері, що надає можливість удосконалити правову основу та забезпечити права українських авторів на інтелектуальну власність.

Таким чином, участь нашої держави в міжнародних конвенціях і договорах не тільки сприяє підвищенню авторитету в світовому співтоваристві, а й сприяє розвитку системи авторського права в Україні.

Основним законодавчим актом, що регулює відносини, обумовлені авторським правом в Україні, є **Цивільний кодекс України** від 16 січня 2003 р., в якому безпосередньо присвячено главу 36, що має назву «Право інтелектуальної власності на літературний, художній та інший твір (авторське право)» та яка містить ст. ст. 433-448. У цій главі викладено концептуальні підходи щодо забезпечення авторських прав, та визначено такі поняття, як: об'єкти та суб'єкти авторського права; співавторство; особисті немайнові права автора; майнові права

інтелектуальної власності на твір; забезпечення недоторканності твору; використання та опублікування твору. Крім того, визначено перелік творів, що не є об'єктами авторського права, а також визначено умови, за яких виникає авторське право, випадки правомірного використання твору без згоди автора і строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір.

Серед нормативно-правових актів вітчизняного цивільного законодавства, що регулюють авторські правовідносини, передусім слід назвати другий розділ «Авторське право» (ст.ст. 5-33) **Закону України «Про авторське право і суміжні права»** від 1 грудня 2022 р., що значно розширило права учасників авторсько-правових відносин і надало можливість вільно розпоряджатися правами, що їм належать. Позитивним у Законі є введення в науковий обіг нових термінів та їх визначень.

Окрім Закону України «Про авторське право і суміжні права», авторські правовідносини регулюють і інші нормативно-правові акти, а саме:

– **Закон України «Про культуру»** від 17 грудня 2010 р., який визначає правові засади діяльності у сфері культури, регулює суспільні відносини, пов'язані зі створенням, використанням, розповсюдженням, збереженням культурної спадщини та культурних цінностей, і спрямований на забезпечення доступу до них;

– **Закон України «Про інформацію»** від 2 жовтня 1992 р. розуміє під інформацією документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природньому середовищі. Цей Закон встановлює загальні правові основи одержання, використання, поширення та зберігання інформації, закріплює право особи на інформацію в усіх сферах суспільного і державного життя України, а також систему інформації, її джерела, визначає статус учасників інформаційних відносин, регулює доступ до інформації та забезпечує її охорону, захищає особу та суспільство від неправдивої інформації;

– **Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»** від 16 листопада 1992 р. створює правові основи діяльності друкованих засобів масової інформації (ЗМІ) в Україні. У цьому Законі під друкованими засобами

інформації (пресою) в Україні розуміються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію. У Законі зазначено, що журналіст – це творчий працівник, який професійно збирає, одержує, створює і займається підготовкою інформації, але коли мова ідеться про статтю чи творче осмислення зібраного матеріалу, журналіст стає суб'єктом авторського права (автором);

– **Закон України «Про інформаційні агентства»** від 28 лютого 1995 р. закріплює правові основи діяльності в Україні інформаційних агентств ти їх міжнародного співробітництва. Згідно з цим Законом, інформаційними агентствами є зареєстровані як юридичні особи суб'єкти інформаційної діяльності, що діють з метою надання інформаційних послуг. Основними видами інформаційних агентств є державні та недержавні інформаційні агентства України та іноземні інформаційні агентства, які діють в Україні через свої представництва;

– **Закон України «Про кінематографію»** від 13 січня 1998 р. визначає правові основи діяльності в галузі кінематографії та регулює суспільні відносини, пов'язані з виробництвом, розповсюдженням, зберіганням і демонструванням фільмів, а також підтримує державну політику в кінематографії, яка полягає у визнанні кінематографії галуззю культури, а національного фільму – надбанням культури Українського народу і здійснюється шляхом державної підтримки суб'єктів кінематографії України.

Важливе значення у регулюванні авторських відносин мають постанови Кабінету Міністрів України та типові авторські договори, які затверджуються Кабінетом Міністрів України або за його дорученням відповідними відомствами і творчими спілками, зокрема постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права та суміжних прав» від 18 січня 2003 р. та «Про затвердження Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» від 27 грудня 2001 р.

§ 2. Об'єкти авторського права

Об'єктом авторського права є твір у галузі науки, літератури і мистецтва, виражений у будь-якій об'єктивній формі, незалежно від його призначення, жанру, обсягу і мети, а також способу і форми його відтворення.

Форма, в якій виражений твір може бути:

- письмова (рукопис, машинопис, нотний запис);
- усна (публічне виконання, публічне виголошення);
- звуко- чи відеозапис (механічний, магнітний, цифровий, оптичний);
- зображення (малюнок, ескіз, картина, кіно-, теле-, відео- або фотокадр).

У ст. 6 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р. надано **перелік об'єктів авторського права**, а саме:

«1) літературні твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо) у письмовій, електронній (цифровій) чи іншій формі;

2) виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори;

3) музичні твори з текстом і без тексту;

4) драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, музично-світлові шоу, циркові вистави, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки;

5) театральні постанови, сценічні переробки творів, обробки нематеріальної культурної спадщини, придатні для сценічного показу;

6) аудіовізуальні твори;

7) тексти перекладів для озвучення (у тому числі дублювання), субтитрування аудіовізуальних творів іншими мовами;

8) твори образотворчого мистецтва;

9) фотографічні твори;

10) твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства з художнього скла, художня ковка, ювелірні вироби тощо;

11) твори архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтних утворень;

- 12) твори художнього дизайну;
- 13) похідні твори;
- 14) збірки творів, збірки обробок нематеріальної культурної спадщини, енциклопедії та антології, збірки звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої діяльності за добором або упорядкуванням змісту;
- 15) ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, будівництва та інших сфер діяльності;
- 16) комп'ютерні програми;
- 17) бази даних (копіювання даних), якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;
- 18) інші твори» [4].

Слід підкреслити, що Закон не дає вичерпного переліку об'єктів авторського права, оскільки це пов'язано з тим, що життя у своєму розвитку не стоїть на місці і може породжувати нові форми об'єктивного вираження творчої діяльності людей. Проте об'єктом авторського права може бути як твір в цілому, так і його окрема частина, що відповідає критеріям охороноздатності та може використовуватися самостійно, включаючи і оригінальну назву твору, оригінальний персонаж твору, у разі її використання окремо від твору, у складі якого вона створена.

Водночас у Законі відзначено, що охороні підлягають усі оригінальні твори – оприлюднені та неоприлюднені, завершені та незавершені, незалежно від їх призначення, жанру, обсягу, а також способу вираження. Однак забезпечити охорону не оприлюдненого твору досить складно. Формою оприлюднення твору є його опублікування, публічний показ, публічне виконання, передача в ефір тощо. Твір вважається оприлюдненим з моменту, коли він став потенційно доступним для відома невизначеного кола осіб, які могли реально його сприймати. Також у Законі підкреслено, що правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на технології створення та вираження твору, на ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані.

Не може бути об'єктом авторського права і суто технічна робота, наприклад, передрук на комп'ютері чужого твору, креслення схем, діаграм, графіків або навіть його літературна обробка – редагування, коректура, надання авторам фінансової допомоги тощо.

У ст. 434 ЦК України зазначені **твори, які не є об'єктами авторського права:**

«1) акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування (закони, укази, постанови, рішення тощо), а також їх офіційні переклади;

2) державні символи України, грошові знаки, емблеми тощо, затверджені органами державної влади;

3) повідомлення про новини або інші факти, що мають характер звичайної прес-інформації;

4) інші твори, встановлені законом» [2].

Варто зауважити, що перелік видів об'єктів авторського права закріплені в ст. 433 ЦК України та в ст. 6 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р., ці дві норми не збігаються за змістом. У зв'язку з тим, що норма ЦК України носить більш загальний характер і тому орієнтуватися слід на норму Закону, як на спеціальний нормативно-правовий акт.

У ст. 433 ЦК України об'єкти авторського права згруповані в об'ємні категорії, а саме:

– літературні та художні твори;

– комп'ютерні програми;

– компіляції даних (бази даних), якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;

– інші твори.

У той же час згідно ч. ч. 4-5 цієї статті комп'ютерні програми охороняються як літературні твори, а компіляції даних (бази даних) або іншого матеріалу охороняються як такі. Ця охорона не поширюється на дані або матеріал як такі та не зачіпає авторське право на дані або матеріал, що є складовими компіляції.

§ 3. Суб'єкти авторського права

Згідно ч. 2 ст. 5 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р. **«первинним суб'єктом авторського права є автор твору. Суб'єктами майнових авторських прав можуть бути також інші фізичні або юридичні особи, до яких перейшли майнові права на твір на підставі правочину або закону»** [4].

Трохи інше, але схоже формулювання закріплено в ст. 435 ЦК України: **«1. Первинним суб'єктом авторського права є автор твору. За відсутності доказів іншого автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства). 2. Суб'єктами авторського права є також інші фізичні та юридичні особи, які набули прав на твори відповідно до договору або закону»** [2].

Водночас слід зазначити, що поняття «автор твору» і «суб'єкт авторського права» не тотожні як за змістом, так і за значенням. Автор твору може бути тільки його дійсний творець, тобто той, хто його створив, результатом творчої діяльності якого є цей твір. Творцем може бути будь-яка фізична особа: громадянин України, іноземний громадянин або особа без громадянства. При цьому не має значення стать, національність, громадянство, місце проживання, вік і стан дієздатності автора, а також професійні навички і фах. У той же час суб'єктом авторського права можуть бути як автор твору, так і інші фізичні та юридичні особи, для яких право на твір може виникати в силу закону, договору або спадкування. Таким чином, первинним суб'єктом, якому належить авторське право є автор твору, а авторське право правонаступників є похідним.

Авторське право на твір виникає у творця завдяки факту його створення. Здебільшого твори у галузі науки, літератури і мистецтва створюються однією особою, але іноді двома і більше особами. **Автори, спільною творчою діяльністю яких створено твір (твір, створений у співавторстві), є співавторами.** Співавтори реалізують свої права на використання твору спільно, тобто за взаємною згодою. Наявність співавторства визначається двома умовами: суміжна творча праця і творчий внесок кожного з

співавторів; результатом співавторства завжди має бути єдиний цілісний твір, який неможливо поділити на частини без втрати ним первісного значення.

Співавторство буває двох видів:

1) **нероздільне співавторство** – це коли неможливо чітко виділити працю кожного співавтора і тому твір може використовуватися лише за спільною згодою всіх співавторів;

2) **роздільне співавторство** – це коли складові частини твору чітко визначені і відомо, хто із співавторів створив ту чи іншу частину твору. При цьому кожна частина має самостійне значення та кожен із співавторів має право використовувати створену ним частину твору на власний розсуд, якщо інше не передбачено договором між співавторами. Саме таким співавторством, наприклад, створюються підручники для закладів вищої освіти, де тематичні розділи твору написані різними науково-педагогічними працівниками.

Співавторство можливе при створенні будь-якого твору та його визнання **за таких умов:**

1) **цілісність твору** – тобто твір, створений спільною творчою працею співавторів, має бути єдиним цілим і таким, що не може існувати без складових частин як ціле;

2) **творчий характер спільної праці співавторів** – тобто кожен із співавторів повинен проявляючи творчу самостійність та на достатньому фаховому рівні забезпечити підготовку своєї частини твору. При цьому, якщо один із співавторів доводить свої погляди щодо досліджуваної проблематики твору, а інший записує, то це не є співавторством;

3) **наявність договору про спільну працю над твором** – тобто при роздільному співавторстві кожен із співавторів зберігає своє авторське право на створену ним частину твору, яка має самостійне значення. Одночасно він є співавтором твору в цілому;

4) **добровільність співавторства** – тобто відносини між співавторами повинні будуватися на добровільній основі та за спільною згодою можуть бути визначені договором. У разі відсутності договору авторське право на твір здійснюється всіма співавторами спільно;

5) справедливість розподілу авторської винагороди за створений у співавторстві твір – тобто винагорода за використання твору належить співавторам у рівних частках, якщо договором не передбачається інше.

Для авторсько-правових відносин характерним є участь у них похідних суб'єктів авторських прав, які набули їх на підставі авторського договору або в порядку спадкування, або в результаті правонаступництва за юридичною особою – правовласником після її припинення.

До похідних суб'єктів належать:

1) спадкоємці – це фізичні особи, юридичні особи та інші учасники цивільних відносин, до яких перейшли майнові права та обов'язки померлого автора відповідно до закону чи заповіту. Ними можуть бути родичі автора чи особи, котрим він передав свої права за заповітом. Родичами вважаються особи, які належать до певної черги спадкоємців за законом на момент відкриття спадщини (згідно ст.ст. 1261-1265 ЦК України встановлено п'ять черг спадкоємців за законом). За наявності заповіту, спадкоємцем може бути будь-яка особа, яка зазначена в ньому, незалежно від їхнього громадянства. Якщо автор не залишив заповіту та не має законних спадкоємців, дія його авторських прав припиняється, а їх захист покладається на державу.

Важливим є те, що у спадок можуть переходити тільки майнові права автора, натомість особисті немайнові права символічно залишаються за автором навіть після його смерті (наприклад, наукова ступінь, вчене звання тощо). При цьому майнові права можуть бути передані у спадок лише за умови, що за життя автор ними володів. У разі, якщо він передав майнові права на використання твору іншим особам, спадкоємці не можуть на них претендувати.

Крім того, спадкоємці мають право захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора;

2) правонаступники – це фізичні та юридичні особи, до яких перейшли майнові права і обов'язки автора та його спадкоємців відповідно до закону чи договору. Передання

майнових прав у повному обсязі чи в певній частині оформлюється авторським договором, у якому зазначаються всі передані права і умови їх відчуження.

У ч. 1 ст. 1107 ЦК України визначено невичерпний **перелік видів правочинів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності**, а саме:

- ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- ліцензійний договір;
- договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- договір про передавання майнових прав інтелектуальної власності;
- інший правочин щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Як правило, правонаступниками стають установи, підприємства та організації, що займаються відтворенням і використанням твору автора. **До правонаступників належать:**

- видавництво, що за договором з автором отримало права на випуск і розповсюдження його твору;
- редакція засобів масової інформації, якій журналіст передав права опублікування твору;
- організація, яка володіє правами на службові твори своїх співробітників (організація мовлення, періодичні видання тощо);
- інші фізичні та юридичні особи, права яким були передані за законом або договором;

3) інші особи, які мають авторське право – це фізичні та юридичні особи, що володіють первинними авторськими правами на твір. До них належать:

- упорядники (збірників та інших складених творів);
- автори похідних творів (перекладів, переробок, адаптацій тощо);
- видавці періодичних видань та інших складених творів.

§ 4. Особисті немайнові і майнові права автора

Відповідно до чинного цивільного законодавства України автору належать особисті немайнові і майнові права, що пов'язані зі створенням і використанням будь-якого твору науки, літератури і мистецтва. **Особисті немайнові права – це блага, що позбавлені майнового змісту, нерозривно пов'язані із суб'єктом авторського права, визнані суспільством та охороняються цивільним законодавством.**

Усі авторські права можна поділити на дві групи:

- 1) особисті немайнові права;
- 2) майнові права.

Для виникнення і здійснення авторських прав не вимагається виконання будь-яких формальностей. Особа, яка має авторське право, для сповіщення про свої права може використати знак охорони авторського права, який розміщується на кожному примірнику твору (якщо це книга, то ім'я автора зазначається на титульній сторінці) і складається з латинської літери «С», обведеної колом – імені (найменування) суб'єкта майнових прав на твір і рік першого опублікування твору. Водночас не у всіх творах є можливість зазначити ім'я автора. Наприклад, безпосередньо на скульптурі або архітектурній формі. Але в такому випадку автор може отримати свідоцтво про реєстрацію твору із зазначенням свого імені. При цьому, знак охорони авторського права служить інформаційним цілям, не є обов'язковим і його розміщення має факультативний характер.

Особа, яка має авторське право або будь-яку виключну правомочність на твір, може їх зареєструвати в офіційних державних реєстрах протягом строку охорони авторського права. Державній реєстрації можуть бути піддані свідчення про авторство на обнародований чи необнародований твір, факт і дата опублікування твору та договори, які стосуються права автора на твір.

Державну реєстрацію здійснює Державне агентство України з авторських і суміжних прав у встановленому порядку. Факт державної реєстрації прав автора засвідчується свідоцтвом.

Згідно ст.ст. 423, 438, 439 ЦК України та ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р. **до особистих немайнових прав належать права на:**

1) право вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора в оригіналі і копіях твору і за будь-якого використання твору, якщо це практично можливо. Крім того, право авторства дає можливість протидіяти оспорюванню дійсного авторства, вимагати його визнання у судовому порядку та захищати від плагіату;

2) право забороняти під час будь-якого використання твору згадування свого імені, якщо автор твору бажає залишитися анонімом;

3) право обирати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора в оригіналі і копіях твору і за будь-якого використання твору. Як правило, автор публікує свої твори під власним іменем, тобто вказує своє прізвище та ініціали. Право на вибір способу зазначення імені, а також на розкриття псевдоніма або аноніма, є особистим правом автора. Видавництво або редакція газет може відкрити ім'я автора лише у випадку і порядку, передбачених законом;

4) право вимагати збереження цілісності твору, протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, у тому числі супроводження твору ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями, тощо без згоди автора [2; 4].

У разі смерті автора збереження цілісності твору охороняється особою, уповноваженою на це автором. Якщо такого уповноваженого немає, недоторканність твору охороняється спадкоємцями автора, а також іншими зацікавленими особами. Контроль за дотриманням вимог цивільного законодавства щодо збереження цілісності твору здійснює Державне агентство України з авторських і суміжних прав;

5) право надати назву твору або залишити його без назви;

6) право присвятити твір особі (особам), події або даті.

Варто наголосити, що **особисті немайнові права належать лише автору** та не можуть бути передані (відчужені) іншими особами і не переходять у спадщину.

Окрім особистих немайнових прав, автору чи іншому суб'єкту авторського права належать **майнові права**, які згідно ч. 1 ст. 12 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р. дозволяє суб'єкту авторського права використовувати твір будь-яким способом (способами), а також

виключне право дозволяти або забороняти використання твору іншими особами.

Способами використання твору є:

1) відтворення – це пряме чи опосередковане виготовлення однієї або більше копій об'єкта авторського права та/або суміжних прав (або його частини) будь-яким способом та у будь-якій формі, у тому числі для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер, а також створення тривимірного твору з двовимірного і навпаки та створення тривимірного твору на основі набору інструкцій, який зчитується комп'ютером для виготовлення тривимірного твору;

2) включення до складеного твору. При цьому, права авторів на об'єкти, що включені до складеного твору, а також інших баз даних, зберігаються. Водночас упорядники збірника набувають самостійних авторських прав;

3) включення до іншого твору, крім складеного твору;

4) розповсюдження примірників твору – це будь-яка дія, за допомогою якої оригінали або інші примірники об'єктів авторського права та/або суміжних прав безпосередньо чи опосередковано пропонуються публіці способом, у тому числі першого продажу чи іншого першого відчуження примірників об'єкта авторського права та/або суміжних прав.

5) імпорт примірників творів – це ввезення в Україну творів із-за кордону, здійснений лише з дозволу автора твору чи його правонаступників.

б) здавання в найм або в позичку примірників твору.

Здача в найм – це передача права володіння і користування оригіналом чи примірником твору або фонограми на певний строк із метою одержання прямої чи опосередкованої комерційної вигоди.

Позичка – це надання у користування (у тому числі у визначений спосіб) примірника твору, фонограми, відеограми на встановлений строк, за умови, що такі дії не мають самостійного економічного значення;

7) публічне виконання, публічний показ, публічне демонстрування, публічне сповіщення, інтерактивне надання

доступу публіці та інші способи доведення до загального відома публіки.

Публічне виконання – це подання творів, виконань, фонограм, програм, організації мовлення у будь-який спосіб безпосередньо (у живому виконанні), так і за допомогою будь-яких пристроїв і процесів (крім передачі в ефір чи по кабелю) у місцях, в яких присутні чи можуть бути присутніми представники публіки, незалежно від того, присутні вони в одному місці і в один час чи в різних місцях і в різний час.

Публічний показ – це будь-яка демонстрація оригіналу або копії твору, виконання, фонограми, відеограми, програми організації мовлення безпосередньо або на екрані за допомогою плівки, слайда, телевізійного кадру тощо (крім передачі в ефір чи по кабелю) або за допомогою інших пристроїв чи процесів у місцях, в яких присутні чи можуть бути присутніми представники публіки, незалежно від того, присутні вони в одному місці і в один час чи в різних місцях і в різний час. Публічний показ аудіовізуального твору чи відеограми означає також демонстрацію окремих кадрів аудіовізуального твору чи відеограми без дотримання їх послідовності.

Публічне демонстрування – це одноразове чи багаторазове представлення публіці аудіовізуального твору чи відеограми.

Публічне сповіщення – це поширення в ефір для сприйняття публікою бездротовими засобами або за допомогою кабельної мережі чи супутника тощо об'єктів авторського права та/або суміжних прав;

8) переклад. Тобто ніхто без дозволу автора не може перекласти його твір іншою мовою. Автор оригіналу може сам здійснити переклад свого твору іншою мовою (авторський переклад). За наявності авторського перекладу ніхто інший не може перекладати цей само твір на ту ж саму мову. Перекладач зберігає авторське право на свій переклад. Автор твору і його перекладач не є співавторами твору. При цьому, перекладач не несе відповідальності за зміст оригіналу, а автор оригіналу – за якість перекладу;

9) переробка, адаптація, аранжування та інші подібні зміни твору прийнято називати похідними.

Похідний твір – це твір, що є результатом творчої переробки іншого твору без завдання шкоди його охороні чи його творчим перекладом на іншу мову.

Переробка твору може здійснюватися різними способами і в різних формах, та лише за згоди автора чи його правонаступників. Наприклад, на основі одного твору (розповідного) створюється інший – драматичний чи сценарій або навпаки.

Адаптація твору – це пристосування або полегшення твору для сприйняття малопідготовленими читачами, або пристосування літературно-художнього тексту для осіб, що починають вивчати іноземну мову.

Аранжування твору – це перекладання музичного твору, написаного для одного музичного інструменту чи складу інструментів (голосів), стосовно іншого інструмента або іншого складу – розширеного чи звуженого;

Слід зауважити, що зазначений перелік авторських майнових прав не є вичерпним. Автор має право дозволяти або забороняти використовувати свій твір і іншими способами.

Основним майновим правом автора чи іншої особи, яка має авторське право є **право на авторську винагороду**. Підставою для такої винагороди є юридичні факти використання твору, а саме:

- авторський договір (видавничий, постановчий, сценарний, художнього замовлення тощо);
- факт позадоговірного використання твору, коли не вимагається згода автора, але передбачена виплата авторської винагороди;
- неправомірне використання твору.

Право на одержання винагороди породжується, як правило, лише фактом використання твору. Сам по собі факт наявності твору в об'єктивній формі право на винагороду не породжує. Винагорода, яку одержує автор чи інша особа, яка має авторське право, є по суті винагородою за працю, вкладену у створення твору. Вона може бути у формі заробітної плати, авторського гонорару або поєднанням цих форм оплати. Винагорода може здійснюватися у вигляді одноразового паушального платежу, у формі відрахувань відсотків за кожний проданий примірник чи кожне використання твору (роялті) або складатися із змішаних платежів.

Питання для самоперевірки знань

1. Розкрити зміст поняття «авторське право».
2. Назвіть, згідно Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р., об'єкти авторського права.
3. Назвіть твори, які не є об'єктами авторського права.
4. Розкрити зміст поняття «суб'єкти авторського права».
5. Назвіть, у чому полягає різниця між поняттям «суб'єкт авторського права» і «автор твору».
6. Назвіть види співавторства та умови, за яких можливе співавторство.
7. Назвіть похідні суб'єкти авторського права.
8. Розкрити зміст поняття «особисті немайнові права» суб'єктів авторського права.
9. Назвіть права, які належать до особистих немайнових прав суб'єктів авторського права.
10. Назвіть способи використання твору суб'єктом авторського права.
11. Назвіть підстави для одержання авторської винагороди.

Розділ 3. Суміжні права

§ 1. Поняття та джерела суміжних прав.

§ 2. Об'єкти суміжних прав.

§ 3. Суб'єкти суміжних прав.

§ 4. Особисті немайнові і майнові права виконавця, виробника фонограми, виробника відеограми та організації мовлення.

§ 1. Поняття та джерела суміжних прав

Суміжні права, маючи самостійний характер, безпосередньо пов'язані з авторськими правами та охороняються одним законом, а саме: Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р., в якому міститься розділ III, який має назву «Суміжні права». При цьому слід зазначити, що відносини у сфері охорони суміжних прав хоча і існували завжди, але особливого значення вони набули з розвитком науки і техніки, що зумовило виникнення нових можливостей щодо створення, виконання та розповсюдження у різні способи авторських творів, а разом з тим і необхідність правового захисту відносин, які при цьому виникають.

Правове регулювання суміжних прав окрім зазначеного Закону здійснюють такі нормативно-правові акти, як:

– ЦК України (глава 37 «Право інтелектуальної власності на виконання, фонограму, відеограму та програму (передачу) організації мовлення (суміжні права)» від 16 січня 2003 р.;

– Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р.;

– Закон України «Про розповсюдження примірників аудіовізування творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 10 липня 2003 р.;

– Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15 травня 2018 р.;

– Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів 1886 р.;

– Римська конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм, а також виробників організації мовлення 1961 р. та інші.

До речі, термін «суміжні права» вживається в романо-германській правовій системі. У той же час, в англосаксонській правовій системі, до яких належать Великобританія, США, Канада, Австралія та інші англomовні країни, цим терміном не користуються. У них зазначений термін замінений загальним поняттям «монопольне використання» всіх видів власності.

Особливістю суміжних прав є те, що вони ґрунтуються на використанні, як правило, чужих авторських прав. Тобто, суміжні права впливають із творчої діяльності з реалізації, використання вже обнародованих творів літератури і мистецтва. Наприклад, поет написав слова пісні, композитор написав музику до цієї пісні, але пісня може бути донесена до слухачів тільки певним виконавцем – співаком. І тому творчість співака є суміжною творчою діяльністю з реалізації самої пісні. Із цієї творчої діяльності випливає право співака на власне виконання пісні, яке отримало назву суміжного права. Таким чином, суміжне право виникає внаслідок факту виконання твору, виробництва фонограми, виробництва відеограми, оприлюднення передачі організації мовлення.

Істотною особливістю більшості суміжних прав є їх похідність і залежність від прав авторів творів, хоча принципової різниці між авторським правом і суміжними правами немає. Незважаючи на те, що суміжні права розглядаються як складова єдиного інституту права інтелектуальної власності, вони мають ряд особливостей від авторського права:

– по-перше, суміжні права базуються на використанні авторських прав;

– по-друге, суміжні права впливають із творчої діяльності по реалізації та використанню вже обнародованих творів;

– по-третє, поняттям суміжні права охоплюються права виконавців; права виробників фонограм; права виробників відеограм; права організацій мовлення.

Отже, **суміжні права – це права на результати творчої діяльності виконавця, виробника фонограми, відеограми і програми організації мовлення щодо використання творів літератури і мистецтва, авторські права на які належать іншим особам.**

§ 2. Об'єкти суміжних прав

Відповідно до ст. 449 ЦК України та ст. 34 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р., **об'єктами суміжних прав** без виконання будь-яких формальностей щодо цих об'єктів та незалежно від її призначення, змісту, цінності тощо, а також способу чи форми їх вираження є:

- 1) виконання;
- 2) фонограми;
- 3) відеограми;
- 4) програма організації мовлення [2; 4].

Виконання – це результат індивідуальної чи колективної діяльності з артистичного представлення музичних, драматичних, літературних, хореографічних або подібних творів, фольклору чи інших художніх образів.

При цьому, виконавцем може бути професіонал чи любитель, який виконує роль на сцені чи в кіно, співає, грає на музичному інструменті чи будь-яким іншим способом виконує твір літератури і мистецтва.

Об'єктами суміжних прав є записи (звукозапис, відеозапис) фонограм і відеограм.

Фонограма – це вироблений (кінцевий) звукозапис виконання або інших звуків, або відображень звуків, крім звукозапису, що використовується у складі аудіовізуального твору.

Тобто в загальному вигляді фонограма є вихідним матеріалом для виготовлення її примірників (копій).

Відеограма – це вироблений (кінцевий) відеозапис виконання або інших зображень (із звуковим супроводом або без нього), крім відеозапису, що використовується у складі аудіовізуального твору.

Тобто в загальному вигляді відеограма є вихідним матеріалом для виготовлення її копій.

Об'єктом прав організації мовлення є їх програми.

Програма організацій мовлення – це поєднання єдиною творчою концепцією сукупність передач (телерадіопередач), інших творів та/або об'єктів суміжних прав, яка має постійну назву і транслюється радіомовником чи телемовником за певною сіткою мовлення.

Тобто поняття «програма» містить будь-які передачі організацій ефірного чи кабельного мовлення.

Слід зауважити, що ст. 43 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р. регулює механізм обмеження об'єктів суміжних прав. При цьому, допускаються вільне використання виконання, фонограм, відеограм, програм мовлення, їх фіксація, відтворення і доведення до загального відома без дозволу виконавця, виробника фонограми, виробника відеограми і організації мовлення та безоплатно з обов'язковим дотриманням наступних умов:

1) відтворення об'єктів суміжних прав для забезпечення судового, адміністративного і кримінального провадження, забезпечення громадської безпеки в обсязі, що відповідає визначеній меті;

2) публічне виконання і публічне сповіщення виконань, фонограм, відеограм під час офіційних церемоній, організованих органами державної влади та/або органами місцевого самоврядування, релігійних церемоній, а також поховань, в обсязі, що відповідає характеру таких церемоній;

3) відтворення у зв'язку з демонструванням, налаштуванням або ремонтом обладнання, перевірку функціонування якого неможливо здійснити без використання об'єктів суміжних прав, за умови, що таке відтворення та його обсяг відповідають визначеній меті;

4) дії з тимчасового відтворення об'єкта суміжних прав, які мають перехідний або випадковий (додатковий) характер і є

невід'ємною складовою частиною технологічного процесу, а також єдина мета яких полягає в тому, щоб сприяти передаванню електронної (цифрової) копії об'єкта суміжних прав. Зазначені дії з тимчасового відтворення об'єкта суміжних прав допускаються за умови, що вони не мають самостійного економічного значення;

5) приватне копіювання правомірно оприлюднених виконань, зафіксованих у фонограмах, відеограмах, а також примірників фонограм, відеограм.

Також допускається без дозволу відповідного суб'єкта суміжних прав та безоплатно, але із зазначенням імені виконавця, імені (найменування) виробника фонограми, виробника відеограми щодо особистих немайнових прав виконавців і немайнових прав виробників фонограм, виробників відеограм, організацій мовлення, таке використання об'єктів суміжних прав:

1) використання цитат із записаних виконань, фонограм, відеограм, записаних програм організацій мовлення в обсязі, що відповідає визначеній меті;

2) використання коротких уривків об'єктів суміжних прав як ілюстрацій для забезпечення та реалізації освітнього процесу чи з метою наукових досліджень в обсязі, що відповідає визначеній меті, якщо таке використання не має самостійного економічного значення;

3) фіксування засобами фотографування, звукозапису, відеозапису, публічне сповіщення коротких уривків об'єктів суміжних прав, побачених або почутих під час перебігу поточних подій з метою висвітлення таких подій, в обсязі, що відповідає визначеній інформаційній меті;

4) використання фонограм щодо вільного використання творів, для осіб з обмеженими можливостями сприйняття друкованої інформації через інвалідність;

5) адаптація відеограм шляхом аудіодискрипції (тифлокоментування);

- використання об'єктів суміжних прав бібліотеками, музеями з відкритим доступом для відвідувачів, архівами або організаціями із збереження фондів аудіо-, відеозаписів.

Крім того, вільне використання об'єктів суміжних прав без дозволу суб'єкта суміжних прав не повинно завдавати шкоди

нормальному використанню виконаць, фонограм, відеограм і програм мовлення та не обмежувати безпідставно законні інтереси відповідних суб'єктів суміжних прав.

§ 3. Суб'єкти суміжних прав

Відповідно до ч. 2 ст. 35 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р., **суміжні права становлять:**

1) суміжні права виконавця – особисті немайнові права виконавця і майнові права на виконання;

2) суміжні права виробника фонограми – права на ім'я (найменування) виробника фонограми і майнові права на фонограму;

3) суміжні права виробника відеограми – право на ім'я (найменування) виробника відеограми і майнові права на відеограму;

4) суміжні права організації мовлення – право на найменування організації мовлення і майнові права на програму організації мовлення.

Згідно ч. 2 ст. 35 Закону, **суб'єктами суміжних прав є:**

1) **виконавець** (первинний суб'єкт суміжних прав на виконання), спадкоємці виконавця та інші фізичні або юридичні особи, які набули майнові права на виконання на підставі договору або закону;

2) **виробник фонограми** (первинний суб'єкт суміжних прав на фонограму), спадкоємці (правонаступники) виробника фонограми та інші фізичні або юридичні особи, які набули майнові права на фонограму на підставі договору або закону;

3) **виробник відеограми** (первинний суб'єкт суміжних прав на відеограму), спадкоємці (правонаступники) виробника відеограми та інші фізичні або юридичні особи, які набули майнові права на відеограму на підставі договору або закону;

4) **організація мовлення** (первинний суб'єкт суміжних прав на програму організації мовлення), правонаступники організації мовлення та інші фізичні або юридичні особи, які набули майнові права на програму мовлення на підставі договору або закону.

У первинних суб'єктів право виникає вперше і до них відносяться:

– **виконавець** – тобто актор (театру, кіно тощо), співак, музикант, танцюрист або інша особа, яка виконує роль, співає, читає, декламує, грає на музичному інструменті, танцює чи будь-яким іншим способом виконує твори літератури і мистецтва чи твори народної творчості, циркові, естрадні, лялькові номери, пантоміми тощо, а також диригент музичних і музично-драматичних творів;

– **виробник фонограми** – тобто фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і відповідає за перший звукозапис виконання або будь-яких інших звуків;

– **виробник відеограми** – тобто фізична чи юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і відповідає за перший відеозапис виконання або будь-яких рухомих зображень (як із звуковим супроводом, так і без нього);

– **організація мовлення** – тобто тільки юридична особа, телерадіоорганізація ефірного чи кабельного мовлення, яка здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних програм, як власного виробництва, так і виробництва інших організацій.

Виконавці реалізують свої суб'єктивні права за умови дотримання ними прав авторів виконуваних творів та інших суб'єктів авторського права. Виробники фонограм і виробники відеограм зобов'язані дотримуватися прав суб'єктів авторського права і виконавців, а організації мовлення – прав суб'єктів авторського права, виконавців і виробників фонограм, відеограм.

Слід зазначити, що ні виконавці, ні виробники фонограм і відеограм, ні організації мовлення не створюють творів, а лише доносять їх до публіки. Проте внаслідок витрат на це певних коштів їхні майнові інтереси потребують особливої охорони. Виникнення і реалізації суміжних прав не потребують виконання будь-яких формальностей. Проте виконавці, виробники фонограм і виробники відеограм з метою інформування про належність їм суміжних прав, що виникли у процесі створення фонограми, відеограми можуть на всіх примірниках фонограм і відеограм або їх упаковках використовувати знак охорони суміжних прав. Цей знак складається з латинської літери Р, обведеної колом - ©, імені (найменування) суб'єкта майнових прав і зазначення року

першого опублікування об'єкта суміжних прав. При цьому, суб'єкти суміжних прав при здійсненні виконання, виробленні фонограми або відеограми, першій трансляції програми організації мовлення зобов'язані утримуватися від дій, які можуть порушити авторське право та/або права інших осіб.

§ 4. Особисті немайнові і майнові права виконавця, виробника фонограми, виробника відеограми та організації мовлення

Права суб'єктів суміжних прав, як і права суб'єктів авторських прав, поділяються на особисті немайнові і майнові права. Згідно ст. 37 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р., до **особистих немайнових прав суб'єктів суміжних прав (виконавця, виробника фонограми, виробника відеограми, організації мовлення) належать такі права:**

1. **Виконавцю** належать такі особисті немайнові права, що означають право вимагати:

«1) визнання того, що він є виконавцем відповідного виконання;

2) зазначення чи повідомлення свого імені (псевдоніма) у зв'язку з кожним використанням виконання (у разі якщо це практично можливо);

3) забезпечення належної якості запису його виконання і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій суттєвій зміні виконання, що може завдати шкоди його честі і репутації.

2. **Виробник фонограми та виробник відеограми** мають право вимагати:

1) зазначення свого імені (найменування) в оригіналі та кожному примірнику фонограми, відеограми або на її (їх) упаковці поряд з зазначенням назви твору, імені (імен) автора (авторів), виконавця (виконавців);

2) згадування свого імені (найменування) у процесі використання фонограм, відеограми (у разі якщо це практично можливо).

3. **Організація мовлення** має право зазначати своє найменування у зв'язку з використанням програми організації мовлення» [4].

При цьому слід зазначити, що особисті немайнові права виконавця, виробника фонограми, виробника відеограми, організації мовлення не можуть бути передані (відчужені) іншим особам і не переходять у спадщину.

Майнові права розрізняються за способами використання, які можуть бути різними стосовно того чи іншого об'єкта суміжних прав. Вони передбачені ст. ст. 452-455 ЦК України та ст. ст. 38-41 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р. окремо для кожного суб'єкта.

Так, у ч. 1 ст. 38 Закону закріплено, що **«суб'єкт суміжних прав на виконання має право** використовувати виконання будь-яким способом (способами) та виключне право дозволяти або забороняти виконання іншими особами.

Способами використання виконання є, зокрема:

1) публічне сповіщення незафіксованого виконання (прямий ефір);

2) фіксування у фонограмі чи відеограмі;

3) відтворення запису виконання;

4) включення зафіксованого виконання до складу іншого об'єкта авторського права або суміжних прав;

5) розповсюдження примірників запису виконання, зафіксованого у фонограмі чи відеограмі;

6) здавання в найм чи в позичку примірників запису виконання, зафіксованого у фонограмі, відеограмі, аудіовізуальному творі;

7) інтерактивне надання доступу до зафіксованого виконання;

8) імпорт оригіналу чи примірників запису виконання» [4].

При цьому цей перелік не є вичерпним, а також зазначені майнові права виконавця можуть передаватися (відчужуватися) іншим особам на підставі закону чи правочину, в якому визначаються спосіб використання виконання, розмір і порядок виплати справедливої винагороди, строк дії правочину і використання виконання, територія, на яку розповсюджуються передані права тощо.

У ч. 1 ст. 39 Закону закріплено, що «**суб'єкт суміжних прав на фонограму має право** на використання будь-яким способом (способами) та виключне право дозволяти або забороняти використання фонограми іншими особами.

Способами використання фонограми є, зокрема:

- 1) відтворення у будь-якій формі і будь-яким способом;
- 2) включення до аудіовізуального твору, відеограми, іншої фонограми;
- 3) розповсюдження примірників фонограми;
- 4) здавання в найм чи позичку примірників фонограми;
- 5) інтерактивне надання доступу;
- 6) будь-яка видозміна;
- 7) публічне сповіщення;
- 8) публічне демонстрування;
- 9) імпорт примірників фонограми» [4].

При цьому цей перелік не є вичерпним, а також зазначені майнові права на фонограму можуть бути надані або передані (відчужені) іншій особі на підставі закону чи правочину повністю (на всі способи використання фонограми на території всіх держав світу) або частково (на окремі способи використання фонограми на території всіх держав світу або на окремі способи використання фонограми на території окремих держав світу, або на всі способи використання фонограми на території окремих держав світу). Крім того, суб'єкт суміжних прав на фонограму має право надавати дозвіл на використання фонограми та розпоряджатися майновими правами на фонограму в іншій спосіб, що не суперечить закону. Також виробник фонограми має право на справедливу винагороду за публічне виконання, публічне сповіщення фонограм і зафіксованих у них виконань, опублікованих для використання з комерційною метою.

У ч. 1 ст. 40 Закону закріплено, що «**суб'єкт суміжних прав на відеограму має право** на використання відеограми будь-яким способом (способами) та виключне право дозволяти або забороняти використання відеограми іншими особами.

Способами використання відеограми є, зокрема:

- 1) відтворення у будь-якій формі і будь-яким способом;
- 2) включення до аудіовізуального твору, відеограми, іншої відеограми;

- 3) розповсюдження примірників відеограми;
- 4) здавання в найм чи позичку примірників відеограми;
- 5) інтерактивне надання доступу;
- 6) будь-яка видозміна;
- 7) публічне сповіщення;
- 8) публічне демонстрування;
- 9) імпорт примірників відеограми» [4].

При цьому цей перелік не є вичерпним, а також зазначені майнові права на відеограму можуть бути передані (відчужені) іншій особі на підставі закону чи правочину повністю (на всі способи використання відеограми на території всіх держав світу) або частково (на окремі способи використання відеограми на території всіх держав світу або на окремі способи використання відеограми на території окремих держав світу, або на всі способи використання відеограми на території окремих держав світу). Крім того, суб'єкт суміжних прав на відеограму має право надавати дозвіл на використання відеограми або розпоряджатися майновими правами на відеограму в інший спосіб, що не суперечить закону. Також виробник відеограми має право на справедливий винагороду за публічне виконання, публічне сповіщення відеограм і зафіксованих у них виконань, опублікованих для використання з комерційною метою.

У ч. 1 ст. 41 Закону закріплено, що «**суб'єкт суміжних прав на програму організації мовлення має право** на використання програми організації мовлення будь-яким способом (способами) та виключне право дозволяти або забороняти використання програми організації мовлення іншими особами.

Способами використання програми організації мовлення є, зокрема:

- 1) публічне сповіщення;
- 2) ретрансляція;
- 3) фіксування;
- 4) відтворення запису програми організації мовлення;
- 5) розповсюдження примірників запису програми організації мовлення;
- 6) публічне демонстрування запису програми організації мовлення;
- 7) інтерактивне надання доступу» [4].

При цьому цей перелік не є вичерпним, а також зазначені майнові права програми організації мовлення можуть бути передані (відчужені) іншій особі на підставі закону чи правочину повністю (на всі способи використання відеограми на території всіх держав світу) або частково (на окремі способи використання програми організації мовлення на території всіх держав світу або частково (на окремі способи використання програми організації мовлення на території всіх держав світу або на окремі способи використання програми організації мовлення на території окремих держав світу, або на всі способи використання програми організації мовлення на території окремих держав світу)). Крім того, суб'єкт суміжних прав на програму організації мовлення має право надавати дозвіл на використання програми організації мовлення та розпоряджатися майновими правами на програму організації мовлення в інший спосіб, що не суперечить закону. Водночас, одержання права на використання програми організації мовлення не звільняє користувача від обов'язку сплати винагороди за використання об'єктів авторського права, виконань, фонограм, відеограм, що містяться в такій програмі.

Питання для самоперевірки знань

1. Розкрити зміст поняття «суміжні права».
2. Назвіть, у чому полягає різниця між поняттями «суміжні права» і «авторське право».
3. Назвіть, згідно Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р., об'єкти суміжних прав.
4. Розкрити зміст понять «виконання», «фонограма», «відеограма», «програма організації мовлення».
5. Розкрити зміст поняття «суб'єкти суміжних прав».
6. Розкрити зміст поняття «особисті немайнові права» суб'єктів суміжних прав.
7. Назвіть способи використання виконання, фонограми, відеограми, програми організації мовлення.
8. Назвіть умови вільного використання виконання, фонограми, відеограм, програм організації мовлення без дозволу виконавця або виробника.

Розділ 4. Право промислової власності

§ 1. Поняття та джерела права промислової власності.

§ 2. Об'єкти права промислової власності.

§ 3. Суб'єкти права промислової власності.

§ 4. Особисті немайнові та майнові права винахідників та авторів промислового зразка.

§ 1. Поняття та джерела права промислової власності

Важливою складовою частиною інтелектуальної власності є промислова власність. Термін «промислова власність» вперше був ужитий в ст. 1 Паризької конвенції про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. Він охоплює широке коло об'єктів: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, символи чи позначення, які проставляються на промислових виробках або використовуються при наданні послуг, фірмове найменування, вказівка про місце походження товарів, запобігання недобросовісної конкуренції тощо. Крім того, у п. 3 зазначеної статті уточнюється, що об'єктами промислової власності можуть бути всі продукти як вироблені, так і природнього походження.

Поряд із авторським правом і суміжними правами до інтелектуальної власності належить і право промислової власності, яке прийнято розглядати як сукупність правових норм, що регулюють особисті немайнові та майнові відносини, що виникають у зв'язку з визнанням авторства на винаходи, корисні моделі та промислові зразки, та з охороною прав на зазначені об'єкти, встановленням використання цих об'єктів, матеріальним і моральним стимулюванням, а також захистом прав авторів і патентовласників.

Таким чином, промислову власність можна визначити як результати науково-технічної творчості, які можуть бути використані для потреб суспільства в будь-якій доцільній діяльності людей. Тобто в сучасних умовах суспільне виробництво не зможе успішно розвиватись і функціонувати без належного науково-технічного забезпечення. Виробництво у своєму розвитку постійно опирається на досягнення науки і

техніки та в значній мірі залежить від раціонального регулювання творчої діяльності, яка полягає у пошуках нових рішень з метою підвищення рівня виробництва, його ефективності і, зрештою, підвищення рівня добробуту Українського народу.

При цьому слід наголосити, що зазначені пошуки мають не тільки всебічно стимулюватися з боку держави, а й потребують докладного правового забезпечення. Розробка таких рішень, їх оформлення, використання у суспільному виробництві породжують низку правових відносин між авторами результатів науково-технічної творчості, їхніми володільцями та особами, що їх використовують. Ці відносини регулюються правом промислової власності.

Отже, на підставі наведеного можна визначити, що **право промислової власності – це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають в процесі створення, оформлення та використання результатів науково-технічної творчості.**

В Україні постійно вдосконалюється правове регулювання промислової власності і тому законодавство про науково-технічну творчість в основному сформовано. Зараз **основними джерелами законодавства України про промислову власність згідно їх юридичної сили є:**

1. **Основний Закон** – Конституція України від 28 червня 1996 р. (зокрема, ст. ст. 41 та 54);

2. **Кодифіковані нормативно-правові акти** – Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. (зокрема, глави 39-46, ст. ст. 459-508);

3. **Спеціальні закони:**

– Закон України «Про основи державної політики в сфері науки і науково-технічної діяльності» від 13 грудня 1991 р.;

– Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» від 24 квітня 1993 р.;

– Закон України «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р.;

– Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р.;

– Закон України «Про племінну справу у тваринництві» від 15 грудня 1993 р.;

- Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р.;
- Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р.;
- Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р.;
- Закон України «Про захист інформації в автоматизованих системах» від 5 липня 1994 р.;
- Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 р.;
- Закон України «Про лікарські засоби» від 4 квітня 1996 р.;
- Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р.;
- Закон України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» від 27 квітня 2001 р.;
- Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 р.;
- Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р.;
- Закон України «Про насіння та садивний матеріал» від 26 грудня 2002 р. тощо.
- Закон України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» у редакції від 19 серпня 2019 р.;
- Закон України «Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність» від 23 грудня 1998 р.;
- Закон України «Про правову охорону географічних зазначень» від 20 серпня 2019 р. тощо.

4. Підзаконні нормативно-правові акти:

- Указ Президента України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» від 27.04.2002 р. № 285;
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок виплати винагороди авторам винаходів і промислових зразків, що охороняються чинними на території свідоцтвами СРСР» від 11.07.1994 р. №473;
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених)» від 10.08.1994 р. №545;

– Постанова Кабінету Міністрів України «Про державну систему депонування штамів мікроорганізмів» від 12.10.1994 р. №705;

– Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності» від 23.12.2004 р. №1716;

– Правила складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 22.01.2001 р. №22;

– Правила складання і подання заявки на промисловий зразок, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 11.01.2006 р. №5 тощо.

Варто нагадати, що відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. До основних міжнародних конвенцій і договорів у сфері промислової власності, в яких бере участь Україна, належать:

– Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 р.;

– Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків 1891 р.;

– Ніщцька угода про міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації товарних знаків 1957 р.;

– Женевський акт Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків 1960 р.;

– Локарнська угода про введення міжнародної класифікації промислових зразків 1968 р.;

– Договір про патентну кооперацію (РСТ) 1970 р.;

– Страсбурзька угода про міжнародну патентну класифікацію 1971 р.;

– Віденська угода про введення міжнародної класифікації об'єктів творчих елементів знаків для товарів 1973 р.;

– Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури 1977 р.;

Договір про закони щодо товарних знаків (ТЛТ) 1994 р. тощо.

§ 2. Об'єкти права промислової власності

Право промислової власності належить до науково-технічної сфери інтелектуальної, творчої діяльності. При цьому, слід звернути увагу на те, що сама творчість правовому регулюванню не підлягає, але право може створювати сприятливі умови для успішної творчості, а також забезпечувати баланс інтересів суспільства та творців об'єктів промислової власності.

До об'єктів права промислової власності згідно вимог чинного законодавства України належать:

- винаходи;
- корисні моделі;
- промислові зразки.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р., **«винахід (корисна модель) – це результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології»** [5]. При цьому винахід вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо він, відповідно до закону, є новим, має винахідницький рівень і придатний для промислового використання.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14 вересня 2006 р., **«технологія – це результат інтелектуальної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та (або) реалізації і зберігання продукції, надання послуг»** [6].

Відповідно до ч. 2 ст. 459 ЦК України, «об'єктом винаходу може бути продукт (пристрій, речовина тощо) або процес у будь-якій сфері технології» [2]. **Тобто до об'єктів винаходу належать:**

1) **продукт.** Відповідно до п. 2.3.1 Правил складання і подання заявки на винахід та заяви на корисну модель, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 22 січня 2001 р. №22, **продукт як об'єкт технології – це матеріальний об'єкт як результат діяльності людини.** Таким

продуктом є пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини тощо.

Зазначені об'єкти винаходу охоплюються поняттям «продукт», який відповідає на питання «що?»;

2) **процес (спосіб) у будь-якій сфері технології.** Відповідно до п. 2.3.2. зазначених Правил, **процес як об'єкт технології – це дія або сукупність дій, виконуваних щодо продуктів та інших матеріальних об'єктів за допомогою принаймні одного продукту і спрямованих на досягнення певного технічного результату.** Таким процесом є виготовлення, обробка, переробка продукту та контролювання його якості, перетворення речовини, енергії, даних, вимірювання параметрів, діагностування, лікування, керування процесом, який є об'єктом технології. При цьому, процес як об'єкт винаходу відповідає на питання «як?».

Законодавство передбачає також непряму охорону процесу (спосіб) виготовлення продукту, а саме: чинність патенту, виданого на спосіб виготовлення певного продукту, поширюється і на продукт, безпосередньо одержаний від застосування такого способу;

3) **нове застосування відомого продукту чи процесу (так звані «винаходи на застосування»).** У цьому випадку творчий результат праці винахідника виявляється не у створенні нового продукту чи процесу, а у відшуканні для вже відомого продукту чи процесу нового застосування. Як правило, такі винаходи передбачають нове застосування відомої речовини.

Правова охорона надається винаходу, що:

1) **не суперечить публічному порядку, загально визнаним принципам моралі,** тобто держава не надає правову охорону винаходам, які суперечать існуючому в цій державі публічного порядку, а також суперечить загально визнаним принципам моралі. Так, згідно ч. 1 ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. І тому держава не забезпечує правовою охороною винаходи, які спрямовані на шкоду людині, її життю, здоров'ю, гідності тощо, а також суперечить моральним засадам суспільства. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про захист суспільної моралі» від 20 листопада 2003 р., **суспільна мораль – це система етичних**

норм, правил поведінки, що склалися в суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість;

2) **відповідає умовам патентоздатності:**

а) **новизна**, тобто винахід визнається новим, якщо він не є частиною рівня техніки, який включає всі відомості, що стали загальнодоступними у світі до дати подання заявки до Установи (на даний час – це Державний департамент інтелектуальної власності, що діє у складі Міністерства освіти і науки України, утворений відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Державного департаменту інтелектуальної власності» від 4 квітня 2000 р. №601), або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету;

б) **винахідницький рівень**, тобто винахід має винахідницький рівень, якщо для фахівця він не є очевидним, тобто не впливає явно із рівня техніки. Водночас, винахід відповідає умові винахідницького рівня, якщо таке розкриття стало відомим не з рівня техніки, а лише з матеріалів заявки;

в) **промислова придатність**, тобто винахід визнається таким, що є придатним для промислового використання, якщо його може бути використано у промисловості або в іншій сфері діяльності.

Разом з тим, у ч. 3 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р. передбачено, що **правова охорона не поширюється на такі об'єкти технології:**

- сорти рослин і породи тварин;
- біологічні у своїй основі процеси відтворення рослин і тварин, що не належать до небіологічних та мікробіологічних процесів, а також продукти таких процесів;
- компонування напівпровідникових виробів;
- результати художнього конструювання;
- інші продукти або процеси (способи).

Вказані об'єкти виключені з числа об'єктів винаходу через те, що загалом вони не є технічними (технологічними) за своєю суттю рішеннями. При цьому, сорти рослин і породи тварин становлять самостійний інститут права інтелектуальної власності,

і охорона прав на них здійснюється відповідно до положень глави 42 ЦК України та Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» від 24 квітня 1993 р. Компонування напівпровідникового виробу також є самостійним об'єктом права інтелектуальної власності, права на який закріплені главою 40 ЦК України та Законом України «Про охорону прав на конструювання напівпровідникових виробів» у редакції від 19 вересня 2019 р., а результати художнього конструювання охороняються як промислові зразки відповідно до Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р. Щодо біологічних процесів відтворення рослин і тварин, то законодавство не розглядає їх як винаходи, оскільки йдеться про об'єктивно існуючі в природі процеси, які не створюються людиною, а можуть лише пізнаватися нею. І тому в даному випадку можна вести мову про наукове відкриття, а не про винахід.

До об'єктів права промислової власності належить і **корисна модель**, яка є досить близькою до винаходу. Так, у ст. 1 Закону України «Про охорону права на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р. закріплено єдине **визначення винаходу і корисної моделі** – «**як результат інтелектуальної діяльності людини у будь-якій сфері технології**» [5]. При цьому корисна модель вважається придатною для набуття права інтелектуальної власності на неї, якщо вона, відповідно до закону, є новою і придатною для промислового використання. Відповідно до ч. 2 ст. 460 ЦК України, «об'єктом корисної моделі може бути пристрій або процес у будь-якій сфері технології» [2].

Також слід звернути увагу на те, що інститут корисної моделі запроваджується для охорони об'єктів, які за своїм внеском у рівень техніки є менш значущими за винаходи. І тому для корисних моделей передбачається спрощена порівняно з винаходом процедура одержання охоронного документа і коротші строки охорони.

У вітчизняному законодавстві закріплено єдиний перелік об'єктів винаходу і корисної моделі (продукт, процес), а також нове застосування відомого продукту чи процесу. Крім того, встановлений єдиний перелік об'єктів для винаходів і корисних моделей, що не можуть одержати правову охорону.

Відмінність між винаходом і корисною моделлю полягає в неоднаковому колі умов патентоздатності. Законодавством передбачено дві умови патентоздатності корисної моделі, а саме: новизна та промислова придатність. Тобто для корисної моделі, на відміну від винаходу, не передбачається така умова патентоздатності, як винахідницький рівень.

До об'єктів права промислової власності належить і **промисловий зразок**. Згідно ст. 1 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р., «**промисловий зразок – це результат інтелектуальної, творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання**» [7]. При цьому промисловий зразок вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо він, відповідно до закону, є новим і має індивідуальний характер.

Якщо винахід і корисна модель є технічними (технологічними) рішеннями, то промисловий зразок є дизайнерським рішенням. Художнє конструювання (дизайн) – вид художньої діяльності з проектування промислових виробів, які мають естетичні властивості. Тобто у промисловому зразку має місце поєднання художнього (зовнішня форма виробу) і конструктивного (технічне виконання виробу) елементів. При цьому, не може бути промисловим зразком форма виробу, яка зумовлена суто технічними (функціональними) потребами (наприклад, форма гайки, шурупа тощо, якщо вони не мають художнього виконання).

Відповідно до ч. 2 ст. 461 ЦК України, об'єктом промислового зразка може бути зовнішній вигляд виробу або його частини, що визначається, зокрема, лініями, контурами, кольором, формою, текстурою та/або матеріалом виробу, та/або його оздобленням.

Водночас не можуть одержати правову охорону:

– об'єкти архітектури (крім малих архітектурних форм), промислові, гідротехнічні та інші стаціонарні споруди. Тобто вилучення з об'єктів промислового зразка об'єктів архітектури пояснюється тим, що вони охороняються авторським правом як архітектурні твори. Виняток становлять малі архітектурні форми, які призначені для здійснення підприємницької діяльності. Мала архітектурна форма – це невелика споруда, яка виконується із

полегшених конструкцій і встановлюється тимчасово без улаштування фундаментів. До них можна віднести кіоски, торгові палатки, збірно-розбірні будинки тощо;

– друкована продукція як така. Це можуть бути книжки, журнали, газети тощо, оскільки вони охороняються нормами авторського права;

– об'єкти нестійкої форми з рідких, газоподібних, сипких або подібних до них речовин тощо. Це зумовлено тим, що такі об'єкти не можуть зберігати певну форму протягом більш-менш тривалого часу, що унеможливило їх правову охорону (наприклад, феєрверки).

Умовою патентоздатності промислового зразка є його новизна. Промисловий зразок визнається новим, якщо сукупність його суттєвих ознак не стала загальнодоступною у світі до дати подання заявки або до дати її пріоритету.

Згідно абз. 2 ч. 1 ст. 462 ЦК України, набуття права інтелектуальної власності на винахід і корисну модель засвідчується патентом, на промисловий зразок – свідоцтвом.

Патент – це державний охоронний техніко-юридичний документ на об'єкти промислової власності (винахід, корисна модель), який засвідчує пріоритет, авторство його творця та виключне право інтелектуальної власності на зазначені об'єкти.

Відповідно до чинного законодавства видаються такі види патентів:

– **патент**, який видають за результатами кваліфікаційної експертизи;

– **декларативний патент**, який видають за результатами формальної експертизи.

Патент видає Державний департамент інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України у місячний строк після його державної реєстрації.

Видача свідоцтва здійснюється Установою в місячний строк з дня державної реєстрації промислового зразка. Свідоцтво видається особі, яка має право на реєстрацію промислового зразка. Якщо право на реєстрацію промислового зразка мають кілька осіб, їм видається одне свідоцтво.

§ 3. Суб'єкти права промислової власності

Згідно ст. 463 ЦК України, «суб'єктами права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель та промисловий зразок є:

- винахідник;
- автор промислового зразка;
- інші особи, які набули прав на винахід, корисну модель та промисловий зразок за договором чи законом» [2].

У ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винахід і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р. зазначено, що «**винахідник – це людина, інтелектуальною, творчою діяльністю якої створено винахід (корисну модель)**» [5], а в ст. 1 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р. встановлено, що «**автор промислового зразка – це людина, творчою працею якої створено промисловий зразок**» [7].

Винахідники винаходів (корисних моделей) та автори промислових зразків є **первинними суб'єктами права інтелектуальної власності** на окреслені об'єкти, оскільки вони є їх безпосередніми творцями. Винахідником чи автором промислового зразка може виступати тільки фізична особа: громадянин України, іноземний громадянин та особа без громадянства. Це пов'язується з тим, що лише людина здатна до інтелектуальної, творчої діяльності і тому тільки вона може набути статусу винахідника чи автора промислового зразка. У зв'язку з цим, юридична особа не може визнаватися винахідником чи автором промислового зразка.

Законодавство не пов'язує здатність фізичної особи до набуття статусу винахідника, автора промислового зразка з її віком, статтю, психічним станом, наявності відповідної освіти та іншими ознаками. Праця винахідника, автора промислового зразка повинна мати творчий характер, тобто бути такою, що породжує щось якісно нове, оригінальне, відмінне від уже існуючого.

Якщо у створенні об'єкта промислової власності брало участь декілька фізичних осіб, то всі вони визнаються **співавторами**. Тобто відносини, які склалися між ними, називаються співавторством, а порядок користування правами,

що їм належать, визначаються угодою між ними. Співавторство має різні форми і тому при визначенні кола осіб, які можуть визнаватися винахідниками, авторами промислового зразка, ключову роль відіграє характер їхньої праці. Відповідно до чинного законодавства України, не визнаються винахідниками, авторами промислового зразка особи, які не зробили особистого творчого внеску у створення винаходу, корисної моделі, промислового зразка, а надавали винахіднику, автору промислового зразка технічну, організаційну чи матеріальну допомогу при створенні відповідного об'єкта. До таких осіб належать ті, хто допомагав робити розрахунки, виготовляв дослідні зразки, макети, фінансував роботи зі створення винаходу, корисної моделі, промислового зразка та інші особи, праця яких не мала творчого характеру, в тому числі і особи, які здійснювали лише загальне керівництво розроблюваними темами.

Похідними суб'єктами права інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі та промислові зразки є фізичні та юридичні особи, які набули відповідних прав за договором (трудового, ліцензійного) чи закону (спадкоємці винахідників чи авторів). До таких осіб законодавство України відносить:

- роботодавця;
- правонаступника (спадкоємця);
- заявника;
- володільця патенту.

Роботодавець – це особа, яка найняла працівника за трудовим договором (контрактом). Роботодавцем може бути як юридична, так і фізична особа. Між роботодавцем і працівником повинні існувати трудові відносини, підставою виникнення яких є трудовий договір (контракт). Тому не вважатиметься роботодавцем особа, яка замовила створення винаходу чи іншого об'єкта за цивільно-правовим договором.

Чинне законодавство про винаходи, корисні моделі та промислові зразки містить норми, відповідно до яких право на одержання патенту (свідоцтва) має роботодавець, якщо винахід, корисну модель чи промисловий зразок створено у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи дорученням роботодавця за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачено

інше. У свою чергу винахідник чи автор промислового зразка має подати роботодавцеві письмове повідомлення про досягнутий ним результат творчої праці з описом, що розкриває сутність винаходу. Проте, якщо роботодавець протягом чотирьох місяців від дати одержання такого повідомлення не подасть заявки до Установи, тобто до центрального органу виконавчої влади з питань правової охорони інтелектуальної власності, то право на одержання заявки переходить до винахідника чи автора промислового зразка. При цьому слід зазначити, що у переважній більшості випадків право власності на винаходи, корисні моделі і промислові зразки належить саме роботодавцеві, оскільки винахідники і автори промислового зразка, як свідчить статистика, працюють за наймом.

Суб'єктом права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок може стати правонаступник винахідника або роботодавця. **Правонаступник – це фізична чи юридична особа, до якої переходять в порядку правонаступництва всі чи частина прав та обов'язків іншої особи.** Варто підкреслити, що правонаступництво можливе як щодо права на одержання патенту (наприклад, у разі смерті винахідника право на подання заявки переходить до спадкоємців), так і щодо права з патенту (наприклад, при реорганізації юридичної особи – володільця патенту права, що ним засвідчується, переходять до юридичної особи - правонаступника).

Правонаступниками можуть бути спадкоємці або інші особи. У разі смерті автора або власника охоронного документа на об'єкт промислової власності суб'єктами права стають їхні спадкоємці. При цьому, в спадщину переходять лише майнові права померлого автора або власника охоронного документа. У той же час, особисті немайнові права: право авторства і право на авторське ім'я – у спадщину не переходять. Успадкування права промислової власності здійснюється згідно із законом або за заповітом. Якщо у померлого автора або померлого власника охоронного документа спадкоємців за законом немає і він не залишив заповіту, спадкоємцем стає держава. Наприклад, суб'єктом права на винаходи та корисні моделі може бути Фонд винаходів України, який є юридичною особою та має право

користуватися і розпоряджатися переданими йому об'єктами на власний розсуд на комерційних засадах.

Вітчизняне законодавство серед суб'єктів права промислової власності також називає заявника і володільця патенту. **Заявник – це особа, що подала заявку про видачу патенту (свідоцтва) або набула статусу заявника в іншому, передбаченому законом порядку.** Тобто заявником є суб'єкт правовідносин, що виникають при реалізації права на патент (свідоцтва). За загальним правилом заявником є винахідник чи автор промислового зразка. Проте у випадках, передбачених договором чи законом, заявником може бути і інша особа (роботодавець, правонаступник).

Володільць патенту (свідоцтва) – це особа, якій належить патент (свідоцтво) на винахід, корисну модель, промисловий зразок. Тобто особа, що була заявником, у разі видачі їй патенту (свідоцтва) стає володільцем патенту (свідоцтва). При цьому слід розмежовувати поняття «винахідник», «автор промислового зразка» та «володільць патенту (свідоцтва)». За загальним правилом право на одержання патенту (свідоцтва) належить винахідникові або автору промислового зразка. Однак за певних умов право на одержання патенту (свідоцтва) може належати іншій особі (роботодавцеві, правонаступнику). У такому випадку винахідник або автор промислового зразка і володільць патенту (свідоцтва) будуть різними особами.

§ 4. Особисті немайнові і майнові права винахідників та авторів промислового зразка

Права, які надаються суб'єктам права на винаходи, корисні моделі та промислові зразки, поділяються на дві групи:

- особисті немайнові права;
- майнові права.

До особистих немайнових прав належать право авторства, право на ім'я (спеціальну назву), право на подання заявки на одержання патенту на винахід, корисну модель чи свідоцтва на промисловий зразок. При цьому, особисті

немайнові права не мають економічного змісту, не піддаються вартісній оцінці і тісно пов'язані з їх суб'єктом – творцем.

Право авторства полягає в тому, що тільки справжній автор може вимагати визнання його творцем відповідного об'єкта. **Право авторства**, по-перше, є **абсолютним**, оскільки даному праву винахідника чи автора промислового зразка кореспондує обов'язок усіх інших осіб не порушувати його; по-друге, є **виключним**, оскільки воно може належати лише винахіднику чи автору промислового зразка як творцеві; по-третє, є **невідчужуваним (непередаваним)**, оскільки право авторства тісно пов'язане з особою винахідника чи автора промислового зразка. Тобто право авторства є невід'ємним особистим правом і охороняється безстроково.

До особистих немайнових прав належить також **право на ім'я**, тобто в разі використання винаходу чи корисної моделі зазначення імені автора обов'язкове. Чинне законодавство України не передбачає права винахідника на використання псевдоніму. У той же час, воно надає винахіднику право на присвоєння свого імені чи іншої спеціальної назви створеному ним винаходу чи корисної моделі.

Також Закон не закріплює за винахідниками та авторами промислових зразків права на недоторканність та право на обнародування чи опублікування. Тобто право на недоторканність не стосується результатів технічної творчості і тому винахід можна вдосконалювати будь-кому. Не можна приховувати від суспільства і готовий винахід.

Право власності на винаходи, корисні моделі і промислові зразки, відповідно до ст. 464 ЦК України, дає його суб'єкту ті самі **правомочності**, які дає право власності на будь-який інший об'єкт цивільного права, а саме:

«1) право на використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка;

2) виключне право дозволяти використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка (видавати ліцензії);

3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню винаходу, корисної моделі, промислового зразка, в тому числі забороняти таке використання;

4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом» [2].

Право власності на винахід, корисну модель чи промисловий зразок засвідчується патентом (свідоцтвом), який надає його власнику виключне право на використання зазначених об'єктів на свій розсуд, якщо таке використання не порушує прав інших володільців патентів (свідоцтва). У разі, коли патент (свідоцтво) на ці об'єкти видано кільком особам (співавторам), то їх взаємовідносини визначаються угодою між ними. Крім того, згідно законодавства України володілець патенту повинен сплачувати відповідні збори за підтримання чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід (корисну модель) і добросовісно користуватися правами, що впливають з державної реєстрації винаходу (корисної моделі).

Відповідно до ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р., **«використанням винаходу (корисної моделі) визнається:**

– виготовлення продукту із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі), застосування такого продукту, пропонування для продажу, в тому числі через Інтернет, продаж, імпорт (ввезення) та інше введення його в цивільний оборот або зберігання такого продукту в зазначених цілях;

– застосування процесу, що охороняється патентом, або пропонування його для застосування в Україні, якщо особа, яка пропонує цей процес, знає про те, що його застосування забороняється без згоди власника патенту або, виходячи з обставин, це і так є очевидним» [5].

Згідно зі ст. 20 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р., **«використанням промислового зразка визнається:**

– виготовлення виробу із застосуванням запатентованого промислового зразка, на який видано свідоцтво, застосування такого виробу, пропонування для продажу, в тому числі через мережу Інтернет, продаж, імпорт (ввезення) та інше ввезення його в цивільний оборот або зберігання такого виробу в зазначених цілях;

– виготовлення із застосуванням промислового зразка, на який видано свідоцтво, якщо при цьому використані всі суттєві ознаки промислового зразка» [7].

Слід зазначити, що згідно ст. 465 ЦК України, майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок є чинними з дати, наступної за датою їх державної реєстрації, за умови підтримання чинності цих прав відповідно до закону.

При цьому строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на:

– винахід спливає через двадцять років, що відліковуються від дати подання заявки на винахід в установленому законом порядку. Цей строк може бути продовжений в установленому законом порядку щодо винаходу, використання якого потребує спеціальних випробувань та офіційного дозволу;

– корисну модель спливає через десять років від дати подання заявки на корисну модель в установленому законом порядку;

– промисловий зразок становить п'ять років від дати подання заявки на промисловий зразок в установленому законом порядку і подовжується за клопотанням власника промислового зразка на один або більше п'ятирічних строків. Загальний строк чинності зазначених прав не може перевищувати двадцяти п'яти років від дати подання заявки.

Питання для самоперевірки знань

1. Розкрити зміст поняття «право промислової власності».
2. Назвіть об'єкти промислової власності.
3. Розкрити зміст поняття «винахід».
4. Розкрити зміст поняття «корисна модель».
5. Розкрити зміст поняття «промисловий зразок».
6. Розкрити зміст поняття «патент».
7. Розкрити зміст поняття «суб'єкти права інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки».
8. Назвіть первинні та похідні суб'єкти права інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки.

9. Розкрити зміст поняття «особисті немайнові права» суб'єктів права на інтелектуальну власність на винаходи, корисні моделі, промислові зразки.

10. Охарактеризуйте виключне право дозволяти використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка іншим особам та виключне право перешкоджати неправомірному використанню винаходу, корисної моделі, промислового зразка.

Розділ 5. Правові засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг

§ 1. Загальна характеристика інституту правових засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.

§ 2. Право інтелектуальної власності на комерційне найменування.

§ 3. Право інтелектуальної власності на торговельну марку.

§ 4. Право інтелектуальної власності на географічне зазначення.

§ 1. Загальна характеристика інституту правових засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг

Розвиток ринкових відносин, розширення сфери та обсягів матеріального виробництва, зміни в соціально-економічному устрої держави зумовили запровадження таких механізмів в економіці України, проявом яких стало посилення конкурентної боротьби між суб'єктами господарювання, які функціонують в одній чи суміжних галузях промисловості. У зв'язку з цим, в Україні різко зросла потреба в правовому регулюванні відносин у галузі індивідуалізації як учасників цивільного обороту, так і товарів та послуг, що наповнює ринок.

Першим кроком у цьому напрямку стало прийняття Законів України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» у редакції від 22 травня 2003 р. та «Про охорону прав на зазначення походження товарів» від 16 червня 1999 р., які заклали фундамент розвитку національного законодавства про торговельні марки та географічні зазначення. Другим кроком стало детальне врегулювання нормами ЦК України об'єктів права інтелектуальної власності на комерційне найменування (глава 43), на торговельну марку (глава 44), на географічне зазначення (глава 45). Слід зауважити, що в зазначених главах закріплено положення, в яких викладено принципові цивільно-правові засади охорони прав на комерційне найменування, торговельні марки і географічні зазначення та які є максимально

наближеними до міжнародних стандартів. У той же час, у ЦК України закріплено, що комерційні найменування, торговельні марки, географічні зазначення є результатами інтелектуальної, творчої діяльності та проголошено їх об'єктами правової охорони, об'єктами права інтелектуальної власності та об'єктами цивільного обороту.

Відомо, що у теперішній час підприємницька діяльність є надзвичайно різноманітною. При цьому, багато підприємств виробляють одну й ту саму продукцію, надають одні й ті ж самі послуги, але не однакової якості та рівня. У зв'язку з цим, споживачеві непросто відрізнити товар одного підприємства від такого самого товару, що виробляється іншим підприємством, послуги одного підприємця від послуг іншого. Тому і виникла потреба розрізнити виробників, що створюють товари одного й того самого виду, а також підприємців, що надають подібні між собою послуги. Водночас виникла і необхідність надавати правову охорону комерційному найменуванню, щоб ним не могли неправомірно скористатися інші особи. Таким чином, склалися **цивільно-правові інститути – право на комерційне найменування та право на торговельну марку**, завданням яких є індивідуалізація виробників з метою захисту їх ділової репутації від неправомірних посягань третіх осіб.

Часто на якісні характеристики товару впливають і природні властивості географічного району місця виготовлення товару, що зумовлює його попит (наприклад, пиво «Оболонь», вода «Трускавецька» тощо). У зв'язку з цим, виникла необхідність розрізнити певні товари й за місцем їх виробництва. Так з'явився ще один **цивільно-правовий інститут – право інтелектуальної власності на географічне зазначення**.

До правових засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг згідно ст. 420 ЦК України належать такі **об'єкти права інтелектуальної власності**:

- комерційні (фірмові) найменування;
- торговельні марки (знаки для товарів і послуг);
- географічні зазначення.

Спільною рисою, що поєднує вказані об'єкти і водночас відрізняє їх від інших об'єктів права інтелектуальної власності, є їх призначення. Вони індивідуалізують учасників цивільного

обороту, товарів і послуг. Комерційне найменування індивідуалізує самого суб'єкта, а торговельні марки та географічні зазначення є засобами індивідуалізації товарів і послуг.

Комерційні найменування, торговельні марки та географічні зазначення є об'єктами цивільних прав саме завдяки тому, що дозволяють індивідуалізувати певного суб'єкта, товар чи послугу. Це відрізняє їх від багатьох інших об'єктів права інтелектуальної власності, що виступають в цивільно-правових відносинах як результати творчої діяльності (наприклад, твори, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції). Це позначається на особливостях правового режиму засобів індивідуалізації.

По-перше, оскільки комерційні найменування, торговельні марки та географічні зазначення не є результатами творчої діяльності, у відносинах, що виникають з приводу цих об'єктів, немає такого суб'єкта, як автор (творець). Відповідно, щодо таких об'єктів не передбачено особистих немайнових прав. Зміст права інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації становлять лише майнові права.

По-друге, оскільки основна функція цих об'єктів полягає в індивідуалізації певної особи, товару чи послуги, законодавство обмежує охороноздатність майнових прав на них. Право на комерційне найменування може передаватися іншій особі лише разом з цілісним майновим комплексом чи його частиною. Право на торговельну марку може передаватися іншій особі, але за умови, що це не вводитиме в оману споживача. Географічне зазначення взагалі не є об'єктом виключних прав, тому право на географічне зазначення не може переходити до іншої особи за договором.

§ 2. Право інтелектуальної власності на комерційне найменування

В умовах ринкової економіки та зростання конкуренції важливого значення набуває індивідуалізація суб'єктів підприємницької діяльності. Одним із засобів якої є комерційне найменування. При цьому, доречно звернути увагу на те, що в ст.

90 та ст. 420 ЦК України серед об'єктів права інтелектуальної власності закріплено термін «комерційні (фірмові) найменування», а в главі 43 цього Кодексу, в якій мова йдеться про право інтелектуальної власності на комерційне найменування, вже застосовується термін «комерційне найменування». У той же час, у більшості країн світу та у низці міжнародно-правових актів, а також в окремих законах України (зокрема, у ст. 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р.; ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р., у редакції від 12 січня 2006 р.) цей інститут називається «фірмове найменування» або «фірма». Тобто, зміст понять «комерційне найменування» і «фірмове найменування» розглядаються як тотожні.

Враховуючи те, що чинне законодавство України не містить визначення комерційного найменування, пропонуємо наступне поняття:

Комерційне найменування – це найменування юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності, яке індивідуалізує і вирізняє цю особу з-поміж інших учасників цивільного обороту та відповідає характерові її статутної діяльності.

Комерційне найменування має відповідати певним вимогам, а саме бути:

1) **істинним**, тобто комерційне найменування повинно відповідати організаційно-правовій формі юридичної особи (товариство з обмеженою відповідальністю, відкрите акціонерне товариство тощо), її типу (державна, комунальна, приватна), виду діяльності (комерційна, виробнича, наукова, дослідницька тощо), а також містити інформацію про особу власника, що дозволить не вводити в оману споживачів щодо справжньої її діяльності;

2) **виключним**, тобто комерційне найменування повинно бути новим і відрізнятися від найменувань, які вже існують. Законодавство не допускає використання тотожних комерційних найменувань різними суб'єктами підприємницької діяльності. Однак, якщо юридичні особи мають різну організаційно-правову форму, відображену в комерційному найменуванні, та діють у різних сферах чи на різній території, то вони можуть виступати в

цивільному обороті під аналогічним комерційним найменуванням. Комерційне найменування юридичної особи не може збігатися також зі знаками для товарів і послуг та зазначенням походження товарів, власниками прав на які є інші особи;

3) **постійним**, тобто комерційне найменування повинно залишатися незмінним протягом всього строку, доки юридична особа зберігає свій організаційно-правовий статус. У незмінності назви підприємства в рівній мірі зацікавлені як власник, який добросовісно діє на товарному ринку, так і всі інші учасники цивільного обороту, споживачі і держава.

Комерційне найменування має на меті індивідуалізувати певну особу в процесі здійснення нею діяльності з виробництва або реалізації товарів чи надання послуг. Як і торговельна марка, комерційне найменування виконує функцію індивідуалізації. Однак, якщо товарна марка індивідуалізує товари і послуги одного суб'єкта серед товарів і послуг інших суб'єктів, то комерційне найменування індивідуалізує самого суб'єкта та його діяльність у цілому. Таким чином, юридична особа може мати декілька торговельних марок, зареєстрованих для різних видів товарів і послуг, але при цьому мати тільки одне комерційне найменування.

Крім того, поняття «комерційне найменування» своїм змістом передбачає, що воно стосується лише суб'єктів підприємницької діяльності. Так, у ч. 2 ст. 90 ЦК України встановлено, що «юридична особа, що є підприємницьким товариством, може мати комерційне (фірмове) найменування» [2]. Отже, не можуть бути суб'єктами права на комерційне найменування юридичні особи, які не є суб'єктами підприємницької діяльності (органи державної влади, громадські організації, політичні партії тощо). Також не визнається суб'єктом права на комерційне найменування філія чи представництво юридичної особи, просте товариство як таке, оскільки вони не мають статусу юридичної особи.

Відповідно до ч. 2 ст. 489 ЦК України, «право інтелектуальної власності на комерційне найменування є чинним з моменту першого використання цього найменування та охороняється без обов'язкового подання заявки на нього чи його

реєстрації і незалежно від того, є чи не є комерційне найменування частиною торговельної маркі» [2].

Майнові права інтелектуальної власності на комерційне найменування – це суб'єктивні права учасників цивільного обороту, які безпосередньо пов'язані з володінням, користуванням і розповсюдженням комерційним найменуванням у процесі здійснення на ринку підприємницької діяльності.

Згідно ч. 1 ст. 490 ЦК України, «**майновими правами інтелектуальної власності на комерційне найменування є**»:

- 1) право на використання комерційного найменування;
- 2) право перешкоджати іншим особам неправомірно використовувати комерційне найменування, в тому числі забороняти таке використання;
- 3) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом» [2].

Використанням комерційного найменування визнається, зокрема: нанесення його на будь-який товар, упаковку, в якій міститься такий товар, вивіску, пов'язану з ним, етикетку, нашивку, бірку чи інший прикріплений до товару предмет, зберігання такого товару із зазначеним нанесенням комерційного найменування з метою пропонування його для продажу, продаж, імпорт (ввезення) та експорт (вивезення); застосування його під час пропонування та надання будь-якої послуги; застосування його в діловій документації або в рекламі та у мережі Інтернет, у тому числі у доменних іменах.

Право на комерційне найменування діє безстроково та належить особі протягом усього періоду її діяльності, і його чинність припиняється у разі ліквідації юридичної особи та з інших підстав, встановлених законом. Водночас слід зазначити, що майнові права інтелектуальної власності на комерційне найменування передаються іншій особі лише разом з цілісним майновим комплексом особи, якій ці права належать або його відповідною частиною.

§ 3. Право інтелектуальної власності на торговельну марку

У ринкових умовах поряд з комерційними найменуваннями важливе значення мають знаки, слова і символи, що допомагають

споживачам орієнтуватися в однорідних товарах і послугах різних фірм, одержувати найбільш якісні товари та уникати підробок. Тобто споживач повинен точно знати, хто виробник того чи іншого товару, хто надає ті чи інші послуги, чим характеризується той чи інший товар (послуга), який товар вигідніше придбати, які послуги вирізняються вищою якістю тощо. І тому таку функцію відповідно до положень норм ЦК України і Закону України «Про охорону прав на торговельні марки» від 15 грудня 1994 р., у редакції від 22 травня 2003 р. виконує торговельна марка. До прийняття ЦК України цей об'єкт права інтелектуальної власності мав назву «Знак для товарів і послуг». Водночас ст. 420 ЦК України називає серед об'єктів права інтелектуальної власності «торговельні марки (знаки для товарів і послуг)», що вказує на тотожність змісту понять «торговельна марка» та «знак для товарів і послуг». До речі, перші аналоги торговельних марок з'явилися у Стародавній Греції в II тис. до н. е., коли місцеві ремісники позначали власну продукцію літерами або групою літер.

Поняття «торговельна марка» міститься в ст. 492 ЦК України, під яким розуміється:

Торговельна марка – це може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами.

Крім того, існує і таке поняття, як «колективна торговельна марка», під яким розуміється:

Колективна торговельна марка – це позначення, за яким товари і послуги учасників об'єднання осіб, під яким розуміють будь-яку сукупність осіб незалежно від її організаційно-правової форми та складу та існування якого не суперечить законодавству держави, в якій воно створено, вирізняються від товарів і послуг інших осіб.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на торговельну марку можуть бути як фізичні особи, так і юридичні особи, а також можуть бути випадки належності інтелектуальної власності на одну і ту саму торговельну марку одночасно кільком фізичним особам та/або юридичним особам. При цьому,

законодавство України не пов'язує права на торговельну марку з зайняттям підприємницькою діяльністю.

Об'єктом торговельної марки може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень. Такими позначеннями можуть бути, зокрема слова, у тому числі власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи, кольори, форма товарів або їх пакування, звуки, за умови, що такі позначення придатні для відрізнення товарів або послуг одних осіб від товарів або послуг інших осіб, придатні для відображення їх у Реєстрі таким чином, що дає змогу визначити чіткий і точний обсяг правової охорони, що надається.

Торговельній марці буде надана правова охорона, якщо:

- вона не суперечить суспільним інтересам та загальновизнаним принципам моралі;
- на неї не поширюються підстави для відмови в наданні правової охорони.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про охорону прав на торговельні марки» від 15 грудня 1994 р., у новій редакції від 22 травня 2003 р.:

1. Не можуть одержати правову охорону позначення, які зображають або імітують:

- державні герби, прапори та інші державні символи (емблеми);
- офіційні назви держав;
- емблеми, скорочені або повні найменування міжнародних міжурядових організацій;
- офіційні контрольні, гарантійні та пробірні клейма, печатки;
- нагороди та інші відзнаки.

Зазначені позначення можуть бути включені до знака як елементи, що не охороняються, якщо на це є згода відповідного компетентного органу або їх власників.

2. Не можуть одержати правову охорону також позначення, які:

- не мають розрізняльної здатності та не набули такої внаслідок їх використання;

– складаються лише з позначень, що є загальноновживаними у сучасній мові або у добросовісній та усталеній торговельній практиці щодо товарів і послуг;

– складаються лише з позначень чи даних, що є описовими під час використання щодо зазначених у заявці товарів і послуг або у зв'язку з ними, свідчать про вид, якість, склад, кількість, властивості, передбачене призначення, цінність товарів і послуг, географічне походження, місце і час виготовлення чи збуту товарів або надання послуг, або на інші характеристики товарів чи послуг;

– можуть ввести в оману щодо товарів чи послуг зокрема щодо їх властивості, якості або географічного походження;

– можуть ввести в оману щодо особи, яка виробляє товар або надає послугу;

– складається лише з позначень, що є загальноновживаними символами термінами;

– відображають лише форму, що обумовлена природним станом товару чи необхідністю отримання технічного результату, або яка надає товарів істотної цінності.

Зазначені позначення можуть бути внесені до знака як елементи, що не охороняються, якщо вони не займають домінуючого положення в зображенні знака.

3. Не можуть бути зареєстровані як знаки позначення, які є тотожними або схожими настільки, що їх можна сплутати з:

– знаками, раніше зареєстрованими чи заявленими на реєстрацію в Україні на ім'я іншої особи для таких самих або споріднених з ними товарів і послуг;

– знаками інших осіб, якщо ці знаки охороняються без реєстрації на підставі міжнародних договорів, учасником яких є Україна, зокрема знаками, визначеними добре відомими відповідно до статті 6 bis Паризької конвенції про охорону промислової власності;

– комерційними найменуваннями, що відомі в Україні і належать іншим особам, які одержали право на них до дати подання до Установи заявки щодо таких же або споріднених з ними товарів і послуг;

– знаками відповідності (сертифікаційними знаками), зареєстрованими у встановленому порядку.

4. Не реєструється як знаки позначення, які відтворюють:

– промислові зразки, права на які належать в Україні іншим особам;

– назви відомих в Україні творів науки, літератури і мистецтва або цитати і персонажі з них, твори мистецтва та їх фрагменти без згоди власників авторського права або їх правонаступників;

– прізвиська, імена, псевдоніми та похідні від них, портрети і факсиміле відомих в Україні осіб без їх згоди.

Набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку засвідчується свідоцтвом, в якому міститься перелік товарів і послуг, що позначаються зареєстрованим знаком. Володілець свідоцтва має виключне право користування і розпорядження знаком на свій розсуд та у будь-який спосіб, що не суперечить чинному законодавству. У той же час, володілець зберігає за собою виключне право на знак тільки впродовж дії свідоцтва. Якщо торговельна марка належить кільком володільцям, то користування нею визначається угодою між ними. А якщо немає такої угоди, кожен із співвласників має право користуватися знаком на власний розсуд. Але жоден із них не має право давати дозвіл (видавати ліцензію) на використання знака та передавати право власності іншій особі без згоди інших співвласників свідоцтва. Також володілець свідоцтва може забороняти іншим особам використовувати зареєстровану торговельну марку без його дозволу. Крім того, володілець свідоцтва може передати на підставі договору виключне право на торговельну марку іншій особі, яка стає правонаступником володільца свідоцтва.

Згідно ст. 495 ЦК України, «до майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку належать:

– право на використання торговельної марки;

– виключне право дозволяти використання торговельної марки;

– виключне право перешкоджати неправомірному використанню торговельної марки, в тому числі забороняти таке використання;

– інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом» [2].

Майнові права інтелектуальної власності на торговельну марку належать:

- володільцю відповідного свідоцтва;
- володільцю міжнародної реєстрації;
- особі, торговельну марку якої визнано в установленому законом порядку добре відомою, якщо інше не встановлено договором.

Майнові права на торговельну марку може бути припинено достроково з таких підстав:

- якщо торговельна марка перетворилася у загальноживане позначення певного виду товарів чи послуг;

- за ініціативою особи, якій вони належать, якщо це не суперечить умовам договору, а також в інших випадках, передбачених законом;

- якщо у зв'язку з достроковим припиненням чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку завдано збитків особі, якій було надано дозвіл на її використання, такі збитки відшкодовуються особою, яка надала зазначений дозвіл, якщо інше не встановлено договором чи законом.

Крім того, права інтелектуальної власності на торговельну марку **можуть бути визнані у судовому порядку недійсними** повністю або частково у разі:

- невідповідності зареєстрованої торговельної марки умовам надання правової охорони;

- наявності у свідоцтві елементів зображення торговельної марки та переліку товарів і послуг, яких не було у поданій заявці;

- видачі свідоцтва внаслідок подання заявки з порушенням прав інших осіб.

§ 4. Право інтелектуальної власності на географічне зазначення

Велике значення для досягнення цілей підприємницької діяльності мають не лише певні якісні показники того чи іншого товару, а й певне місце, в якому його виробляють.

Географічне зазначення – це найменування місця, що ідентифікує товар, який походить з певного географічного місця та має особливу якість, репутацію чи інші характеристики, зумовлені головним чином цим географічним місцем походження, і хоча б один з етапів виробництва якого (виготовлення (видобудування) та/або приготування) здійснюється на визначеній географічній території.

Тобто географічне зазначення є своєрідною прив'язкою виробника до місця походження товару. Адже певною мірою географічне розташування, національні та соціально-економічні умови, пов'язані з виробництвом продукції, безпосередньо впливають на якість продукції, товарів та інші показники, що відрізняють їх від однорідної продукції, товарів. Так, деякі назви товарів насамперед асоціюються з певними (географічними) місцевостями (країна, регіон як частина країни, населений пункт, місцевість тощо), що підкреслюють особливі якості або властивості, виключно або головним чином зумовлені конкретним географічним середовищем з притаманними йому природними і людськими факторами, і всі етапи виробництва якого (виготовлення, переробка, приготування) здійснюються на визначеній географічній території. Наприклад, окремі сорти вина можна виготовити з винограду, який вирощують тільки в Токайській долині (Угорщина), або чи вироблення мінеральної води із свердловин, що розташовані в районі Трускавець (Україна).

При цьому слід звернути увагу на те, що право на користування географічним зазначенням, на відміну від права на торговельну марку, не є виключним правом лише одного суб'єкта інтелектуальної власності, оскільки дане зазначення є об'єктом загального користування, і права на нього не можуть монопольно належати певній особі. І тому будь-яка особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності, що знаходиться в конкретному географічному місці, може використовувати географічні зазначення для позначення виготовленої продукції, яка пов'язана з природними властивостями певного регіону.

В Україні правове регулювання права інтелектуальної власності на географічне зазначення здійснюється нормами глави

45 ЦК України (ст. ст. 501-504) та Законом України «Про правову охорону географічних зазначень» від 16 червня 1999 р. у редакції від 20 вересня 2019 р. Цим Законом правова охорона географічним зазначенням надається на підставі їх реєстрації у встановленому порядку або відповідно до міжнародних договорів України, та діє безстроково. Обсяг правової охорони географічного зазначення визначається характеристиками товару і межами географічного місця його походження, зазначеними у Державному реєстрі України географічних зазначень, який ведеться в електронній формі.

Умовами надання правової охорони є:

– правова охорона надається географічному зазначенню, якщо заявлене найменування відповідає вимогам Закону і на нього не поширюються підстави для відмови в наданні правової охорони;

– правова охорона надається географічному зазначенню як назві місця походження товару, якщо заявлене найменування відповідає вимогам Закону і на нього не поширюються підстави для відмови в наданні правової охорони;

– правова охорона надається географічному зазначенню, яке повністю або частково омонімічне із зареєстрованим в Україні географічним зазначенням, за умови добросовісного місцевого і традиційного використання та якщо таке використання включає можливість сплутування та введення в оману споживачів щодо дійсного походження товару.

Водночас слід звернути увагу на підстави, згідно яких не надається правова охорона географічному зазначенню, якщо:

– не відповідає умовам, передбаченим Законом;

– є назвою, що стала видовою;

– включає або відтворює назву сорту рослин чи породи тварин, що може ввести в оману споживачів щодо дійсного походження товару;

– є тотожним або схожим настільки, що його можна сплутати з торговельною маркою, права на яку визнані в Україні, якщо зважаючи на репутацію, відомість і тривалість використання цієї торговельної марки така правова охорона може ввести в оману споживачів щодо справжності товару.

У ст. 502 ЦК України зазначено, що «суб'єктами права інтелектуальної власності на географічне зазначення є виробники товарів, об'єднання виробників, інші особи, визначені законом»[2]. У той же час у ч. 1 ст. 9 Закону встановлено, що право на державну реєстрацію географічного зазначення має об'єднання осіб, які в зазначеному географічному місці виробляють товар та/або видобувають, та/або переробляють сировину для товару, особлива якість, репутація чи інші характеристики якого зумовлені цим географічним місцем. При цьому об'єднання осіб означає будь-яку сукупність осіб незалежно від її організаційно-правової форми або складу.

Одна фізична особа або юридична особа має право на реєстрацію географічного зазначення у разі, якщо: по-перше, вона є єдиним виробником, який у цьому географічному місці виробляє товар та/або видобуває, та/або переробляє сировину для товару та бажає подати заявку на реєстрацію географічного зазначення. По-друге, географічна територія, на якій здійснюється виробництво (видобування) та/або переробка, та/або виготовлення товару, має характеристики, які істотно відрізняються від прилеглих територій, або характеристики товару відрізняються від товарів, вироблених на прилеглих територіях.

Оскільки географічне зазначення є об'єктивно існуючою реальністю, то, безумовно, право на цей засіб індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг не може належати лише одній особі. Відповідно до ч. 1 ст. 501 ЦК України, набуття права інтелектуальної власності на географічне зазначення виникає з дати державної реєстрації цього права, якщо інше не встановлено законом. У зв'язку з цим, спочатку необхідно кваліфікувати географічне зазначення як об'єкт інтелектуальної власності, внести відомості про це до Державного реєстру України і тільки потім зацікавленим особам при наявності необхідних умов може бути видано свідоцтво на право використання географічного зазначення. Існують такі два етапи в одержанні зацікавленими особами прав на географічне зазначення:

1) подання заявки на реєстрацію географічного зазначення (при цьому заявка повинна стосуватися лише одного географічного зазначення);

2) проведення Національним органом інтелектуальної власності (НОІВ) експертної заявки відповідно до Закону та правил, встановлених на його основі центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності;

3) у разі відсутності заперечень або визнання їх необґрунтованими та відповідності заявленого географічного зазначення умовам Закону, на підставі висновку експертизи НОІВ приймає рішення про реєстрацію географічного зазначення;

4) на підставі рішення про реєстрацію географічного зазначення та за наявності документа про сплату державного мита за реєстрацію і сплати збору за публікацію про реєстрацію НОІВ здійснює державну реєстрацію географічного зазначення, для чого вносить до Реєстру відомості;

5) одночасно з державною реєстрацією географічного зазначення здійснюється публікація в Бюлетені відомостей про державну реєстрацію географічного зазначення.

Свідоцтво, що посвідчує реєстрацію права на використання географічного зазначення, діє безстроково за умови збереження характеристик товару (послуги), позначеним цим зазначенням. Користуючись своїм правом, власник свідоцтва може розміщувати географічне зазначення на товарі, упаковці, рекламі, проспектах, рахунках, бланках та іншій документації, пов'язаній із введенням товару в цивільний оборот. Власник свідоцтва має право також проставляти поруч з охоронюваним найменуванням попереджувальне маркування, що свідчить про наявність його державної реєстрації.

Українське географічне зазначення може бути зареєстроване в іноземній державі, якщо його законодавство передбачає таку реєстрацію. Однак, обов'язковою умовою реєстрації в іноземній державі географічного зазначення, пов'язаного з географічним місцем на території України, може бути здійснена тільки після його державної реєстрації в Україні.

Після реєстрації географічного зазначення згідно ст. 17 Закону у осіб виникає право:

- використовувати географічне зазначення;
- вживати заходів щодо заборони використання географічного зазначення особами, які не мають на це право;
- провадити діяльність із забезпечення відповідності товару, для якого зареєстровано географічне зазначення та специфікації товару;
- поширювати інформацію та провадити іншу діяльність, спрямовану на повідомлення споживачам про особливі якості товару, для якого зареєстровано географічне зазначення;
- інші права, визначенні законодавством про правову охорону географічних зазначень.

Водночас особи, які мають право використовувати зареєстроване географічне зазначення, **не мають право забороняти іншим особам:**

- використовувати географічне зазначення для товару, введеного із таких зазначень у вільний оборот особою, яка має право використовувати зареєстроване географічне зазначення;
- добросовісне використання ними своїх імен чи адрес;
- добросовісне використання назви сорту рослин чи породи тварин;
- використовувати незареєстроване омонімічне географічне зазначення;
- використовувати торговельну марку, яка була добросовісно зареєстрована чи заявлена на реєстрацію в Україні на ім'я іншої особи для таких самих або споріднених з ними товарів і послуг до дати подання заявки на реєстрацію цього географічного зазначення.

Право на використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару може бути припинено:

- за рішенням суду (у зв'язку з втратою товаром особливих властивостей або інших характеристик, описаних у Реєстрі);
- у разі ліквідації юридичної особи або смерті фізичної особи, яка є власником свідоцтва;
- у разі подання власником свідоцтва заяви про відмову від права на використання географічного зазначення;
- у разі несплати збору за продовження дії свідоцтва.

Питання для самоперевірки знань

1. Назвіть основні джерела правового регулювання відносин у галузі індивідуалізації цивільного обороту, товарів і послуг.
2. Охарактеризуйте об'єкти права інтелектуальної власності на комерційні найменування, торговельні марки, географічні зазначення.
3. Розкрити зміст поняття «комерційне найменування».
4. Назвіть суб'єктів права інтелектуальної власності на комерційне найменування.
5. Охарактеризуйте структуру комерційного найменування.
6. Назвіть майнові права інтелектуальної власності на комерційне найменування.
7. Розкрити зміст поняття «торговельна марка».
8. Назвіть суб'єктів права інтелектуальної власності на торговельну марку.
9. Охарактеризуйте об'єкти права інтелектуальної власності на торговельну марку.
10. Назвіть підстави для відмови в наданні правової охорони торговельним маркам.
11. Назвіть майнові права інтелектуальної власності на торговельну марку.
12. Назвіть підстави дострокового припинення майнового права інтелектуальної власності на торговельну марку.
13. Розкрити зміст поняття “географічне зазначення”.
14. Назвіть суб'єктів права інтелектуальної власності на географічне зазначення.
15. Назвіть умови, за яких надається правова охорона географічному зазначенню.
16. Назвіть порядок реєстрації географічного зазначення в Україні.

Розділ 6. Нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності

§ 1. Право інтелектуальної власності на наукове відкриття.

§ 2. Право інтелектуальної власності на компонування напівпровідникових виробів.

§ 3. Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію.

§ 4. Право інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин.

§ 5. Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю.

§ 1. Право інтелектуальної власності на наукове відкриття

Нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності – це результати інтелектуальної, творчої діяльності, що використовуються не лише у промисловості, але й в інших сферах людської діяльності. До них відносяться: наукове відкриття; компонування напівпровідникових виробів; раціоналізаторська пропозиція; сорт рослин, порода тварин; комерційна таємниця. Введення терміну «нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності» має умовний характер і відображає певну недосконалість правового матеріалу, необхідного для визнання зазначених об'єктів у якості самостійних і традиційних об'єктів права інтелектуальної власності у вітчизняному цивільному праві.

Наукові відкриття можуть здійснюватися лише в галузях природничих наук у результаті пізнання матеріального світу. Вони лише розширюють і поглиблюють пізнання матеріального світу, призводять до нового знання про об'єктивну дійсність. У зв'язку з цим, особливість наукового відкриття у порівнянні з іншими об'єктами права інтелектуальної власності полягає в тому, що, по-перше, закономірності, властивості та явища матеріального світу об'єктивно існують незалежно від наявності чи відсутності знання про них, а об'єктом наукового відкриття стають з моменту виявлення і формулювання їх певною особою,

а по-друге, наукове відкриття як об'єкт пізнання є цінним саме по собі, незалежно від можливостей його безпосереднього використання.

При цьому слід звернути увагу на те, що наукове відкриття як один із видів нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності, має певну специфіку. І тому наукове відкриття не може бути об'єктом будь-якого виключного права будь-яких осіб чи держав. Наукове відкриття визнається суспільним надбанням всього людства і може використовуватися безперешкодно кожним, хто забажає, без будь-якого дозволу і без виплати винагороди. Отже, саме наукове відкриття не може бути чією-небудь власністю – це власність усього людства. Проте це не означає, що правовій охороні не підлягає авторство на наукове відкриття, його авторський і державний пріоритет, назва наукового відкриття на інші особисті немайнові і майнові права.

Наукові відкриття включено до об'єктів інтелектуальної власності і на міжнародному рівні, зокрема Стокгольмською конвенцією про застосування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14 липня 1967 р. і Женевським договором про міжнародну реєстрацію наукових відкриттів від 7 квітня 1978 р.

Таким чином, відповідно до ч. 1 ст. 457 ЦК України, **“науковим відкриттям є встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання”** [2].

Виходячи із цього визначення можна констатувати, що об'єктом наукового відкриття можуть виступати закономірності, властивості та явища матеріального світу. Водночас, кожен із названих об'єктів наукових відкриттів може бути визнаним науковим відкриттям окремо. Проте закономірність, властивість та явище матеріального світу можуть бути визнаними науковим відкриттям лише за умови, що вони не були відомі раніше і виявлені вперше у світі.

Закономірність матеріального світу – це невідомий раніше об'єктивно існуючий істотний і стійкий зв'язок між явищами або властивостями матеріального світу, що вносить докорінні зміни у рівень наукового пізнання.

Зазначена закономірність у природі існувала, існує і буде існувати завжди. При цьому, об'єктом наукового відкриття вона стає лише тоді, коли про існування цієї закономірності людина знала, встановила та виявила її об'єктивне існування. Тобто закономірність стає об'єктом наукового відкриття з моменту, коли її вперше було сформульовано.

Властивість матеріального світу – це невідома раніше об'єктивно існуюча якісна сторона об'єкта матеріального світу, що вносить докорінні зміни у рівень наукового пізнання.

Кожний об'єкт має багато різноманітних істотних властивостей, сукупність яких складають якісну визначеність об'єкта, що відрізняє його в цілому від інших об'єктів. Саме якісна визначеність виражає те спільне, що характеризує увесь клас однорідних об'єктів. Які властивості характеризують даний об'єкт залежить від того, з якими об'єктами він вступає у взаємодію. При цьому, має бути доведено, чим викликана виявлена властивість, що вона спричиняє і при яких взаємодіях проявляється. І тому, виявити нову істотну властивість об'єкта – означає встановити існуючу незалежно від волі і свідомості людини невідому раніше якісну визначеність об'єкта щодо інших об'єктів, з якими він вступає у взаємодію.

Явище матеріального світу – це невідома раніше об'єктивно існуюча форма прояву сутності об'єкта матеріального світу, що вносить докорінні зміни у рівень наукового пізнання.

Явище і сутність перебувають в органічній єдності. Проте єдність сутності і явища не означає їх збігу, сутність зазвичай прихована за явищем. Внаслідок розкриття сутності стає можливим наукове пояснення самого явища. Сутність і явище об'єктивні, тобто вони існують незалежно від волі і свідомості людини. Немає такої сутності, яка б не проявилася зовні і була непізнаною, як нема і явища, яке не містило б у собі яку-небудь інформацію про сутність.

До наукового відкриття висувається вимога світової новизни та фундаментальності, тобто внесення докорінних змін у рівень наукового пізнання. Наукове відкриття визнається невідомим раніше, якщо до дати пріоритету сутність наукового відкриття не була опублікована в Україні або за кордоном, або не була доведена іншим офіційним шляхом до відома невизначеного кола

осіб. Пріоритет наукового відкриття встановлюється за датою, коли наукове відкриття було вперше сформульовано або за датою обнародування наукового відкриття, у разі неможливості підтвердження вказаних дат – за датою подання заявки на наукове відкриття.

Автор наукового відкриття згідно ст. ст. 423, 424, 458 ЦК України володіє комплексом особистих немайнових і майнових прав інтелектуальної власності. **На наукове відкриття, на відміну від інших об'єктів права інтелектуальної власності, можуть бути надані лише особисті немайнові права, а саме:**

1) право на визнання людини творцем (автором) наукового відкриття;

2) право перешкоджати будь-якому посягання на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творцю наукового відкриття;

3) право надати науковому відкриттю своє ім'я або спеціальну назву;

4) інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Право на наукове відкриття засвідчується дипломом, який містить назву наукового відкриття, дату пріоритету наукового відкриття, дані щодо автора (співавторів) наукового відкриття, заявника та дату надання заявки на наукове відкриття.

§ 2. Право інтелектуальної власності на компонування напівпровідникових виробів

Правова охорона компонування напівпровідникових виробів є досить новим явищем і пов'язана із розвитком такої галузі діяльності, як мікроелектроніка. Більшість електроприладів, якими користується сучасна людина (мобільні телефони, радіоприймачі, телевізори тощо), виготовляються із використанням напівпровідникових виробів. Тим самим вони дають змогу забезпечувати максимальну функціональність приладів при їхніх мінімальних розмірах.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» від 05 листопада 1997 р. у редакції від 19 вересня 2019 р., **“компонування**

напівпровідникового виробу (компонування) – це сукупність пов’язаних зображень, певним чином зафіксованих або закодованих, які становлять тривимірну конфігурацію шарів, з яких складається напівпровідниковий виріб та в яких кожне зображення містить конфігурацію або частину конфігурації напівпровідникового виробу на будь-якій стадії його виготовлення” [8].

Напівпровідниковий виріб – це остаточна або проміжна форма будь-якого виробу, який складається з матеріальної основи, яка включає в себе шар напівпровідникового матеріалу, має один або більше шарів, що складаються з провідникового, ізоляційного або напівпровідникового матеріалу та розміщені один по відношенню до іншого відповідно до попередньо визначеної тривимірної моделі та призначені для виконання виключно або у поєднанні з іншими функціями функції електронної схеми.

Водночас, відповідно до ч. 2 ст. 4 Закону не охороняються права на ідеї, способи, системи, технології або закодовану інформацію, які можуть бути втілені в компонентування напівпровідникового виробу. Тобто об’єктом права інтелектуальної власності виступає, власне, компонентування напівпровідникового виробу, а не сам напівпровідниковий виріб.

Компонування напівпровідникового виробу вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо воно є оригінальним. При цьому, компонентування інтегральної мікросхеми визнається оригінальним, якщо воно не створене шляхом прямого відтворення (копіювання) іншого компонентування і не було відоме у галузі мікроелектроніки до дати подання заявки до Національного органу інтелектуальної власності (НОІВ) або до дати першого використання компонентування.

Набуття права інтелектуальної власності на компонентування інтегральної мікросхеми засвідчується свідоцтвом, що підтверджує реєстрацію НОІВ компонентування та засвідчує авторство і права на це компонентування. Строк дії свідоцтва становить 10 років, що відліковуються від найбільш ранньої з таких дат:

– закінчення календарного року, в якому компонування було вперше використане на комерційній основі будь-де у світі;

– закінчення календарного року, в якому була подана належним чином оформлена заявка на реєстрацію.

Згідно ст. 473 ЦК України, “**суб’єктами права інтелектуальної власності на компонування напівпровідникового виробу є:**

- 1) автор компонування напівпровідникового виробу;
- 2) інші особи, які набули прав на компонування напівпровідникового виробу за договором чи законом” [2].

Первинним суб’єктом права інтелектуальної власності на компонування напівпровідникового виробу є його творець, тобто автор компонування напівпровідникового виробу. Автором може бути тільки фізична особа, творчою працею якої створено компонування напівпровідникового виробу. У той же час, особам, які при створенні компонування надавали авторові лише технічну, організаційну чи матеріальну допомогу або сприяли оформленню матеріалів для одержання правового захисту, але не внесли творчого вкладу у створення компонування, право авторства не належить. Також не може набувати статусу автора компонування напівпровідникового виробу і юридична особа, оскільки здатністю до творчості наділена лише людина. Іноземці та особи без громадянства мають такі самі права, як і права громадян України, за винятком тих, що встановлені міжнародними договорами України.

Крім автора компонування напівпровідникового виробу, право інтелектуальної власності на нього з підстав, передбачених договором чи законом, може набуватися також іншими особами, а саме:

– **роботодавцем** – це особа, з якою автор знаходиться у трудових відносинах, а компонування напівпровідникового виробу створено у зв’язку з виконанням службових обов’язків чи за спеціальним дорученням роботодавця за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачено інше;

– **правонаступником** – це спадкоємці та інші особи, до яких це право переходить у силу закону чи договору.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності на компонування напівпровідникового виробу належать автору,

є невідчужуваними, охороняються безстроково і включають в себе: право авторства і право на ім'я.

До майнових прав інтелектуальної власності на компонування напівпровідникового виробу, згідно зі ст. 474 ЦК України, належать:

«1) право на використання компонування напівпровідникового виробу;

2) виключне право дозволяти використання компонування напівпровідникового виробу;

3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню компонування напівпровідникового виробу, в тому числі забороняти таке використання;

4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом» [2].

Варто підкреслити, що вказані майнові права належать володільцю відповідного свідоцтва, якщо інше не встановлено законом чи договором.

До майнових прав насамперед належать право на використання компонування напівпровідникового виробу. Це право передбачає можливість використовувати компонування напівпровідникового виробу на свій розсуд, якщо таке використання не порушує прав інших осіб зареєстрованого компонування напівпровідникового виробу.

При цьому під використанням компонування напівпровідникового виробу слід розуміти:

– відтворення компонування;

– виготовлення напівпровідникових виробів, із застосуванням даного компонування;

– виготовлення будь-яких виробів, що містять такі напівпровідникові вироби;

– ввезення таких напівпровідникових виробів та виробів, що їх містять, на митну територію України;

– пропонування для продажу, в тому числі через Інтернет, продаж та інше введення в цивільний оборот або зберігання в зазначених цілях напівпровідникових виробів, виготовлених із застосуванням компонування, та будь-яких виробів, що містять такі напівпровідникові вироби.

Напівпровідниковий виріб визнається виготовленим із застосуванням зареєстрованого компонування, якщо при цьому використано всі елементи, які визначають компонування оригінальним.

Порушенням прав на компонування є посягання на будь-які права, передбачені чинним законодавством України. Водночас до дій, які не визнаються порушенням прав на зареєстроване компонування відносять:

- використання компонування у конструкції чи в процесі експлуатації транспортного засобу іноземної держави, який тимчасово або випадково знаходиться у водах, повітряному просторі чи на території України, за умови, що зареєстроване компонування використовується лише для потреб зазначеного засобу;

- використання компонування без комерційної мети;

- використання компонування з науковою метою або в порядку експерименту;

- відтворення компонування з метою аналізу, оцінки або вивчення концепцій, процесів, систем чи методів, втілених у компонуванні, або самого компонування;

- за надзвичайних обставин (стихійне лихо, катастрофа, епідемія, епізоотія тощо) з повідомленням про таке використання власника прав на компонування одразу як це стане практично можливим та виплатою йому відповідної компенсації.

§ 3. Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію

Раціоналізаторська діяльність – це найбільш поширений вид науково-технічної творчості, яка спрямована саме на вдосконалення продукції, технології виробництва, техніки, складу матеріалів та іншого обладнання і стосується будь-якої сфери – промисловості, транспорту, оборони, охорони здоров'я, сільського господарства тощо.

Із-за відсутності спеціального закону про право інтелектуальної власності на раціоналізаторські пропозиції в Україні, раціоналізаторська діяльність регулюється тільки нормами глави 41 «Право інтелектуальної власності на

раціоналізаторську пропозицію» (ст. ст. 481-484 ЦК України) та низки відомчих нормативно-правових актів, зокрема: Методичними рекомендаціями про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію, затвердженими наказом Держпатенту України від 27 квітня 1995 р.; Положенням про свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію та порядок його видачі, затверджене наказом Держпатенту України від 22 серпня 1995 р.; Інструкцією щодо заповнення форм первинної облікової документації з обліку об'єктів права інтелектуальної власності (винаходів, корисних моделей, промислових зразків, компонувань напівпровідникових виробів і раціоналізаторських пропозицій), затвердженої наказом Державного комітету статистики України від 10 серпня 2004 р.

Відповідно до ч. 1 ст. 481 ЦК України, **«раціоналізаторською пропозицією є визнана юридичною особою пропозиція, яка містить технологічне (технічне) або організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності»** [2].

Раціоналізаторська пропозиція повинна не лише містити певні завдання, а й вказувати на конкретні засоби його вирішення. Тобто раціоналізаторські пропозиції можуть містити, по-перше, технологічні (технічні) рішення. Такі рішення можуть полягати у створенні або зміні конструкції виробів, технології виробництва і застосованої техніки або складу матеріалу, а по-друге, містити також організаційні рішення. Це може бути, наприклад, зміни в організації матеріально-технічного постачання виробництва, постановки обліку готової продукції тощо.

Об'єктом раціоналізаторської пропозиції згідно ч. 2 ст. 481 ЦК України **може бути матеріальний об'єкт або процес**. При цьому, для визнання раціоналізаторської пропозиції об'єктом інтелектуальної власності необхідно, щоб вона відповідала таким обов'язковим вимогам:

1) раціоналізаторська пропозиція має стосуватися будь-якої сфери діяльності юридичної особи, якій вона подана. Тобто пропозиція подається тому підприємству, якому відповідає за профілем його діяльності. При цьому, немає значення, де працює раціоналізатор і взагалі чи він працює. Раціоналізаторська пропозиція має відношення до діяльності підприємства, якщо

вона може бути використана в технологічному процесі цього підприємства, у продукції, що ним виробляється, у техніці або матеріалах;

2) раціоналізаторська пропозиція має бути новою для підприємства, якому вона подана. Тобто раціоналізаторська пропозиція має характеризуватися локальною новизною – бути новою для юридичної особи, якій вона подана. Для встановлення новизни раціоналізаторської пропозиції використовуються всі наявні на підприємстві джерела інформації, які містять відомості про цю або подібну пропозицію;

3) раціоналізаторська пропозиція має бути корисною для підприємства, якому вона подана. Тобто раціоналізаторська пропозиція є корисною для підприємства, якому вона подана, якщо її використання дає змогу підвищити економічну ефективність виробництва, збільшити прибуток або одержати інший позитивний ефект. При цьому, позитивний ефект може полягати в будь-якому підвищенні технічного рівня виробництва, поліпшенні умов та безпеки праці, зниженні негативного впливу на навколишнє середовище тощо.

Отже, лише при відповідності цим трьом обов'язковим вимогам є сенс використовувати раціоналізаторську пропозицію.

Відповідно до ст. 483 ЦК України, **«суб'єктами права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію є її автор та юридична особа, якій ця пропозиція подана»** [2].

При цьому, автором раціоналізаторської пропозиції визнається фізична особа, творчою працею якої вона створена. У той же час, не може бути автором раціоналізаторської пропозиції юридична особа. Раціоналізаторську пропозицію може бути подано як працівником юридичної особи, так і будь-якою іншою фізичною особою, яка не є працівником юридичної особи. Якщо раціоналізаторську пропозицію створено кількома особами, то всі вони визнаються співавторами. У цьому разі порядок користування правами на раціоналізаторську пропозицію визначається договором між ними. Водночас не визнаються авторами фізичні особи, які не внесли особистого творчого вкладу в створення раціоналізаторської пропозиції, а надали автору тільки технічну, організаційну чи матеріальну допомогу

або сприяли оформленню прав на раціоналізаторську пропозицію та її використанню.

Також визнається суб'єктом права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію юридична особа, якій незалежно від організаційно-правової форми, форми власності, відомчої підпорядкованості тощо ця пропозицію подано.

Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію засвідчується **свідоцтвом**, яке видається юридичною особою, що визнала пропозицію раціоналізаторською. При цьому, заява на раціоналізаторську пропозицію подається в письмовій формі підприємству, на якому передбачається її використання. Підприємство, яке прийняло до розгляду заяву на раціоналізаторську пропозицію, має її зареєструвати в журналі реєстрації раціоналізаторських пропозицій та протягом місяця з дати реєстрації прийняти щодо неї таке рішення:

- визнати пропозицію раціоналізаторською і прийняти до використання;

- провести дослідну перевірку пропозиції;

- пропозицію відхилити (із зазначенням мотивів відхилення).

У разі прийняття рішення про визнання пропозиції раціоналізаторською, то автору (співавторам) видається свідоцтво (свідоцтва) на раціоналізаторську пропозицію, яке повинно містити: 1) назву юридичної особи, що видає свідоцтво; 2) назву раціоналізаторської пропозиції; 3) прізвище автора (чи співавторів); 4) дату подання пропозиції; 5) дату визнання пропозиції раціоналізаторською; 6) номер, за яким вона зареєстрована в Журналі реєстрації раціоналізаторських пропозицій; 7) підпис керівника юридичної особи із зазначенням його прізвища та ініціалів, що скріплюється печаткою.

Відповідно до ст. 482 ЦК України, обсяг правової охорони раціоналізаторської пропозиції визначається її описом, а також кресленнями, якщо вони подані.

Автор, який є творцем раціоналізаторської пропозиції, як і будь-який інший суб'єкт інтелектуальної власності, відповідно до чинного законодавства України має певні особисті немайнові і майнові права. До особистих немайнових прав автора раціоналізаторської пропозиції належать право авторства, право

на ім'я, право на назву раціоналізаторської пропозиції, право на пріоритет.

Що стосується майнових прав, то згідно ч. 1 ст. 484 ЦК України автор раціоналізаторської пропозиції має право на добросовісне заохочення від юридичної особи, якій ця пропозиція подана. Крім того, у ч. 2 цієї статті зазначено, що юридична особа, яка визнала пропозицію раціоналізаторською, має право на використання цієї пропозиції у будь-якому обсязі.

В Україні право на винагороду має автор (співавтори) раціоналізаторської пропозиції протягом 2 років від дати початку її використання на підприємстві, яке видало автору свідоцтво на цю раціоналізаторську пропозицію. Розмір винагороди визначається умовами договору між автором і підприємством та виплачується не пізніше 3 місяців після закінчення кожного року використання раціоналізаторської пропозиції.

§ 4. Право інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин

Важливим напрямом розвитку економіки держави, зокрема в аграрному секторі, є селекційні дослідження, які є об'єктами інтелектуальної власності, продуктом творчої діяльності людини.

Правове регулювання селекційних досягнень у сфері рослинництва та тваринництва здійснюється нормами глави 42 ЦК України, Законами України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 р. у редакції від 17 січня 2002 р. та «Про племінну справу у тваринництві» від 15 грудня 1993 р. у редакції від 21 грудня 1999 р., а також положень норм Міжнародної конвенції про охорону селекційних досягнень (1961) та іншими підзаконними нормативно-правовими актами України.

Селекція – це виведення людиною нових або поліпшення вже існуючих порід тварин і сортів рослин штучним відбором і схрещенням.

Необхідність виділення селекційних досягнень у галузі рослинництва і тваринництва в самостійний інститут права інтелектуальної власності зумовлена насамперед специфікою самих цих об'єктів. Наприклад, якщо винаходи, корисні моделі і

промислові зразки стосуються об'єктів неживої природи, то селекція має справу з біологічними об'єктами.

Об'єктами права інтелектуальної власності на селекційні досягнення є сорт рослин і порода тварин. При цьому, селекційним досягненням слід вважати результат науково-практичної діяльності, внаслідок якої створюються сорти і гібриди рослин і породи тварин із заданими ознаками.

Об'єктом селекційного досягнення у рослинництві є новий сорт. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 р., **сорт рослин** – це окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) в рамках нижчого із відомих ботанічних таксонів, яка, незалежно від того, задовольняє вона повністю або ні умови надання правової охорони:

- може бути визначена ступенем прояву ознак, що є результатом діяльності даного генотипу або комбінації генотипів;

- може бути відрізнена від будь-якої іншої групи рослин ступенем прояву принаймні однієї з цих ознак;

- може розглядатися як єдине ціле з точки зору її придатності для відтворення в незмінному вигляді цілих рослин сорту.

Різновидами сорту, на які можуть набуватися права, є клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція.

Критеріями придатності сорту для набуття прав інтелектуальної власності на нього є новизна, вирізняльність, однорідність та стабільність сорту.

Сорт вважається новим, якщо до дати, на яку заявка вважається поданою, заявник (селекціонер) чи інша особа за його дозволом не продавали чи будь-яким іншим способом не передавали матеріал сорту для комерційного використання: а) на території України за рік до цієї дати; б) на території іншої держави – щодо деревних чи чагарникових культур і винагороду за шість років і щодо рослин інших видів за чотири роки до цієї дати.

Сорт відповідає умові вирізняльності, якщо за проявом його ознак він чітко відрізняється від будь-якого іншого сорту, загальновідомого до дати, на яку заявка вважається поданою. Сорт, що протиставляється заявленому, вважається

загальновідомим, якщо: а) він поширений на певній території в будь-якій державі; б) відомості про прояви його ознак стали загальнодоступними у світі, зокрема шляхом їх опису в будь-якій оприлюдненій публікації; в) він представлений зразком у загальнодоступній колекції; г) йому надана правова охорона та/або він внесений до офіційного реєстру сортів в будь-якій державі, при цьому він вважається загальновідомим від дати подання заявки на надання права чи внесення до реєстру.

Сорт вважається однорідним, якщо з урахуванням особливостей його розмноження рослини цього сорту залишаються достатньо схожими за своїми основними ознаками, відзначеними в опису сорту.

Сорт вважається стабільним, якщо його основні ознаки, відзначені в опису сорту, залишаються незмінними після неодноразового розмноження чи, у разі особливого циклу розмноження, в кінці кожного такого циклу.

Селекційним досягненням у тваринництві є створена в результаті цілеспрямованої творчої діяльності група племінних тварин (порода, породний тип, лінія, родина тощо), що має нові генетичні ознаки, які стійко передає потомству, та за показниками продуктивності перевищує попередні типи тварин.

Відповідно до ст. 1 Закону України “Про племінну справу у тваринництві” від 15 грудня 1993 р., **племінна тварина** – це чистопородна або одержана за затвердженою програмою породного вдосконалення тварина, що зареєстрована в державних книгах племінних тварин, має племінну (генетичну) цінність і може використовуватися в селекційному процесі відповідно до програм селекції.

Об’єктами племінної справи у тваринництві є велика рогата худоба, свині, вівці, кози, коні, птиця, риба, бджоли, шовкопряди, хутрові звірі та кролі, яких розводять з метою одержання від них певної продукції.

Згідно ст. 486 ЦК України, **“суб’єктами права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин є:**

- 1) автор сорту рослин, породи тварин;
- 2) інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин за договором чи законом” [2].

Отже, суб'єктом права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин є творець відповідного об'єкта – автор сорту рослин, породи тварин. При цьому, в Законі України “Про охорону прав на сорти рослин” зазначено, що “**автор сорту (селекціонер)** – це людина, яка безпосередньо створила (виявила або вивела, або поліпшила) сорт” [9]. Водночас Закон України “Про племінну справу у тваринництві” не передбачає визначення автора породи тварин, а лише закріплює поняття “суб'єкти племінної справи у тваринництві”, до яких віднесено, зокрема підприємства (об'єднання) з племінної справи, селекційні, селекційно-технологічні та селекційно-гібридні центри, іподроми, станції оцінки племінних тварин, а також підприємства, установи, організації незалежно від форм власності та фізичні особи, які надають відповідні послуги та беруть участь у створенні та використанні племінних (генетичних) ресурсів.

Також суб'єктом права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин може стати: 1) роботодавець, тобто юридична або фізична особа, де або у якої працює автор сорту рослин, породи тварин; 2) замовник, якщо відповідний об'єкт створено за замовленням; 3) спадкоємець або інший правонаступник автора або роботодавця у випадку смерті фізичної особи чи реорганізації юридичної особи, яким належали ці права.

Види прав, які становлять зміст права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин, визначено у ст. 485 ЦК України, а саме:

«1) особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин, засвідчені державною реєстрацією;

2) майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин, засвідчені патентом;

3) майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин, породу тварин, засвідчене державною реєстрацією» [2].

Насамперед до прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин належать **особисті немайнові права**, засвідчені державною реєстрацією. До них належить, зокрема право авторства, тобто право визнаватися автором сорту рослин, породи тварин. Відповідно до ст. 37 Закону України «Про

охорону прав на сорти рослин», особа, яка створила сорт, визнається автором сорту. Вона набуває особисте немайнове право від дати державної реєстрації сорту. Право авторства не відчужується, не передається і діє безстроково. Автор сорту має право: за своєю вимогою одержати свідоцтво про авторство на сорт рослин; пропонувати назву створеного ним сорту і включати до назви своє ім'я.

Крім того, особа, визнана автором сорту, має право:

а) перешкоджати іншим особам привласнювати та спотворювати його авторство;

б) вимагати не розголошувати його ім'я як автора сорту і не зазначати його у публікаціях;

в) вимагати зазначення свого імені під час використання сорту, якщо це практично можливо.

Слід зазначити, що цей перелік особистих немайнових прав автора не є вичерпним.

Майновими правами інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин, засвідчені патентом є:

1) право на використання сорту рослин, породи тварин, придатних для поширення в Україні. Це право передбачає можливість використовувати сорт рослин, породи тварин на власний розсуд, але при цьому не повинні порушуватися права інших суб'єктів на сорти рослин, породи тварин;

2) виключне право дозволяти використання сорту рослин, породи тварин. Реалізація цього права може відбуватися у формі видачі ліцензії на використання сорту рослин, породи тварин, укладення ліцензійного договору. При цьому, нормою ст. 43 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» передбачено можливість видачі Кабінетом Міністрів України і судом примусових ліцензій, яка дає право особі, яка її отримала використовувати сорт без дозволу власника сорту;

3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню сорту рослин, породи тварин, у тому числі забороняти таке використання. Це право передбачає можливість усувати всіх інших осіб від використання сорту рослин, породи тварин. При цьому, відповідний суб'єкт вправі перешкоджати не будь-якому, а лише неправомірному використанню сорту рослин, породи тварин;

4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Так, Закон України “Про охорону права на сорти рослин” передбачає, що майнове право володільця патенту може бути предметом застави і використовуватись у спільній діяльності або бути предметом іншого комерційного обігу, що не заборонений законом, а також володільць патенту має право передавати своє майнове право на сорт на підставі договору будь-якій особі, яка стає його правонаступником або заповісти своє майнове право на сорт у спадщину.

Таким чином, для підтвердження наявності того чи іншого права може бути видано такі документи:

1) **свідоцтво про авторство** на сорт рослин, породу тварин – охоронний документ, що засвідчує особисте немайнове право авторства на сорт рослин, породу тварин;

2) **патент** – охоронний документ, що засвідчує пріоритет і майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин;

3) **свідоцтво про державну реєстрацію** сорту рослин, породу тварин – охоронний документ, що засвідчує майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин, породи тварин.

Чинне законодавство України передбачає строки чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин, які диференціюються залежно від об’єктів: для деревних чи чагарникових культур і винограду – 35 років, а для сортів інших рослин та порід тварин – 30 років, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком державної реєстрації відповідних прав.

§ 5. Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю

У сучасних умовах ринкової економіки комерційна таємниця виконує важливу функцію щодо забезпечення конкурентоспроможності товарів і послуг. Тобто володіючи певною інформацією технічного, технологічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, суб’єкт підприємницької діяльності може досягти відповідних

переваг перед конкурентами. За таких умов вказаний суб'єкт зацікавлений в тому, щоб зробити цю інформацію недоступною для інших осіб і в такий спосіб виключити можливість неправомірного її використання.

Специфічність інституту комерційної таємниці полягає в тому, що вона не підлягає офіційній реєстрації. З цієї причини охоронних документів на неї ніхто не видає. Водночас опис, який становить її сутність, має винятково конфіденційний характер і передається з рук у руки під серйозні застереження. У ліцензійних договорах, як правило, обумовлюються порядок і умови передачі цієї інформації.

Варто зауважити, що на теперішній час в Україні немає спеціального закону про право інтелектуальної власності на комерційну таємницю. Правове регулювання комерційної таємниці забезпечується нормами глави 46 ЦК України (ст. ст. 505-508), а також Кримінального і Господарського кодексів України, Законами України «Про інвестиційну інформацію» від 8 вересня 1991 р., «Про інформацію» від 2 червня 1993 р., «Про державну таємницю» від 7 червня 1996 р.

У ч. 1 ст. 505 ЦК України зазначено, що **«комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію»** [2].

Отже, чинне законодавство України визначає комерційну таємницю як певний вид інформації. Згідно ст. 1 Закону України «Про інформацію», **«під інформацією розуміється документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природньому середовищі»** [10]. У свою чергу, інформація з обмеженим доступом за своїм правовим режимом поділяється на конфіденційну та таємну. До таємної інформації належить інформація, що містить відомості, які становлять державну чи іншу, передбачену законом таємницю, розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству і державі.

Поняття «комерційна таємниця» умовно поєднує: ділову інформацію; службову таємницю; торговельний секрет; нерозкрити інформацію – ноу-хау (з англійської мови – знати як); конфіденційну інформацію. При цьому, зазначені терміни хоча є дуже близькі, але вони не є синонімами і мають своє застосування. Так, **конфіденційна інформація** – це відомості, що належать окремим фізичним або юридичним особам, які їх використовують або розпоряджаються ними за своїм бажанням та у відповідності з умовами, які визначають самі.

Об'єктом інтелектуальної власності на комерційну таємницю є інформація, яка є результатом інтелектуальної діяльності та має свої характерні особливості:

- є нематеріальною (але розповсюдження і зберігання здійснюється за допомогою матеріальних носіїв);
- має фактичну монополію конкретної особи на певну сукупність знань;
- невідома третім особам;
- закріплює виключне суб'єктивне право на цю інформацію;
- не потребує державної реєстрації, офіційного визнання тощо.

Не можуть вважатися комерційною таємницею:

- засновницькі документи;
- документи, що надають право займатися підприємницькою діяльністю;
- відомості за встановленими формами звітності про фінансово-господарську діяльність або інші відомості, необхідні для перевірки правильності нарахування та сплати податків і інших обов'язкових платежів;
- відомості про чисельність та склад працівників, їх заробітну плату та умови праці;
- документи про сплату податків та інших обов'язкових платежів;
- відомості про забруднення навколишнього середовища;
- відомості про порушення антимонопольного законодавства, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що заподіє шкоду населенню.

Суб'єктом права на комерційну таємницю є особа, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею,

якщо інше не встановлено договором (тобто юридична особа та фізична особа-підприємець), а також особи, які отримали відповідну інформацію на підставі цивільного чи трудового договору (тобто найманий працівник). Крім того, суб'єктами права на комерційну таємницю можуть бути органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, яким вона була надана або отримали її іншим правомірним способом.

Зміст права інтелектуальної власності на комерційну таємницю визначається через сукупність певних майнових прав. Відповідно до ч. 1 ст. 506 ЦК України **майновими правами інтелектуальної власності на комерційну таємницю є:**

1) право на використання комерційної таємниці. Тобто це право суб'єкта одержувати корисний ефект від застосування інформації, що є комерційною таємницею, у своїй діяльності. При цьому, способи використання можуть бути різноманітними, але спрямовані на забезпечення конкурентних переваг суб'єкту підприємницької діяльності від використання інформації, яка невідома іншим особам;

2) виключне право дозволяти використання комерційної таємниці. Тобто виключний характер даного суб'єктивного права полягає в тому, що тільки суб'єкт права інтелектуальної власності на комерційну таємницю має право надавати іншим особам дозвіл на її використання. Надання такого дозволу опосередковується договором, в якому повинно бути передбачено умову щодо надання (розкриття) інформації, яка є комерційною таємницею, особі, яка одержує дозвіл на її використання. Крім того, такий договір повинен закріплювати обов'язок особи, яка одержала дозвіл на використання комерційної таємниці, щодо збереження її секретності;

3) виключне право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці. Тобто неправомірне розголошення комерційної таємниці – це ознайомлення без дозволу суб'єкта права на комерційну таємницю інших осіб з інформацією, що становить комерційну таємницю, особою, якій ця інформація була довірена або стала відома у зв'язку із виконанням службових обов'язків. Неправомірним збиранням комерційної таємниці є добування протиправним способом відомостей, що становлять комерційну

таємницю. Неправомірним використанням комерційної таємниці є впровадження у виробництво або врахування під час планування чи здійснення підприємницької діяльності інформації, що є комерційною таємницею, без дозволу суб'єкта права на комерційну таємницю;

4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

При цьому, майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею, якщо інше не встановлено договором.

Питання для самоперевірки знань

1. Розкрити зміст поняття «нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності».

2. Розкрити зміст поняття «наукове відкриття».

3. Назвіть об'єкти наукового відкриття.

4. Назвіть ознаки наукового відкриття.

5. Назвіть особисті немайнові права авторів наукового відкриття.

6. Розкрити зміст поняття «компонування напівпровідникових виробів».

7. Охарактеризуйте компонентування напівпровідникових виробів як об'єкт права інтелектуальної власності.

8. Назвіть суб'єктів права інтелектуальної власності на компонентування напівпровідникових виробів.

9. Назвіть особисті немайнові права авторів компонентування напівпровідникових виробів.

10. Назвіть майнові права авторів на компонентування напівпровідникових виробів.

11. Розкрити зміст поняття «раціоналізаторська пропозиція»

12. Назвіть обов'язкові вимоги щодо визнання раціоналізаторської пропозиції об'єктом інтелектуальної власності.

13. Назвіть суб'єктів права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію.

14. Назвіть особисті немайнові права авторів раціоналізаторської пропозиції.
15. Назвіть об'єкти права інтелектуальної власності на селекційні досягнення та досягнення у тваринництві.
16. Назвіть суб'єктів права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин.
17. Назвіть особисті немайнові права на сорт рослин, породу тварин.
18. Назвіть майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин.
19. Розкрити зміст поняття «комерційна таємниця».
20. Назвіть об'єкти права інтелектуальної власності на комерційну таємницю.
21. Назвіть суб'єктів права інтелектуальної власності на комерційну таємницю.
22. Назвіть майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю.

Розділ 7. Захист права інтелектуальної власності

§ 1. Загальна характеристика захисту права інтелектуальної власності.

§ 2. Цивільно-правовий спосіб захисту права інтелектуальної власності.

§ 3. Кримінально-правовий спосіб захисту права інтелектуальної власності.

§ 4. Адміністративно-правовий спосіб захисту права інтелектуальної власності.

§ 1. Загальна характеристика захисту права інтелектуальної власності

Тенденції світового соціально-економічного розвитку зумовлюють пріоритетність інтелектуальної діяльності у будь-якій країні, яка має на меті поліпшити добробут свого народу. І тому сьогодні акцент переноситься з виробництва, потреби якого раніше визначали напрями науково-технічної та іншої діяльності, саме на інтелектуальну, творчу діяльність. Обрання Українською державою європейського вектора розвитку стало відправною точкою процесу інтеграції вітчизняної правової системи, у тому числі і сфери захисту права інтелектуальної власності, до загальноєвропейського права. Зростання та розвиток науково-технічної та творчої діяльності неможливі без ефективного захисту права інтелектуальної власності. Варто зауважити, що проблема захисту права інтелектуальної власності охоплює майже всі суспільні сфери та відіграє значну роль у соціально-економічному розвитку України. При цьому, правова охорона об'єктів права інтелектуальної власності ґрунтується на положеннях п. 1 ст. 27 Загальної декларації прав людини, відповідно до якої «кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є» [3].

Захист права інтелектуальної власності передбачає застосування правових засобів для усунення або запобігання

порушення цього права. І тому, **порушення права інтелектуальної власності можливо в таких формах:**

– у **формі дії**, тобто посягання на право інтелектуальної власності;

– у **формі бездіяльності**, тобто невизнання права інтелектуальної власності державними органами, які в установлених законом випадках мають проводити легітимацію результатів інтелектуальної, творчої діяльності;

– у **змішаній формі**, тобто невизнання права інтелектуальної власності з наступним незаконним використанням тим же суб'єктом результатів чужої інтелектуальної, творчої діяльності.

Таким чином, будь-яке незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності, що охороняється, є порушенням прав власника і тому на вимогу власника таке порушення має бути припинене, а порушник повинен відшкодувати власнику заподіяні збитки, включаючи неoderжані доходи.

Порушенням права інтелектуальної власності визнається також ввезення на митну територію України виробів (товарів), в яких використано об'єкти права інтелектуальної власності, що захищаються на території України, без дозволу суб'єкта права інтелектуальної власності, з порушенням цього права незалежно від того, чи ці об'єкти захищалися або захищаються в країнах походження, чи ні.

Порушником права інтелектуальної власності може бути фізична або юридична особа. Вина порушника для кваліфікації дій чи бездіяльності, як таких, що є порушенням права інтелектуальної власності, значення не має.

Законодавство про захист права інтелектуальної власності за своїм характером є комплексним, тобто його основу становлять положення Конституції України, у ч. 1 ст. 54 якої наголошено, що «громадянам гарантується ... захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності» [1], а в ч. 1 ст. 41 зазначено, що «кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності» [1]. Норми про захист права інтелектуальної власності знайшли своє відображення в Цивільному,

Господарському, Кримінальному кодексам України, у Кодексі України про адміністративні правопорушення, а також у спеціальних Законах України у сфері інтелектуальної власності. На виконання законодавчих актів у цій сфері на теперішній час розроблено і діє близько 100 підзаконних нормативно-правових актів.

У разі порушення положення норм чинного законодавства України кожна особа має право звернутися до суду чи іншого уповноваженого на це державного органу за захистом порушених прав.

Отже, захист права інтелектуальної власності – це сукупність заходів, спрямованих на встановлення та визнання права інтелектуальної власності у разі його порушення, невизнання або оспорювання.

Існує два способи захисту права інтелектуальної власності – юрисдикційний та неюрисдикційний.

Юрисдикційний спосіб захисту права інтелектуальної власності (який поділяється на окремі види – цивільно-правовий, кримінально-правовий і адміністративно-правовий) здійснюється у судовому порядку, зокрема Вищим судом з питань інтелектуальної власності та іншими уповноваженими на це державними органами. Сутність цього захисту полягає в тому, що суб'єкт права інтелектуальної власності, право якого порушене, звертається до належного державного органу за захистом, який у разі необхідності і надає такий захист. За згодою сторін спір може бути розглянутий третейським судом.

Неюрисдикційний спосіб захисту права інтелектуальної власності характеризується тим, що це позасудовий захист, який здійснюється особою, право якої порушене, самостійно, без звернення за допомогою до державних або інших компетентних органів, але в межах закону. Тобто особа, право якої порушене, може відмовитися від виконання певних дій, наприклад, відмовитися внести певні зміни до твору, що не були передбачені договором, або відмовитися від виконання договору в цілому.

Згідно ст. 19 ЦК України, **самозахистом** є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Крім того, способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене,

характеру дії, якими воно порушено, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням. Способи самозахисту можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства.

Таким чином, захист права інтелектуальної власності здійснюється нормами різних галузей законодавства, які стосуються всіх об'єктів права інтелектуальної власності. При цьому, захист права інтелектуальної власності насамперед може здійснюватися в порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством (ст. 54 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

§ 2. Цивільно-правовий спосіб захисту права інтелектуальної власності

Наслідком порушення та протиправного посягання на права інтелектуальної власності є настання цивільно-правової відповідальності. У зв'язку з цим, вітчизняний законодавець у ст. 432 ЦК України закріпив положення, в якому зазначено, що «кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності» [2], який в свою чергу може постановити рішення, зокрема про:

1) застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;

2) зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт та експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;

3) вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності, та знищення таких товарів за рахунок особи, яка вчинила порушення;

4) вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності, або вилучення та знищення таких матеріалів та знарядь за рахунок особи, яка вчинила порушення;

4¹) застосування разової грошової виплати замість застосування способів захисту права інтелектуальної власності. Застосування разової грошової виплати здійснюється за заявою відповідача, за умови, що право інтелектуальної власності порушено відповідачем ненавмисно і без недбалості та що застосування способів захисту є неспівмірним шкоді, заподіяній позивачеві. Розмір разової грошової виплати визначається судом як розмір винагороди, яка була б сплачена за надання позивачем дозволу на використання права інтелектуальної власності, щодо якого виник спір, і обґрунтовано задовольняє позивача;

5) застосування компенсації замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Розмір компенсації визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення;

6) опублікування за заявою позивача в засобах масової інформації або доведення до загального відома іншим визначеним судом шляхом відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення за рахунок особи, яка вчинила правопорушення.

Варто звернути увагу на те, що загалом усі способи захисту майнових прав у сфері охорони інтелектуальної власності можна звести до відшкодування витрат, яких зазнав власник таких прав і витрат, які зроблені для відновлення порушених прав (так звані реальні збитки), а також доходів, які особа могла реально отримати за звичайних обставин, якби її право не було порушене. При цьому останнє в чинному законодавстві України трактується як упущена вигода.

Отже враховуючи, що принцип цивільного права полягає в повному відшкодуванні збитків, суб'єкт права інтелектуальної власності має право на відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду у разі порушення його права.

Слід наголосити, що найчастіше застосовуються цивільно-правові способи захисту права інтелектуальної власності у сфері авторського права і суміжних прав. Захист зазначених прав встановлений Конституцією України, ЦК України, Законами України насамперед “Про авторське право і суміжні права” від 1

грудня 2022 р. та іншими підзаконними нормативно-правовими актами.

Згідно ч. 1 ст. 53 Закону України “Про авторське право і суміжні права”, підставами для захисту особистих немайнових та/або майнових авторських і суміжних прав є будь-яке порушення, невизнання або оспорування таких прав, а також створення загрози порушення таких прав. А в ч. 2 ст. 53 цього Закону перелічено такі порушення авторських і суміжних прав, якими є, зокрема:

1) плагіат – це опублікування твору або його частини у незмінному або видозміненому вигляді, включаючи опублікування перекладу іншомовного твору або його частини, під іменем особи, яка не є автором цього твору;

2) використання об’єкта авторського права або об’єкта суміжних прав, якщо такі дії не підпадають під передбачені цим Законом випадки вільного використання об’єктів авторського права або об’єктів суміжних прав, дозволу суб’єкта таких прав, у тому числі:

– піратство у сфері авторського права і суміжних прав – відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження піратських примірників твору (у тому числі комп’ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, незаконне використання програм організації мовлення, камкординг, а також Інтернет-піратство, тобто незаконне використання об’єктів авторського права та/або об’єктів суміжних прав із застосуванням мережі Інтернет;

– ввезення на митну територію України без дозволу суб’єктів авторського права та/або суб’єктів суміжних прав примірників творів (у тому числі комп’ютерних програм і без даних), фонограм, відеограм, записів передач організації мовлення;

– камкординг – фіксування аудіовізуального твору під час публічного демонстрування аудіовізуального твору в кінотеатрах, інших кіновидовищних закладах особами, які перебувають у тому самому приміщенні, у якому відбувається таке публічне демонстрування, для будь-яких цілей без дозволу суб’єктів авторського права або суб’єктів суміжних прав, об’єкти яких складають аудіовізуальний твір;

3) використання об'єкта авторського права або об'єкта суміжних прав, якщо такі дії не підпадають під передбачені цим Законом випадки вільного використання об'єктів авторського права або об'єктів суміжних прав, з дозволу суб'єкта таких прав, але з порушенням умов, на яких такий дозвіл було надано (перевищення передбаченого договором тиражу, використання об'єкта способом, не передбаченим договором, порушення умов публічної ліцензії тощо);

4) зловживання посадовими особами організації колективного управління службовим становищем, що призвело до невиплати або неналежних розподілу і виплати винагороди суб'єкту авторського права або суб'єкту суміжних прав;

5) будь-які дії з недозволеного обходу технологічного засобу захисту об'єкта авторського права або об'єкта суміжних прав, у тому числі кардшейрінг, а також виготовлення, реклама, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження і застосування засобів для такого обходу;

– кардшейрінг – це забезпечення у будь-якій формі та в будь-який спосіб доступу до програми організації мовлення, доступ до якої обмежено суб'єктом авторського права або суб'єктом суміжних прав шляхом застосування технологічних засобів захисту (абонентська карта, код тощо) або в інший спосіб, в обхід таких форм захисту, внаслідок чого така програма організації мовлення може бути сприйнята публікою;

6) підроблення, зміна чи вилучення інформації про управління правами (інформація, що ідентифікує об'єкт авторського права або об'єкт суміжних прав і автора чи іншу особу, яка має на цей об'єкт авторське право та/або суміжні права, або інформацію про умови використання об'єкта авторського права та/або об'єкта суміжних прав, або будь-які цифри чи коди, у яких представлена така інформація, коли будь-який із цих елементів інформації прикладений до копії об'єкта авторського права та/або об'єкта суміжних прав або вміщений у нього чи з'являється у зв'язку з його повідомленням до загального відома), зокрема в електронній (цифровій) формі, без дозволу відповідного суб'єкта авторського права або суб'єкта суміжних прав;

7) імпорту, розповсюдження примірників об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав, з яких без дозволу суб'єктів майнових прав на ці об'єкти вилучено чи у яких змінено інформацію про управління правами, зокрема в електронній (цифровій) формі;

8) управління веб-сайтом, який шляхом індексації метаданих твору або об'єкта суміжних прав та наданням пошукової системи, дозволяє користувачам цього веб-сайту знаходити та поширювати твір або об'єкт суміжних прав у межах однорангової мережі без дотримання майнових прав суб'єктів авторського права та/або суб'єктів суміжних прав.

Звертатися за захистом авторського права або суміжних прав мають право такі особи:

1) суб'єкти авторського права або суб'єкти суміжних прав;

2) особи, яким надано виключне право на використання об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав, та/або які мають право на отримання частки винагороди за використання об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав;

3) організації колективного управління відповідно до доручення правовласників – контрагентів з добровільного колективного управління, з урахуванням сфери їх діяльності, зазначеної в реєстрі організацій колективного управління;

4) акредитовані організації колективного управління з урахуванням сфери їх акредитації, зазначеної в реєстрі організацій колективного управління;

5) особи, яким належить право особливого роду.

При цьому вищезазначені особи мають право звертатися за захистом авторського права та/або суміжних прав до суду з будь-якими вимогами, не забороненими законом, зокрема про:

1) визнання авторського права або суміжних прав;

2) відновлення становища, яке існувало до порушення;

3) припинення та/або заборону вчиняти дії, що порушують авторське право та/або суміжні права чи створюють загрозу їх порушення;

4) стягнення винагороди, передбаченої законодавством про авторське право і суміжні права;

5) відшкодування моральної шкоди;

6) відшкодування збитків, завданих порушенням авторського права або суміжних прав, включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права або суміжних прав, або стягнення компенсації;

7) припинення підготовчих дій до порушення авторського права та/або суміжних прав;

8) опублікування за рахунок порушника в засобах масової інформації даних про допущені порушення авторського права та/або суміжних прав та судові рішення щодо цих порушень;

9) вжиття інших передбачених законодавством заходів, пов'язаних із захистом авторського права та/або суміжних прав.

Захист права промислової власності здійснюється нормами законів України – «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 р., «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р., «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р., «Про охорону прав на компоновання напівпровідникових виробів» від 19 вересня 2019 р., «Про правову охорону географічних позначень» від 16 червня 1999 р., у редакції від 20 серпня 2019 р. та інші.

При цьому слід зазначити, що на відміну від законодавства у сфері авторського права і суміжних прав, законодавство у сфері охорони права промислової власності не містить чіткого визначення порушення патентних прав. Так, закони України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та «Про охорону прав на промислові зразки» визначають, що будь-яке посягання на права власника патенту вважається порушенням його прав і тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством. Проте Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» на відміну від інших патентних законів передбачає, що суд має право ухвалити рішення про встановлення цивільно-правової відповідальності за порушення, аналогічні тим, що визначені Законом України «Про авторське право і суміжні права» та про вилучення чи конфіскацію матеріалів і обладнання, використаного для незаконного виробництва матеріалів сорту.

Для захисту права інтелектуальної власності можуть використовуватися також загальні цивільно-правові способи

захисту цивільних прав. Так, одним із способів захисту порушених прав є визнання незаконним актом органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування. Особа, право якої порушено, може звернутися до суду з оскарженням акта одного із перелічених органів. Цей спосіб захисту порушених прав може застосовуватися як для захисту прав суб'єктів авторського права і суміжних прав, так і суб'єктів промислової власності.

§ 3. Кримінально-правовий спосіб захисту права інтелектуальної власності

Слід зазначити, що спори щодо захисту прав інтелектуальної власності, як правило, вирішується у позовному впровадженні в порядку цивільного або господарського судочинства. Але як свідчить судова практика, нерідко фізичні особи притягуються до адміністративної або навіть кримінальної відповідальності.

Якщо дії порушника права інтелектуальної власності мають ознаки злочину, то за нього чинним законодавством передбачена кримінальна відповідальність, яка здійснюється нормами ст. ст. 176-177 Кримінального кодексу України (далі – КК України), який набрав чинності з 1 вересня 2001 р.

Варто нагадати, що кримінальна відповідальність настає тільки тоді, коли матеріальна шкода завдана у значному розмірі, якщо її розмір у 20 і більше разів перевищує неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а також у великому розмірі, якщо її розмір у 200 і більше разів перевищує неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та в особливо великому розмірі, якщо її розмір у 1000 і більше разів перевищує неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Відповідно до ст. 176 КК України, яка має назву «Порушення авторського права і суміжних прав», до кримінальної відповідальності притягуються особи, які винні в такому порушенні авторського права і суміжних прав, як незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, а так само незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та

розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, камкординг, кардшейрінг або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, а також фінансування таких дій, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному, великому чи особливо великому розмірі.

При цьому незаконним відтворенням визнається пряме чи опосередковане незаконне виготовлення однієї або більше копій об'єкта авторського права та/або суміжних прав (або його частини) будь-яким способом та у будь-якій формі, у тому числі для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер, а також створення незаконного тривимірного твору з двовимірного і навпаки та створення незаконного тривимірного твору на основі набору інструкцій, який зчитується комп'ютером для виготовлення тривимірного твору.

Незаконний відтворювач – це фізична або юридична особа, яка замовила незаконне відтворення або самостійно здійснила незаконне відтворення на обладнанні, що є його власністю або перебуває у його володінні чи користуванні.

Незаконним розповсюдженням визнається будь-яка незаконна дія, за допомогою якої оригінали або інші примірники об'єктів авторського права та/або суміжних прав безпосередньо чи опосередковано пропонуються публіці способом, у тому числі першого продажу чи іншого першого відчуження примірників об'єкта авторського права та/або суміжних прав.

Незаконний розповсюджувач – це суб'єкт підприємницької діяльності, який незаконно придбав у власність або незаконно одержав у володіння (розпорядження) випущені в обіг об'єкти авторського права та/або суміжних прав.

Отже, кримінальним правопорушенням є будь-яке використання чужих творів, комп'ютерних програм і баз даних, об'єктів суміжних прав без дозволу осіб, які мають авторське право або суміжні права.

Крім цього, ст. 177 зазначеного Кодексу визнає кримінально караним також порушення прав промислової власності, а саме: незаконне використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка, компонування напівпровідникових виробів, сорту рослин, раціоналізаторської пропозиції, привласнення

авторства на них, або інше умисне порушення права на ці об'єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди. Тобто будь-яке використання об'єкта промислової власності без дозволу патентовласника вважається незаконним, крім випадків, передбачених законом.

Таким чином, відповідальність за кримінальні правопорушення настає за таких умов:

1) об'єкт авторського права чи суміжних прав, на який було звернуто злочинне посягання, охороняється законом;

2) якщо злочинні дії завдали суб'єкту авторського права чи суміжних прав матеріальної шкоди.

При цьому матеріальна шкода завдана у значному розмірі авторському праву або суміжним правам карається штрафом від 300 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавлення волі на той самий строк.

Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або завдали матеріальної шкоди у великому розмірі, караються штрафом від 1000 до 2000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

Дії, вчинені службовою особою з використанням службового становища або організованою групою, або якщо вони завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі караються штрафом від 2000 до 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

При цьому слід зазначити, що аналогічні санкції застосовуються і за порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, компонування напівпровідникових виробів, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію.

Суб'єктивна сторона зазначених злочинів характеризується умислом. І тому мотиви порушення авторського права і суміжних прав, а також права промислової власності для кваліфікації злочину значення не мають. Спонукати до вчинення злочину

можуть корисливість, кар'єризм або інша особиста зацікавленість.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка фізична особа – як посадова, так і приватна, у тому числі і сам автор твору науки, літератури, мистецтва, комп'ютерних програм, баз даних, виконання, фонограми чи програми мовлення або творець об'єкта промислової власності, якщо він приховав співавторство інших осіб у створенні даного об'єкта.

§ 4. Адміністративно-правовий спосіб захисту права інтелектуальної власності

Стаття 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП) від 7 грудня 1984 р., у редакції від 5.04.2001 р. та яка має назву “Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності”, передбачає відповідальність за незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (літературного чи художнього твору, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, торговельної марки, компоновання напівпровідникових виробів, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо), привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом, тягне за собою накладення штрафу від 10 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, які призначені для її виготовлення.

У ст. 164-3 КУпАП закріплено дії, що спричиняють адміністративно-правову відповідальність, а саме:

1) незаконне копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само імітація, копіювання, пряме відтворення товару іншого підприємця, самовільне використання його імені спричиняють накладення штрафу від 30 до 44 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією виготовленої продукції, зняряд виробництва і сировини чи без такої;

2) умисне поширення неправдивих або неточних відомостей, які можуть завдати шкоди діловій репутації або майновим

інтересам іншого підприємця спричиняє накладення штрафу від 5 до 9 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

3) отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця спричиняють накладення штрафу від 9 до 18 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Варто наголосити, що правовою основою захисту права інтелектуальної власності, крім КУпАП, є і інші закони України, зокрема – «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 р., «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р., «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р., «Про охорону прав на торговельні марки» від 15 грудня 1994 р., у редакції від 22 травня 2003 р., «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р., «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р. тощо.

Наприклад, у Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р. закріплено більш широке тлумачення порушення права інтелектуальної власності, ніж у КУпАП. У ч. 1 ст. 4 цього Закону зазначено, що «неправомірним є використання без дозволу уповноваженої на те особи чужого імені, комерційного найменування, торговельної марки, інших позначень, а також рекламних матеріалів, упаковки товарів, назв літературних, художніх творів, періодичних видань, географічних зазначень, що може призвести до змішування з діяльністю іншого господарюючого суб'єкта (підприємця), який має пріоритет на їх використання» [11].

Особи, права яких порушені діями, визначеними вітчизняним законодавством як недобросовісна конкуренція, можуть протягом шести місяців з дня, коли вони дізналися або повинні були дізнатися про порушення своїх прав, звернутися до Антимонопольного комітету України, його територіальних відділень із заявою про захист своїх прав. За результатами розгляду справи про недобросовісну конкуренцію Антимонопольний комітет України, його територіальні відділення приймають обов'язкові для виконання рішення про:

- визнання факту недобросовісної конкуренції;
- припинення недобросовісної конкуренції;
- офіційне спростування за рахунок порушника поширених ним неправдивих, неточних або неповних відомостей;

- накладення штрафів;
- вилучення товарів із неправомірно використаним позначенням та копій виробів іншого господарюючого суб'єкта (підприємця);
- скасування або зміну центральними та місцевими органами державної виконавчої влади, виконавчими органами місцевого самоврядування прийнятих ними неправомірних актів і розірвання укладених ними угод.

При цьому рішення Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень, прийняті у справах про недобросовісну конкуренцію, можуть бути оскаржені до суду зацікавленими особами у тридцятиденний строк з дня одержання копії рішення.

Питання для самоперевірки знань

1. Охарактеризуйте форми порушених права інтелектуальної власності.
2. Розкрити зміст поняття “захист права інтелектуальної власності”.
3. Назвіть форми (способи) захисту права інтелектуальної власності.
4. Розкрити зміст поняття “самозахист”.
5. Назвіть форми (способи) захисту права інтелектуальної власності у сфері авторського права і суміжних прав.
6. Назвіть підстави для захисту особистих немайнових або майнових авторських прав і суміжних прав.
7. Назвіть осіб, які мають право звертатися за захистом авторського права і суміжних прав.
8. Охарактеризуйте незаконне відтворення та незаконне розповсюдження об'єктів авторського права і суміжних прав.
9. Охарактеризуйте незаконне використання об'єктів права промислової власності.
10. Назвіть умови настання відповідальності за кримінальне правопорушення.
11. Назвіть дії, що спричиняють адміністративно-правову відповідальність.
12. Назвіть рішення, які приймає Антимонопольний комітет України.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30 ст. 141.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. Київ, 2003. №40-44. Ст. 356.
3. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 1 грудня 2022 р. № 2811-IX. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3687-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14 вересня 2006 р. № 143-V. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3688-XII. *Відомості Верховної Ради України*. Київ, 1994. № 7. Ст. 34.
8. Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів: Закон України від 05 листопада 1997 р. № 621/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
9. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21 квітня 1993 р. № 3116-XII. *Відомості Верховної Ради України*. Київ, 1993. № 21. Ст. 218.
10. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. Київ, 1992. № 48. Ст. 650.
11. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996 р. № 236/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. Київ, 1996. № 36. Ст. 164.
12. Аксютіна А. В., Нестерцова-Собакарь О. В., Тропін В. В., Тропіна О. М. Інтелектуальна власність: навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Нестерцової-Собакарь. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. 140 с.

13. Антонов В. М. Інтелектуальна власність і комп'ютерне авторське право. Київ: КНТ, 2005. 520 с.
14. Афанасьєва К. О. Авторське право: практ. посіб. Київ: Атіка, 2006. 224 с.
15. Бабенко П. Т., Величко В. В., Глухарєв С. М. Інтелектуальна власність: навч. посіб. Харків: ХНАМГ, 2011. 215 с.
16. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність: підручник. Київ: Знання, 2006. 431 с.
17. Бошицький Ю. П. Право інтелектуальної власності: навч. посіб. Київ: Логос, 2007. 488 с.
18. Верба І. І., Коваль В. О. Основи інтелектуальної власності: навч. посіб. / за ред. С. В. Чікіна. 2-е вид., переробл. і доп. Київ: НТУУ "КПІ", 2013. 237 с.
19. Гордієнко С. Г. Захист інтелектуальної власності в Україні в сучасних умовах: курс лекцій. Київ: Гранма, 2011. 480 с.
20. Дахно І. І. Право інтелектуальної власності: навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. і доп. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 278 с.
21. Дмитришин В. С. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності в Україні: навч. посіб. Київ: "Інститут інтелектуальної власності і права", 2008.
22. Еннан Р. Є., Кулініч О. О., Мазуренко С. В., Романадзе Л. Д. Право інтелектуальної власності: навч. посіб. Київ: Алерта, 2016. 492 с.
23. Енциклопедія інтелектуальної власності / за ред. П. П. Крайнева. Київ: Старт-98, 2012. 660 с.
24. Іващенко В. А. Розвиток законодавства у сфері інтелектуальної власності в Україні (XIX - поч. XXI ст.). Черкаси, 2017. 507 с.
25. Ієвіня О. В., Мироненко В. П., Павловська Н. В., Пилипенко С. А. Право інтелектуальної власності: схеми та роз'яснення: навч. посіб. Київ: КНТ, 2007. 264 с.
26. Інтелектуальна власність: навч. посіб. / за ред. В. П. Мартинюка. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. 360 с.

27. Інтелектуальна власність: теорія і практика інноваційної діяльності: підручник / за ред. М. В. Вачевського. Київ: ВД Професіонал, 2005. 448 с.

28. Кириченко Ю. В. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні в контексті європейського досвіду: монографія. Київ: "Центр учбової літератури", 2017. 540 с.

29. Кириченко Ю. В. Конституційна практика нормативного регулювання права інтелектуальної власності в Україні та європейських державах. *Журнал "Теорія і практика інтелектуальної власності"*. №5 (73). 2013. С. 86-92.

30. Кириченко Ю. В. Право інтелектуальної власності: деякі аспекти його конституційного закріплення. Актуальні проблеми публічного та приватного права: Матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 25 жовтня 2013 р.). Запоріжжя: КПУ, 2013. С. 143-146.

31. Коссак В. М., Якубівський І. Є. Право інтелектуальної власності: підручник. Київ: Істина, 2007. 208 с.

32. Кричина В. М., Яркіна Н. Є. Право інтелектуальної власності України: конспект лекцій / за ред. В. І. Борисової. Харків: Національна юридична академія України, 2008. 112 с.

33. Кубах І. А. Право інтелектуальної власності: навч. посіб. Харків: ХНАМГ, 2008. 149 с.

34. Кузнецов Ю. М. Патентознавство та авторське право: підручник. 2-ге вид., переробл. і доп. Київ: Кондор, 2009. 446 с.

35. Кузнецов Ю. М., Косенок Г. В., Данильченко М. Г. Інтелектуальна власність: навч. посіб. / за заг. ред. Ю. М. Кузнецова. Тернопіль: Економічна думка, 2006. 420 с.

36. Лазебний В. С., Розорінов Г. М., Толюпа С. В. Основи інтелектуальної власності та її захист. Київ: "Вид-во Ліра-К", 2011. 160 с.

37. Луців І. В., Склярів Р. А., Шанайда В. В. Інтелектуальна власність. Ч. 1. Система охорони інтелектуальної власності: навч. посіб. Тернопіль: Видавництво ТНТУ імені Івана Пулюя, 2015. 112 с.

38. Матвійчук В. К., Пилипенко С. А., Устименко Т. П. Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: навч. посіб.

/ за ред. І. С. Тімуш, Ю. В. Нікітіна, В. П. Мироненко. Київ: Національна академія управління, 2014. 278 с.

39. Мікульонюк І. О. Основи інтелектуальної власності: навч. посіб. Київ: ІВЦ “Вид-во “Політехніка””: Ліра-К, 2008. 232 с.

40. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. У 2 т. / О. В. Дзера (ред.). 2-ге вид., переробл. і доп. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 831 с.

41. Орлюк О. П., Андрощук Г. О., Бутнік-Сіверський О. Б. та ін. Право інтелектуальної власності: акад. курс / за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. Київ: Видавничий дім “Ін Юре”, 2007. 696 с.

42. Панченко М. І. Цивільне право України: навч. посіб. Київ: знання, 2005. 583 с.

43. Понікаров В. Д., Славінська О. М., Єрмоленко О. О. Авторські права та інтелектуальна власність: конспект лекцій. Харків: ХНЕУ, 2006. 100 с.

44. Право інтелектуальної власності: акад. курс: підручник / за ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. 2-ге вид., переробл. та доп. Київ: Концерн “Видавничий дім “Ін Юре””, 2002. 672 с.

45. Право інтелектуальної власності: наук.-практ. коментар до Цивільного кодексу України / за заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. Київ: Парламентське видавництво, 2006. 432 с.

46. Право інтелектуальної власності: навч. посіб. / за заг. ред. В. Р. Кравця, В. Г. Олюхи. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 270 с.

47. Світличний О. П. Право інтелектуальної власності: підручник. Вид. 2, змін. і доп. Київ: НУБіП України, 2016. 355 с.

48. Семків В. О., Шандра Р. С. Інтелектуальна власність: підручник. Львів: Галицький друкар, 2015. 234 с.

49. Сусліков Л. М., Дьордяй В. С. Патентознавство: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 232 с.

50. Харитонов Є. О., Старцев О. В. Цивільне право України: підручник. Вид. 2, переробл. і доп. Київ: Істина, 2007. 816 с.

51. Цибульов П. М. Основи інтелектуальної власності: навч. посіб. Київ: Інститут інтелектуальної власності і права, 2005. 108 с.

52. Цибульов П. М., Чеботарьов В. П., Зінов В. Г., Суїні Ю. Управління інтелектуальною власністю: монографія / за ред. П. М. Цибульова. Київ: "К.І.С.", 2005. 448 с.

53. Цивільний кодекс України: наук.-практ. коментар. Т. 6: Право інтелектуальної власності / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої: Харків: ФОП Лисяк Л. С., 2011. 592 с.

54. Цивільне право України: загальна частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і доп. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 976 с.

55. Черевко Г. В. Інтелектуальна власність: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 412 с.

56. Юскаєв В. Б. Інтелектуальна власність: навч. посіб. у двох частинах. Суми: Видавництво СумДУ, 2010. Ч. 2. 148 с.

57. Ястремська О. О. Інтелектуальна власність: навч. посіб. Харків: Видавництво ХНЕУ, 2013. 124 с.

**ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ДИСЦИПЛІНИ
«ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ»**

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Характеристика об'єктів
авторського права, суміжних прав і права промислової
власності**

**Тема 1. Загальна характеристика права інтелектуальної
власності**

Історія виникнення поняття «право власності» Погляди Аристотеля щодо категорії «власність». Історичні передумови формування інституту монопольних прав. Існування системи так званих «привілеїв». Право власності – як природне право людини. Зміст права власності (право володіння, право користування, право розпорядження). Форми власності (Українського народу, приватна, державна, комунальна). Генеза та поняття «права власності». Поняття «інтелектуальна власність». Поняття «право інтелектуальної власності». Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності.

Структура права інтелектуальної власності. Книга четверта «Право інтелектуальної власності» ЦК України. Класифікація інститутів права інтелектуальної власності (авторське право і суміжні права; право промислової власності; право на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг; право на нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності). Поняття «зміст права інтелектуальної власності». Особисті немайнові права інтелектуальної власності. Майнові права інтелектуальної власності.

Історія створення законодавства України у сфері права інтелектуальної власності. Прийняття спеціальних законів України з права інтелектуальної власності. Конституційне регулювання основних засад інтелектуальної, творчої діяльності. Цивільний кодекс України. Значення створення сучасного

законодавства в Україні у сфері інтелектуальної діяльності та приєднання до міжнародних конвенцій і двосторонніх міжнародних угод.

Тема 2. Авторське право

Поняття «авторське право» в об'єктивному та суб'єктивному розумінні. Система джерел авторського права в Україні (Конституція України, міжнародні конвенції та договори; закони України; підзаконні нормативно-правові акти).

Закон України «Про авторське право та суміжні права» від 1 грудня 2022 р. Об'єкти авторського права (літературні та художні твори; комп'ютерні програми, компіляція даних). Твори, які не є об'єктом авторського права.

Поняття «суб'єкти авторського права». Співвідношення поняття «суб'єкт авторського права» і «автор твору». Співавторство. Види співавторства (нероздільне співавторство, роздільне співавторство). Умови, за яких можливе співавторство (цілісність твору, творчий характер спільної праці співавторів; добровільність співавторства; справедливість розподілу авторської винагороди). Похідні суб'єкти авторського права (спадкоємці, правонаступники, інші особи, які мають авторське право).

Поняття «особисті немайнові права». Використання знака охорони авторського права. Права, які належать до особистих немайнових прав (право авторства, залишатися анонімом; право обирати псевдонім; право вимагати збереження цілісності твору; право надати назву твору або залишити його без назви; право присвятити твір особі (особам), події або даті). Майнові права. Способи використання твору (відтворення твору; включення до складеного твору; включення до іншого твору, крім складеного твору; розповсюдження примірників твору; імпорт примірників твору; здавання в найм або в позичку примірників твору; публічне використання, публічний показ, публічне демонстрування, публічне сповіщення; переклад твору). Право на авторську винагороду.

Тема 3. Суміжні права

Правове регулювання суміжних прав. Поняття «суміжні права». Співвідношення суміжних прав і авторського права.

Об'єкти суміжних прав. Виконання творів. Використання фонограми. Використання відеограми. Використання програми організації мовлення.

Суб'єкти суміжних прав (виконавці творів, виробники фонограм, виробники відеограм; організації мовлення та їх правонаступники). Спадкоємці виконавців твору; спадкоємці та інші правонаступники виробників фонограм і відеограм; особи, яким передано суміжні майнові права щодо виконань, фонограм, відеограм; правонаступники організації мовлення.

Особисті немайнові права суб'єктів суміжних прав. Майнові права суб'єктів суміжних прав. Способи використання виконання: фонограми, відеограми, програми організації мовлення. Умови вільного використання виконання, фонограм, відеограм, програм організації мовлення без дозволу виконавця або виробника.

Тема 4. Право промислової власності

Поняття «право промислової власності». Система джерел права промислової власності (Конституція України; Закони України; підзаконні нормативно-правові акти; міжнародні конвенції та договори).

Об'єкти права промислової власності. Об'єкти винаходу (продукт; процес (спосіб); нове застосування відомого продукту чи процесу). Умови надання правової охорони винаходу. Об'єкт корисної моделі (продукт; процес (спосіб)). Об'єкт промислового зразку. Поняття «патенту».

Суб'єкти права інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки. Первинні суб'єкти права інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки (фізична особа). Винахідник. Автор промислового зразку. Похідні суб'єкти права інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки

(фізична особа, юридична особа). Роботодавець. правонаступник. Заявник. Володілець патенту.

Особисті немайнові права суб'єктів права інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки. Право авторства. Право на ім'я. Використання винаходу, корисної моделі. Використання промислового зразка. Майнові права суб'єктів права інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки. Виключне право дозволяти використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка іншим особам. Виключне право перешкоджати неправомірному використанню винаходу, корисної моделі, промислового зразка. Право на використання попереджувального маркування із зазначенням номеру патенту на продукт.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Інші об'єкти та захист права інтелектуальної власності

Тема 5. Правові засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг

Правове регулювання відносин у галузі індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг. Джерельна база галузі індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг. Об'єкти права інтелектуальної власності індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг (комерційні найменування, торговельні марки, географічні зазначення).

Співвідношення термінів – «комерційне (фірмове) найменування», «комерційне найменування», «фірмове найменування». Поняття «комерційне найменування». Суб'єкти інтелектуальної власності на комерційні найменування. Структура комерційного найменування (істинність, виключність, постійність). Майнові права інтелектуальної власності на комерційне найменування. Використання комерційного найменування.

Поняття «торговельна марка». Суб'єкти права інтелектуальної власності на торговельну марку. Об'єкти права інтелектуальної власності на торговельну марку. Правова охорона торговельних марок. Підстави для відмови в наданні

правової охорони торговельним маркам. Володілець реєстрації торговельної марки (свідоцтва). Майнові права інтелектуальної власності на торговельну марку. Дострокове припинення майнового права інтелектуальної власності на торговельну марку.

Поняття «географічне зазначення» та його ознаки. Природні умови та людський фактор. Суб'єкти права інтелектуальної власності на географічне зазначення. Умови надання правової охорони географічному зазначенню. Реєстрація географічного зазначення в Україні та в іноземних державах. Припинення правової охорони географічного зазначення.

Тема 6. Нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності

Поняття нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності. Поняття «наукове відкриття». Об'єкти наукового відкриття. Поняття об'єктів наукового відкриття: закономірність матеріального світу; властивість матеріального світу; явище матеріального світу. Ознаки наукового відкриття: новизна та фундаментальність. Особисті немайнові права авторів наукового відкриття.

Поняття «компонування напівпровідникового виробу». Поняття «напівпровідниковий виріб» Компонування напівпровідникового виробу як об'єкт права інтелектуальної власності. Суб'єкти права інтелектуальної власності на компонентування напівпровідникового виробу (автор, роботодавець, правонаступник). Особисті немайнові права авторів компонентування. Майнові права авторів (володільців) на компонентування напівпровідникового виробу. Поняття «використання» компонентування напівпровідникового виробу. Дії, які не визнаються порушенням прав на зареєстроване компонентування напівпровідникового виробу.

Поняття «раціоналізаторська пропозиція». Нормативно-правове регулювання раціоналізаторської діяльності. Обов'язкові вимоги щодо визнання раціоналізаторської пропозиції об'єктом інтелектуальної власності. Суб'єкти права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію. Визнання та оформлення пропозиції раціоналізаторською. Видання свідоцтва.

Особисті немайнові права авторів раціоналізаторської пропозиції. Майнові права авторів раціоналізаторської пропозиції.

Поняття «селекція». Об'єкти права інтелектуальної власності на селекційні досягнення (сорт рослин, порода тварин). Об'єкти селекційного досягнення у рослинництві (новий сорт). Поняття «сорт рослин». Критерії придатності сорту рослин для набуття прав інтелектуальної власності (новизна, вирізняльність, однорідність, стабільність). Об'єкти селекційного досягнення у тваринництві. Поняття «племінні тварина». Суб'єкти права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин. Зміст права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин. Особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин, засвідчені реєстрацією. Майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин, засвідчені патентом. Оформлення права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин (свідоцтво про авторство, патент, свідоцтво про державну реєстрацію).

Інститут комерційної таємниці. Нормативно-правове регулювання комерційної таємниці. Поняття «комерційна таємниця». Поняття «інформація», «конфіденційна інформація». Об'єкти права інтелектуальної власності на комерційну таємницю. Особливості комерційної таємниці. Документи, які не вважаються комерційною таємницею. Майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю.

Тема 7. Захист права інтелектуальної власності

Форми порушення права інтелектуальної власності (дія, бездіяльність, змішана форма). Поняття «захист права інтелектуальної власності». Форми (способи) захисту права інтелектуальної власності (юрисдикційний, неюрисдикційний). Самозахист.

Цивільно-правовий спосіб захисту права інтелектуальної власності. Способи захисту права інтелектуальної власності у сфері авторського права і суміжних прав. Підстави для захисту особистих немайнових або майнових авторських прав і суміжних прав. Перелік осіб, які мають право звертатися за захистом

авторського права і суміжних прав. Система законодавства у сфері охорони права промислової власності.

Кримінально-правовий спосіб захисту права інтелектуальної власності. Кримінальна відповідальність осіб за порушення авторського права і суміжних прав. Незаконне відтворення об'єктів авторського права і суміжних прав. Поняття «незаконний відтворювач». Незаконне розповсюдження об'єктів авторського права і суміжних прав. Поняття «незаконний розповсюджувач». Незаконне використання об'єктів права промислової власності. Умови настання відповідальності за кримінальні правопорушення. Суб'єкт злочину.

Адміністративно-правовий спосіб захисту права інтелектуальної власності. Адміністративна відповідальність за незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Дії, що спричиняють адміністративно-правову відповідальність. Система законодавства у сфері адміністративного захисту прав інтелектуальної власності. Антимонопольний комітет України та прийняття ним рішень.

ДОДАТОК 2

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ДИСЦИПЛІНИ «ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ»

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	Денна форма				Заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		л	п	с.р		л	п	с
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Змістовий модуль 1. Загальна характеристика договірного права.								
Тема 1. Генеза та поняття права власності.	12	2	2	8	12			12
Тема 2. Об'єкти та суб'єкти авторського права.	11	2	2	7	11	2		9
Тема 3. Об'єкти та суб'єкти суміжних прав.	11	2	2	7	11			11
Тема 4. Об'єкти та суб'єкти права промислової власності.	11	2	2	7	11	2		9
Разом за змістовим модулем 1	45	8	8	29	45	4		41
Змістовий модуль 2. Види цивільно-правових договорів.								
Тема 5. Об'єкти та суб'єкти права інтелектуальної власності на торговельну марку.	14	2	2	10	15			15
Тема 6. Об'єкти та суб'єкти права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію.	17	2	2	13	15			15
Тема 7. Захист права інтелектуальної власності.	14	2	2	10	15		2	13
Разом за змістовим модулем 2	45	6	6	33	45		2	43
Усього годин	90	14	14	62	90	4	2	84

**ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ПЕРШИЙ
РУБІЖНИЙ (МОДУЛЬНИЙ) КОНТРОЛЬ**

1. Поняття та зміст права власності.
2. Форми власності.
3. Поняття «інтелектуальна власність».
4. Поняття «права інтелектуальної власності».
5. Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності.
6. Структура права інтелектуальної власності.
7. Особисті немайнові права інтелектуальної власності.
8. Майнова права інтелектуальної власності.
9. Чинне законодавство України у сфері права інтелектуальної власності.
10. Поняття «авторське право».
11. Об'єкти авторського права.
12. Поняття «суб'єкти авторського права».
13. Поняття та види співавторства.
14. Похідні суб'єкти авторського права.
15. Поняття «особисті немайнові права».
16. Використання знака охорони авторського права.
17. Способи використання твору.
18. Поняття «суміжні права».
19. Співвідношення суміжних прав і авторських прав.
20. Об'єкти суміжних прав.
21. Суб'єкти суміжних прав.
22. Особисті немайнові права суб'єктів суміжних прав.
23. Майнові права суб'єктів суміжних прав.
24. Способи використання особистих немайнових і майнових прав суб'єктів суміжних прав.
25. Поняття «право промислової власності».
26. Об'єкти права промислової власності.
27. Поняття об'єкту винаходу.
28. Поняття об'єкту корисної моделі.
29. Поняття об'єкту промислового зразку.

30. Зміст поняття «патент».

31. Суб'єкти права інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки.

32. Первинні суб'єкти права інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки.

33. Похідні суб'єкти права інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки.

34. Особисті немайнові права суб'єктів права інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ДРУГИЙ РУБІЖНИЙ (МОДУЛЬНИЙ) КОНТРОЛЬ

1. Правове регулювання відносин у галузі індивідуалізації цивільного обороту, товарів і послуг.

2. Об'єкти права інтелектуальної власності індивідуалізації цивільного обороту, товарів і послуг.

3. Поняття «комерційне найменування».

4. Суб'єкти права інтелектуальної власності на комерційне найменування.

5. Структура комерційного найменування.

6. Майнові права інтелектуальної власності на комерційне найменування.

7. Поняття «торговельна марка».

8. Суб'єкти права інтелектуальної власності на торговельну марку.

9. Об'єкти права інтелектуальної власності на торговельну марку.

10. Правова охорона торговельних марок.

11. Майнові права інтелектуальної власності на торговельну марку.

12. Поняття «географічне зазначення» та його ознаки.

13. Суб'єкти права інтелектуальної власності на географічне зазначення.

14. Порядок реєстрації географічного зазначення в Україні.

15. Надання та припинення правової охорони географічного зазначення.

16. Поняття нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності.
17. Поняття та ознаки «наукового відкриття».
18. Об'єкти наукового відкриття.
19. Особисті немайнові права авторів наукового відкриття.
20. Поняття «компонування напівпровідникового виробу».
21. Суб'єкти права інтелектуальної власності на компонентування напівпровідникового виробу.
22. Особисті немайнові права авторів компонентування напівпровідникового виробу.
23. Майнові права авторів компонентування напівпровідникового виробу.
24. Поняття «раціоналізаторська пропозиція».
25. Суб'єкти права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію.
26. Визнання та оформлення пропозиції раціоналізаторською.
27. Особисті немайнові права авторів раціоналізаторської пропозиції.
28. Майнові права авторів раціоналізаторської пропозиції.
29. Поняття «селекція».
30. Об'єкти селекційного досягнення у рослинництві.
31. Поняття «сорт рослин».
32. Об'єкти селекційного досягнення у тваринництві.
33. Поняття «племінна тварина».
34. Суб'єкти права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин.
35. Особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин, засвідчені реєстрацією.
36. Майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин, засвідчені патентом.
37. Оформлення права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин.
38. Поняття «комерційна таємниця», «інформація», «конфіденційна інформація».
39. Об'єкти права інтелектуальної власності на комерційну таємницю.
40. Суб'єкти права інтелектуальної власності на комерційну таємницю.

41. Майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю.

42. Форми порушення права інтелектуальної власності.

43. Поняття та способи захисту права інтелектуальної власності.

44. Цивільно-правовий спосіб захисту права інтелектуальної власності.

45. Підстави для захисту особистих немайнових або майнових авторських прав і суміжних прав.

46. Кримінально-правовий спосіб захисту права інтелектуальної власності.

47. Незаконне відтворення та незаконне розповсюдження об'єктів авторського права і суміжних прав.

48. Незаконне використання об'єктів права промислової власності.

49. Адміністративно-правовий спосіб захисту права інтелектуальної власності.

50. Адміністративна відповідальність за незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
щодо підготовки здобувачів вищої освіти
до практичних занять і написання рефератів з навчальної
дисципліни “Право інтелектуальної власності”

Практичне заняття – це загальнонавчана назва широко застосовуваного виду занять із різноманітних гуманітарних навчальних дисциплін, у тому числі і з навчальної дисципліни «Право інтелектуальної власності».

Практичні заняття є однією з найважливіших форм освітнього процесу в закладі вищої освіти, яке проводиться у формі дискусії навколо попередньо визначеної теми, до котрої здобувачі вищої освіти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань. Практичні заняття проводяться з основних тем робочої навчальної програми з дисципліни «Право інтелектуальної власності» і є ефективною формою закріплення теоретичних знань, отриманих на лекціях і під час самостійної роботи з навчальною і науковою літературою.

Головна мета практичного заняття – це опанування здобувачами вищої освіти систематизованими теоретичними знаннями з навчальної дисципліни, забезпечення глибокого і всебічного аналізу та колективного обговорення основних проблемних питань курсу, навчання їх елементів творчого застосування отриманих знань у професійній діяльності.

Основними завданнями практичного заняття є:

- закріплення у здобувачів вищої освіти систематизованих теоретичних цивільно-правових знань;
- оволодіння здобувачами вищої освіти понятійно-категоріальним апаратом, навичками усного і письмового викладення навчального матеріалу;
- залучення їх до наукових досліджень;
- прищеплення їм навичок творчого мислення, самостійного формулювання та висловлювання власних думок, а також захисту висунутих наукових положень і висновків;
- формулювання у них правового світогляду, здатності вільно орієнтуватися в сучасному правовому полі України, вміння правильно тлумачити і застосовувати в професійній

діяльності вимог норм чинного цивільного законодавства та формування інших компетентностей.

Види проведення практичних занять можуть бути різноманітними, які залежать від типу практичного заняття та особливостей теми. Найбільш поширеними видами практичних занять є: розгорнута бесіда; виступи з рефератами та повідомленнями; диспут у формі діалогу; круглий стіл тощо.

Слід пам'ятати, що якість практичного заняття насамперед залежить від підготовки здобувачів вищої освіти до нього, тому при підготовці до практичного заняття кожен здобувач вищої освіти повинен уважно ознайомитися з планом, який відображає зміст чергової теми заняття; прочитати і проаналізувати свої лекційні записи, які відносяться до теми практичного заняття; ознайомитися з рекомендованою літературою (при цьому необхідно мати на увазі, що в юридичній літературі не завжди спостерігається однаковість думок і поглядів науковців на сутність деяких термінів та інших теоретичних питань права інтелектуальної власності), скористатися при потребі консультацією викладача; скласти розгорнутий план, тези чи конспект виступу з усіх питань теми заняття.

Здобувач вищої освіти зобов'язаний відвідувати кожне практичне заняття, інакше пропуск позбавляє його можливості усвідомити, закріпити та отримати цілісне систематизоване уявлення з тієї чи іншої теми. Крім того, це створює значні труднощі при підготовці до рубіжного (модульного) контролю (заліку).

Деякі питання організації практичного заняття:

1) переважна більшість практичних занять проводиться у формі інтерактивної дискусії, під час якої викладач здійснює поточний контроль якості знань здобувачів вищої освіти, перевіряє виконання ними завдань самостійної роботи;

2) практичне заняття починається вступним словом викладача, в якому він розкриває значення теми і цілі заняття, форми і методи його проведення;

3) здобувач вищої освіти, розкриваючи зміст того чи іншого питання теми практичного заняття, повинен пов'язувати підготовлений матеріал з актуальними проблемами у сфері права

інтелектуальної власності з позиції положень норм чинного цивільного законодавства України, наводити приклади;

4) кожному здобувачу вищої освіти необхідно постійно вдосконалювати навички володіння державною мовою, правильного вживання юридичних понять і термінів. Систематичні виступи на практичних заняттях сприяють поповненню словарного запасу, а також умінню лаконічно і точно висловлювати свої думки;

5) кожен здобувач вищої освіти повинен уважно слухати виступи своїх однокурсників і оцінювати наскільки глибоко розкрито питання теми. Це дає можливість кожному присутньому на практичному занятті висловити свою точку зору та подолати прогалини, які мали місце у попередніх виступах. Активна участь у практичному занятті прищеплює навички участі у дискусії, аналізі різних точок зору, вмінню відстоювати свою позицію;

6) після закінчення виступу здобувача вищої освіти відбувається обговорення проблемних питань теми. При цьому, викладач не тільки скеровує обговорення на розкриття вузлових питань теми, але і дає змогу виступити всім учасникам заняття. Якщо ж доповідач чи інший виступаючий на практичному занятті припускає явні помилки, то для виключення втрати часу викладач може його зупинити і надати слово іншому;

7) завершується практичне заняття заключним словом викладача, в якому аналізується ступінь розкриття теми, оцінюються всі форми участі здобувачів вищої освіти у практичному занятті (виступ з питання теми, з підготовленим рефератом, повідомлення, доповнення, зауваження тощо) та дається завдання на наступне практичне заняття.

Обов'язковим компонентом практичного заняття з навчальної дисципліни “Право інтелектуальної власності” є підготовка рефератів з найбільш актуальних і складних тем курсу.

Реферат не є дослівним переказом тексту підручника або навчального посібника, а являє собою одну з форм наукового дослідження на певну тему, творчо перероблену на основі знайомства зі станом сучасних наукових досліджень (науково-проблемний реферат) або виклад основних положень певних видань чи їх частин (оглядово-інформаційний реферат).

Реферат має бути виконано самостійно. Мета написання реферату полягає у набутті здобувачем вищої освіти систематизованих теоретичних правових знань, вміння і навичок працювати з науковою і навчальною літературою, законами та іншими нормативно-правовими актами, самостійно аналізувати і узагальнювати матеріал, формулювати власні висновки та пропозиції.

За допомогою реферату здобувач вищої освіти глибше вивчає найбільш складні проблеми навчального курсу, вчиться правильно оформлювати роботу та презентувати результати своєї праці.

Підготовка реферату включає в себе наступні етапи:

- 1) вибір теми реферати;
- 2) підбір і вивчення спеціальної юридичної літератури, законів та інших нормативно-правових джерел;
- 3) складання плану реферату;
- 4) викладення змісту теми реферату;
- 5) оформлення реферату;
- 6) усний виклад реферату.

1) Вибір теми реферату

Здобувач вищої освіти самостійно обирає тему реферату із запропонованого переліку. Допускається закріплення декількох здобувачів вищої освіти за однією і тією ж темою реферату. У такому разі на практичному заняття один з них доповідає, а інші виступають із доповненнями та уточненнями. Здобувач вищої освіти може в обсязі навчальної програми дисципліни сам запропонувати тему реферату, погодивши її з викладачем.

Під час вибору теми здобувачу вищої освіти слід насамперед керуватися своїми інтересами до певної проблеми, можливостями підбору спеціальної літератури тощо.

1. Підбір і вивчення спеціальної юридичної літератури, законів та інших нормативно-правових джерел

Роботу над рефератом потрібно починати з вивчення стосовно обраної теми відповідного розділу підручника, навчального посібника, конспектів лекцій. Після того, як загальне уявлення про обрану тему буде сформовано, здобувачу вищої освіти слід приділити серйозну увагу підбору і вивченню законів та інших нормативно-правових актів, а також спеціальної літератури. Проте, запропонований перелік джерел не повинен зв'язувати ініціативу здобувача вищої освіти, який може та мусить використовувати інші наукові праці, які самостійно підібрані ним внаслідок вивчення бібліографії за обраною проблематикою.

Вивчаючи ту чи іншу наукову працю, здобувач вищої освіти повинен сприймати її крізь призму тих основних проблем, що їх вирішував автор. Без усвідомлення проблеми неможливо виділити головне й істотне, важко відокремити тезу від аргументів і практично неможливо перебороти формальне ставлення до змісту досліджуваної праці.

Складання плану реферату

Після ознайомлення зі спеціальною юридичною літературою та нормативно-правовими джерелами здобувач вищої освіти складає план реферату, в якому конкретизує питання обраної теми та який включає в себе:

- вступ;
- основну частину;
- висновки;
- список використаних джерел.

Вступ є обов'язковою частиною реферату, в якому стисло обґрунтовується актуальність, наукова і практична значимість обраної теми, вказується на її місце в структурі навчальної дисципліни, формулюються цілі дослідження.

Основна частина реферату складається з розділів і підрозділів, в яких мають бути послідовно розглянуті всі питання теми. При цьому, слід мати на увазі, що кількість розділів і

підрозділів не регламентується, але недоцільно їх робити невеликими за обсягом. Якщо матеріал важко розбити на декілька частин через його тісну змістовну і логічну послідовність, розділ можна не розбивати на підрозділи.

При визначенні назв розділів і підрозділів реферату необхідно знати, що назва розділу не може повторювати тему роботи, а назва підрозділу не може повторювати назву розділу.

Заклучна частина реферату має містити висновки, в яких формулюються результати дослідження, оцінки проаналізованого матеріалу, пропозиції чи рекомендації з досліджуваної проблематики.

Вступ і висновки разом не повинні перевищувати одну чверть обсягу реферату.

1. Викладення змісту теми реферату

Після підбору і вивчення спеціальною юридичною літературою, формування плану реферату слід приступити до узагальнення та систематизації зібраного матеріалу. Виклад матеріалу повинен бути чітким, логічним і послідовним. Викладати матеріал у рефераті рекомендується у безособовій формі висловлювання (наприклад, «вважаємо», «думаємо», «рахуємо» та інше). Необхідно вживати терміни, властиві юридичній науці при цьому потрібно уникати незрозумілих понять і складних граматичних оборотів. Терміни та словосполучення допускається змінювати прийнятними текстовими скороченнями, значення яких зрозумілі з контексту реферату.

При використанні цитат з літературних та наукових джерел слід пам'ятати, що вони необхідні для підтвердження думки автора реферату, або ж для висловлювання своєї думки на противагу іншій. І тому не потрібно занадто зловживати цитуванням.

Здобувачу вищої освіти доцільно звернути увагу на такі характерні недоліки, які трапляються під час підготовки реферату і які можуть привести до незадовільної оцінки:

– механічне, дослівне переписування тексту з використаної літератури;

- поверховий, неаргументований виклад теоретичних положень;
- невідповідність між змістом роботи та її планом;
- абстрактний виклад теми, відсутність посилань на наукові праці та чинне цивільне законодавство України;
- недбалість і неграмотність викладу матеріалу.

Отже, основними вимогами до написання реферату є вміння виділяти головні теоретичні питання і роз'яснювати їх на конкретному матеріалі, логічно та послідовно розкривати зміст теми, використовуючи при цьому сучасну юридичну літературу.

1. Оформлення реферату

Здобувач вищої освіти повинен пам'ятати, що через оформлення реферату, його зовнішній вигляд, викладач формує першу думку про зміст матеріалу. Тому, кожному здобувачу вищої освіти необхідно опанувати техніку та етику оформлення наукової праці та дотримуватись стандартних вимог, що висуваються до підготовки рефератів.

Починається робота з титульного листа, який оформлюється згідно з наданим зразком (Додаток 4) та після якого, на другій сторінці подається план реферату.

Кожна структурна частина реферату повинна починатися з нової сторінки та мати заголовок, який відповідає його плану. Заголовки слід розташовувати посередині рядка і друкувати великими літерами без крапок у кінці, не підкреслюючи їх. Якщо заголовок складається з двох і більше речень, тоді їх розділяють крапкою. Перенесення слів у заголовку не допускається.

Відстань між заголовком і подальшим чи попереднім текстом має бути не менше, ніж три інтервали, якщо реферат виконаний рукописним способом та не менше ніж два інтервали, якщо робота виконана за допомогою комп'ютерної техніки.

Розділи слід нумерувати арабськими цифрами без крапок в кінці. Підрозділи повинні мати порядкову нумерацію в межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номеру розділу і порядкового номеру підрозділу, відокремлених крапкою (наприклад – 1.1, 1.2).

Усі сторінки, починаючи з другої, послідовно нумеруються з проставленням арабських цифр за загальним правилом у верхньому правому куті, без крапки в кінці. Слід мати на увазі, що першою сторінкою реферату є титульний лист, на якому нумерація сторінки не ставиться, але враховується при нумерації наступної сторінки.

Реферат пишеться чітким, розбірливим почерком, або друкується на одному боці аркуша білого паперу формату А4 (розмір 210×297 мм) через півтора міжрядкових інтервали для комп'ютера з обов'язковим додержанням при цьому такої ширини полів: зверху і знизу – 20 мм, зліва – 25–30 мм, справа – 10 мм. На одній сторінці повинно бути не більше 30 рядків тексту.

Загальний обсяг реферату не повинен перебільшувати 24 друкованих сторінок тексту через 2 інтервали чи 16 - через 1,5 інтервали.

Робота повинна бути зброшурована і підшита. На останній сторінці треба проставити число, місяць і рік виконання реферату, а також підпис виконавця.

Оформлення списку використаних джерел є важливою складовою написання реферату. До списку використаних джерел включаються тільки ті джерела, які використовувались при написанні реферату або на які зроблено посилання в самій роботі. Список використаних джерел до загального обсягу реферату не включається, але нумерація сторінок продовжується.

При оформленні списку використаних джерел їх бібліографію необхідно розміщувати в алфавітному порядку назв або прізвищ перших авторів. Спочатку вказують прізвище автора, його ініціали. Потім – назву праці, її вид (монографія, підручник, навчальний посібник тощо), місто видання, видавництво, рік видання, кількість сторінок. Якщо праця автора розміщена в періодичному виданні, то після назви вказується назва збірника, журналу чи газети, місце, рік видання та його номер (або випуск), і на яких сторінках даний матеріал надрукований. Для газетної статті, крім назви і року видання, вказують так само дату. При цьому джерела треба писати мовою оригіналу.

Наприклад:

Харитонов Є. О., Старцев О. В. Цивільне право України: підручник. Вид. 2, перероб. і доп. Київ: Істина, 2007. 816 с.

Інтелектуальна власність та патентознавство: підручник / Н. О. Білоусова, Н. В. Гаврушкевич, М. А. Данильченко та ін.: за ред. проф. П. М. Цибульова та А. С. Ромашко. Київ: «Політехніка», 2021. 374 с.

Важливе значення має правильне оформлення посилань на джерела та матеріали, які здобувач вищої освіти використовував під час написання реферату. Рекомендується нумерацію всіх посилань подавати з визначенням номера джерела даного посилання у списку використаних джерел. У такому разі посилання оформлюється у квадратних дужках із зазначенням сторінки.

Наприклад: Цитата в тексті: «...в юридичній науці загальноприйнято, що...» [11, с. 145].

1. Усний виклад реферату

Після написання реферату здобувач вищої освіти повинен доповісти його зміст на практичному занятті. Автор роботи протягом десяти хвилин має викласти основні положення розділів і підрозділів свого дослідження, обґрунтувати наукову та практичну значимість обраної теми, сформулювати пропозиції чи рекомендації. Після виступу, при необхідності, відповісти на питання викладача та інших учасників заняття.

Результати обговорення написаного і викладеного реферату здобувачу вищої освіти враховуються при виставленні підсумкової оцінки з навчальної дисципліни «Право інтелектуальної власності».

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»**

Кафедра «Політологія та загальноправові дисципліни»

Реферат
з навчальної дисципліни
«Право інтелектуальної власності»

на тему:
«Поняття та види співавторства»

Підготував:

здобувач вищої освіти групи

БК –613 м

денної форми навчання

Анна ШИЛО

Перевірив:

доктор юридичних наук, професор

Олександр КУРАКІН

Запоріжжя – 2024

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
щодо організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти
та підготовки до підсумкового модульного контролю (заліку)
з навчальної дисципліни
«Право інтелектуальної власності»

В організації освітнього процесу сучасного закладу вищої освіти самостійна робота набуває все більшого значення й актуальності, оскільки обсяг навчального матеріалу досить значний, і тому не все можна встигнути розглянути під час аудиторних занять. Отже, правильна організація самостійної роботи з боку здобувача вищої освіти є важливою запорукою успішного навчання й ефективного засвоєння ним цивільно-правових знань.

Метою самостійної роботи є вироблення у здобувачів вищої освіти навичок опрацювання нормативно-правових актів, спеціальної юридичної літератури та інших матеріалів, необхідних для належного засвоєння предмета навчальної дисципліни «Право інтелектуальної власності» – одного з головних інститутів цивільного права, а також для розвитку сталих умінь самостійного вивчення і викладення одержаної інформації.

Самостійна робота є основним засобом засвоєння здобувачем вищої освіти навчального матеріалу під час, коли він є вільним від обов'язкових навчальних занять, без участі викладача. Лише у ході самостійної роботи здобувач вищої освіти має можливість розвинути пізнавальні та виконавчі здібності, пам'ять, логічне, критичне та аналітичне мислення, наполегливість і, головне, виробити вміння самостійного здобуття знань у сфері права інтелектуальної власності.

Під час самостійної роботи краще за все виявляються індивідуальні особливості здобувача вищої освіти, його здібності та нахили.

Самостійна робота здобувача вищої освіти забезпечується системою навчально-методичних засобів, необхідних для вивчення змісту навчальної дисципліни чи її окремої теми: підручниками, навчальними та методичними посібниками, конспектами лекцій викладача тощо. Серед них центральне місце

посідають саме навчально-методичні матеріали, завдання та вказівки викладача, а також рекомендована спеціальна юридична література, нормативно-правові та інші джерела.

Самостійна робота здобувача вищої освіти над засвоєнням навчального матеріалу може виконуватися у бібліотеці, навчальній аудиторії чи комп'ютерному класі університету, а також в умовах місця проживання.

Головне в правильній організації самостійної роботи - це її планування, яке, в принципі, вже задане робочою програмою навчальної дисципліни «Право інтелектуальної власності». Приступаючи до самостійного вивчення матеріалу насамперед треба уважно ознайомитись із рекомендованою літературою, розподілити питання на більш чи менш складні. Виконуючи самостійну роботу здобувач вищої освіти повинен законспектувати основний зміст теми, водночас уникаючи механічного переписування джерел, а також необхідно виділяти основні теоретичні положення, ключові слова, спеціальні терміни і поняття.

Самостійна робота здобувача вищої освіти повинна розпочинатися ще до початку лекційних занять, тобто потрібно активно використовувати систему упереджувального читання підручників і навчальних посібників, що дозволяє закласти теоретичну базу для більш глибокого сприйняття інформації під час лекції.

Під час самостійної роботи здобувачу вищої освіти пропонуються наступні види завдань для опанування матеріалу з конкретної теми навчальної дисципліни «Право інтелектуальної власності»:

- вивчити матеріали теми;
- скласти термінологічний словник;
- продумати відповіді на питання для самоконтролю;
- підготувати тези виступу на практичному занятті;
- підготувати реферат із запропонованого переліку;
- виконати завдання, які передбачені робочою програмою навчальної дисципліни.

Перевірка виконання самостійної роботи проводиться викладачем під час практичного заняття, а також виноситься на

рубіжний (модульний) контроль поряд із навчальним матеріалом, що опрацьовується при проведенні аудиторних навчальних занять.

Щосеместрово проводиться два рубіжних (модульних) контролю, підготовка до яких здійснюється за рахунок часу, відведеного на самостійну роботу здобувача вищої освіти. При підготовці до модульної контрольної роботи, яка проводиться у формі стандартних тестів, кожному здобувачу вищої освіти необхідно насамперед ознайомитися з переліком питань, що виносяться на рубіжний (модульний) контроль. Потім переглянути конспект лекцій, звертаючись при цьому до чинного цивільного законодавства України, а також до рекомендованої спеціальної юридичної літератури.

У разі, якщо здобувач вищої освіти за результатами двох контрольних робіт і опитування, здійснених під час проведення лекційних і практичних занять, отримав від 60 до 100 балів, то його знання оцінюються “зараховано”.

У разі, якщо здобувач вищої освіти протягом семестру набрав менше 60 балів, то він за умов виконання всіх самостійних завдань, передбачених робочою програмою навчальної дисципліни «Право інтелектуальної власності», повинен скласти усний залік.

Для успішного складання заліку здобувачу вищої освіти необхідно переглянути увесь програмний матеріал, у тому числі і конспект лекцій та рекомендовану спеціальну юридичну літературу, повторити відповіді на контрольні питання. Залік проводиться в навчальній аудиторії університету у формі індивідуальної співбесіди через постановку викладачам питань. При цьому викладач, оцінюючи знання здобувача вищої освіти керується такими критеріями як: правильність відповіді на питання, його повнота і конкретність, ступінь використання наукових і нормативно-правових джерел, уміння пов'язувати теоретичні положення з практикою, логічно і аргументовано висловлювати свої думки, культура мови.

Результати складання усного заліку оцінюються за 100-бальною шкалою оцінок і вносяться до залікової відомості та залікової книжки здобувача вищої освіти (“зараховано”).

Навчальне видання

**КИРИЧЕНКО ВІКТОР
КИРИЧЕНКО ЮРІЙ
СОКОЛЕНКО ЮЛІЯ**

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

підручник

Комп'ютерний набір: *Сіітов Руслан*
Комп'ютерна верстка: *Гринь Дарина*

Підписано до друку 30.04.2024 Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 9.4.
Тираж 100 прим. Зам. № 434.

Національний університет «Запорізька політехніка» Україна, 69063, м.
Запоріжжя, вул. Жуковського, 64 Тел.: (061) 769–82–96, 220–12–14

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6952 від 22.10.2019.